

Σχολή Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας

Τμήμα Βιοϊατρικών Επιστημών

Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών

Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία

Παιδαγωγικό τμήμα

Διδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

Επιστήμες της Αγωγής μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών

Προσεγγίσεων

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Καλές πρακτικές στην συμπεριληπτική εκπαίδευση για τη βιωματική και
προσωποποιημένη μάθηση των ατόμων με αναπηρία μέσω των τεχνών**

POST GRADUATE THESIS

**Good practices in inclusive education for the experiential and
equity centered learning of people with disability through the arts**

ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ / NAME OF STUDENT

Γκαμπριέλα Τελεκφάλβι

Gabriela Telekfalvi

ΟΝΟΜΑ ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑΣ/NAME OF THE SUPERVISOR

Ερμιόνη Δελή

Ermioni Deli

ΑΙΓΑΛΕΩ/AIGALEO 2023

Faculty of Health and Caring Professions
Department of Biomedical Sciences
Faculty of Administrative, Financial and Social Sciences
Department of Early Childhood Education and Care

Department of Pedagogy

Inter-Institutional Post Graduate Program
Pedagogy through innovative Technologies and Biomedical approaches

POST GRADUATE THESIS

Good practices in inclusive education for the experiential and personalized learning of people with disability through the arts

Gabriela Telekfalvi

21115

gabrielatelekfalvi@gmail.com

FIRST SUPERVISOR

Dr Ermioni Deli

SECOND SUPERVISOR

Ioanna Panagiotakopoulou

AIGALEO 2023

Επιτροπή εξέτασης

Ημερομηνία εξέτασης: 17 Φεβρουαρίου 2023

	Ονόματα εξεταστών	Υπογραφή
1 ^{ος} Εξεταστής	Ερμιόνη Δελή	
2 ^{ος} Εξεταστής	Παναγιωτακοπούλου Ιωάννα	

Δήλωση συγγραφέα μεταπτυχιακής εργασίας

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Γκαμπριέλα Τελεκφάλβι του Έρνες με αριθμό μητρώου 21115 φοιτήτρια του Διιδρυματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων των Τμημάτων Βιοϊατρικών Επιστημών/ Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία/Παιδαγωγική τμήμα των Σχολών Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας/Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και της Ανώτατης Σχολής Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Η Δηλούσα

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου που με στήριξε και με στηρίζει σε όλη την πορεία μου. Θα ήθελα ωστόσο να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την γιαγιά μου Igen που μου έσπειρε κήπους καλοσύνης και συμπερίληψης από πολύ μικρή ηλικία και με έκανε τον άνθρωπο που είμαι σήμερα, αλλά και τον αδελφό μου Λέοναρντ που είναι ο λόγος που επέλεξα να γίνω παιδαγωγός. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Μιχάλη που είναι πάντα δίπλα μου σε όλα.

Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω και την ομάδα μου, την ομάδα της ΑμΚΕ ΚΙ-NITRO και συγκεκριμένα τη Φωτεινή Γιαννοπούλου, τη Μαριάννα Αλικάκη, και τη Παναγιώτα Νήτσου που πίστεψαν και πιστεύουν ακόμα στο όραμα και στις αξίες της ομάδας.

Αφιερώσεις

Αφιερώνω το έργο αυτό σε όσα άτομα τολμούν να καινοτομούν, να δημιουργούν και να παλεύουν για ένα ασφαλές περιβάλλον για όλα τα άτομα προκειμένου να κάνουν τον κόσμο μας πιο συμπεριληπτικό και προσβάσιμο.

Δύο από τα άτομα αυτά είναι η εκπαιδευτικός και μέντορας μου, Ελευθερία Σιμιτζή αλλά και η Δρα Ερμιόνη Δελή, επιβλέπουσα της διπλωματικής αυτής εργασίας που δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί χωρίς την εμπιστοσύνη και καθοδήγησή της.

Περίληψη

Στην παρούσα διπλωματική εργασία γίνεται παράθεση των καλών πρακτικών στη συμπεριληπτική εκπαίδευση για τη βιωματική και προσωποποιημένη μάθηση των Ατόμων με Αναπηρία μέσω των τεχνών. Συγκεκριμένα, αναφέρονται τα οφέλη της Δραματοθεραπείας, της Μουσικοκινητικής Αγωγής, της Χοροθεραπείας, και του Θεάτρου του Καταπιεσμένου στη τυπική, άτυπη και μη τυπική εκπαίδευση Ατόμων με Αναπηρία αλλά και στον αντίκτυπο που έχουν οι τέχνες στη ψυχική τους υγεία.

Τα παραπάνω οφέλη λειτούργησαν ως κατευθυντήριες στο ερευνητικό πρόγραμμα «EnvironMental Adaptation» το οποίο μελέτησε τον αντίκτυπο της κλιματικής αλλαγής στην υγεία, τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής σε συγκεκριμένες ομάδες, τις αντιλήψεις των ανθρώπων για την κλιματική αλλαγή, αλλά και την ανάγκη εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης των ανθρώπων για τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής.

Η λύση του παραπάνω προβλήματος δόθηκε μέσα από το παράδειγμα της δημιουργίας και υλοποίησης του εκπαιδευτικού επιτραπέζιου παιχνιδιού «EnvironMental Adaptation» της συγγραφέα της παρούσας διπλωματικής εργασίας, Γκαμπριέλα Τελεκφάλβι, σε διαφορετικές ομάδες στόχου με επίκεντρο τους εκπαιδευτές και εκπαιδευτικούς αλλά και τα άτομα με ψυχικές παθήσεις.

Τέλος, κρίνεται πολύ σημαντική η καινοτομία του «EnvironMental Adaptation» σε διάφορες ομάδες στόχου, καθώς είναι ένα εκπαιδευτικό επιτραπέζιο παιχνίδι το οποίο μπορεί να προσαρμοστεί για να θίξει ακόμα περισσότερα ζητήματα που προβληματίζει την κοινωνία μας, ανεξαρτήτου ικανοτήτων ή πλαισίων.

Λέξεις κλειδιά: συμπερίληψη, τυπική μάθηση, μη τυπική μάθηση, άτυπη μάθηση, βιωματική εκπαίδευση, άτομα με αναπηρία, τέχνη, επιτραπέζιο παιχνίδι, ψυχική υγεία, θεωρία πολλαπλής νοημοσύνης Howard Gardner

Abstract

This thesis provides the best practices in inclusive education for the experiential and personalised learning of individuals with disability through the arts. These great practices are communicated by means of the arts. The benefits of Drama Therapy, Dance Therapy, Music and Movement Education, and Theatre of the Oppressed in the formal, informal, and non-formal education of Persons with Disability, as well as the arts' effect on their mental health, are examined in detail.

These benefits served as guidelines for the «EnvironMental Adaptation» research project, which examined the effects of climate change on health, the effects of climate change on specific groups, people's perceptions of climate change, and the need to educate and raise awareness about the effects of climate change.

Gabriela Telekfalvi, the author of this thesis, provided an example of a solution to the problem presented previously by describing how she designed and distributed the educational board game «EnvironMental Adaptation» to a variety of target groups, with the primary emphasis being on trainers and educators as well as people with mental health problems.

The application of the instructional board game «EnvironMental Adaptation» in a variety of target groups is deemed of the utmost importance. This is owing to the fact that the game can be altered to address even more societal problems, regardless of the player's ability or the environment in which it is played.

Key words: inclusion, formal learning, non-formal learning, informal learning, experiential learning, people with disability, arts, board game, mental health, Howard Gardner's multiple intelligence theory

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	v
Αφιερώσεις	vi
Περίληψη	vii
Abstract	viii
Πρόλογος.....	1
Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή	2
1.1. Εισαγωγή στην Αναπηρία	2
1.2. Μαθητές με Αναπηρία και Συμπεριληπτική Εκπαίδευση	2
1.3. Ισχύον νομικό πλαίσιο της Συμπεριληπτικής Εκπαίδευσης.....	3
Κεφάλαιο 2: Από τον αποκλεισμό στη συμπεριληπτική εκπαίδευση των Ατόμων με Αναπηρία	5
2.1. Τυπική εκπαίδευση	5
2.2. Άτυπη εκπαίδευση	7
2.3. Μη τυπική εκπαίδευση	9
2.4. Διαδικτυακή εκπαίδευση	10
2.5. Εμπόδια και λύσεις στην ισότιμη εκπαίδευση των Ατόμων με Αναπηρία.....	12
Κεφάλαιο 3: Συμπεριληπτική Εκπαίδευση Ατόμων με Αναπηρία και Τέχνες	15
3.1. Εισαγωγή στις Τέχνες	15
3.2. Αξιοποίηση των Τεχνών στην εκπαίδευση Ατόμων με Αναπηρία.....	16
3.2.1. Δραματοθεραπεία.....	18
3.2.2. Μουσικοκινητική αγωγή	20
3.2.3. Χοροθεραπεία	21
3.2.4. Θέατρο του Καταπιεσμένου.....	23
3.3. Καλές πρακτικές στην συμπεριληπτική εκπαίδευση για τη βιωματική και προσωποποιημένη μάθηση των Ατόμων με Αναπηρία μέσω των τεχνών.	25
Κεφάλαιο 4: Μελέτη περίπτωσης «EnvironMental Adaptation»	28
4.1. Εισαγωγή στο ερευνητικό πρόγραμμα «EnvironMental Adaptation»	28
4.1.1. Αντίκτυπος της κλιματικής αλλαγής στην υγεία.....	29
4.1.2. Οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής σε συγκεκριμένες ομάδες στόχου	29
4.1.3. Οι αντιλήψεις των ανθρώπων για την κλιματική αλλαγή	31
4.1.4. Ευαισθητοποίηση ανθρώπων για τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής	31
4.2. Δημιουργική παραγωγή εκπαιδευτικού επιτραπέζιου παιχνιδιού	32

4.2.1. Εκπαιδευτικό πλαίσιο επιτραπέζιου: Θεωρία πολλαπλής νοημοσύνης του Γκάρντνερ	36
4.2.2. Δημιουργία επιτραπέζιου	40
4.2.3. Δοκιμή και αξιολόγηση του εκπαιδευτικού επιτραπέζιου	50
4.3. Μελλοντικές προσαρμογές και αξιοποιήσεις του επιτραπέζιου.....	54
Επίλογος - Κριτικές τοποθετήσεις.....	55
Παραρτήματα	57
Παράρτημα Α: Επιτραπέζιο παιχνίδι «EnvironMental Adaptation».....	57
Αναφορές.....	65
Πηγές Εικόνων	71

Πρόλογος

Στα πλαίσια της μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας, το θέμα το οποίο θα εξεταστεί είναι οι καλές πρακτικές στην συμπεριληπτική εκπαίδευση για τη βιωματική και προσωποποιημένη μάθηση των Ατόμων με Αναπηρία μέσω των τεχνών.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα γίνει μια εισαγωγική αναφορά για τα άτομα με αναπηρία, θα γίνει διαχωρισμός των αναπηριών εστιάζοντας στην εκπαίδευση των μαθητών με αναπηρία, τόσο στην πρωτοβάθμια, στη δευτεροβάθμια και στην εκπαίδευση ενηλίκων. Στη συνέχεια, θα τεθούν τα μοντέλα προσέγγισης της αναπηρίας, δίνοντας έμφαση στην εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία και το ισχύον νομικό πλαίσιο της Συμπεριληπτικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα γίνει συσχέτιση των ατόμων με αναπηρία και της εκπαίδευσης τους, διαχωρίζοντας τα είδη εκπαίδευσης σε τυπική, άτυπη και μη τυπική εκπαίδευση. Στη συνέχεια, θα προσδιοριστούν οι έννοιες του αποκλεισμού, διαχωρισμού, ενσωμάτωση και συμπερίληψη και οι παράγοντες που τα επηρεάζουν, δίνοντας έμφαση στο σχολικό περιβάλλον και στην εκπαίδευση των εκπαιδευτικών.

Στο τρίτο κεφάλαιο, γίνεται η σύνδεση του θέματος με τις τέχνες, αναλύοντας τις μορφές, τα χαρακτηριστικά και τη χρήση των τεχνών στην συμπεριληπτική, βιωματική και προσωποποιημένη εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία. Δίνεται έμφαση στη Δραματοθεραπεία, στην Εικαστική θεραπεία, στη Μουσικοθεραπεία, στη Χοροθεραπεία και στο Θέατρο του Καταπιεσμένου. Παράλληλα, θα εξεταστεί το υπάρχον εκπαιδευτικό υλικό και οι παραδοσιακές τεχνικές και εργαλεία που ακολουθούνται, τα οποία σε αρκετές περιπτώσεις στέκονται εμπόδιο στη Συμπεριληπτική Εκπαίδευση.

Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο, θα παρουσιαστεί η δημιουργική παραγωγή ενός ερευνητικού προγράμματος για τη βιωματική και προσωποποιημένη μάθηση των Ατόμων με Αναπηρία, το οποίο μέσω ενός επιτραπέζιου παιχνιδιού μπορεί να αποτελέσει τη βάση της αξιοποίησης των τεχνών στην εκπαιδευτική διαδικασία σε όλες τις βαθμίδες, ικανότητες και υπόβαθρα.

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή

1.1. Εισαγωγή στην Αναπηρία

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, τα άτομα με αναπηρία είναι εκείνα που έχουν μακροχρόνιες σωματικές, ψυχικές, διανοητικές ή αισθητηριακές αναπηρίες ή βλάβες οι οποίες σε αλληλεπίδραση με διάφορα εμπόδια μπορεί να εμποδίζουν την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή τους στην κοινωνία σε ίση βάση με τους άλλους ενώ η αναπηρία είναι το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ ατόμων με μια πάθηση υγείας (π.χ. εγκεφαλική παράλυση, σύνδρομο Down ή κατάθλιψη) και προσωπικών και περιβαλλοντικών παραγόντων (π.χ. αρνητικές στάσεις, δυσπρόσιτα μέσα μεταφοράς και δημόσια κτίρια και περιορισμένες κοινωνικές στηρίξεις) (UN General Assembly, 2007).

Ως ανικανότητα αντιστοιχείται κάθε μερική ή ολική ελάττωση της ικανότητας του ατόμου να επιτελεί μια δραστηριότητα με ένα συγκεκριμένο τρόπο ή μέσα στα όρια που θεωρούνται ως φυσιολογικά για ένα ανθρώπινο ον. Τέλος, ως ελάττωμα χαρακτηρίζεται η ανεπάρκεια ή η ανικανότητα που περιορίζει ή απαγορεύει το άτομο από το να έχει ένα «φυσιολογικό» ρόλο στην κοινωνία συμβατό με την ηλικία του, το φύλο του, τους κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες (Armstrong D., Armstrong AC., Spandagou I. , 2011).

Με τους παραπάνω ορισμούς καταλήγουμε στο ότι ως αναπηρία οποιασδήποτε μορφής νοείται η λειτουργική βλάβη που δυσκολεύει την ανταπόκριση ενός ατόμου σε συγκεκριμένα ερεθίσματα, γεγονός που το επηρεάζει σε όλα τα στάδια ζωής τους. Ένα άτομο μπορεί να γεννηθεί ανάπηρο ή να καταστεί κατά τη διάρκεια της ζωής του από εξωγενείς παράγοντες που θα επιδράσουν σε αυτό.

1.2. Μαθητές με Αναπηρία και Συμπεριληπτική Εκπαίδευση

Η έννοια της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης (inclusive education) αποδίδεται με διαφορετικούς όρους, σε διαφορετικά κοινωνικοπολιτισμικά συμφραζόμενα, γεγονός που θα έλεγε κανείς ότι είναι αναμενόμενο αν λάβουμε υπόψη την πολιτική διάσταση του θέματος. Το γεγονός όμως ότι αποδίδεται με πολλούς και διαφορετικούς όρους δεν σημαίνει ότι η έννοια της ενταξιακής εκπαίδευσης είναι αμφιλεγόμενος όρος. Τουναντίον, πρωτοστατεί σε όλες τις διεθνείς συμβάσεις και προτάγματα και αποτελεί οργανωτική αρχή των περισσότερων εκπαιδευτικών συστημάτων. Επίσης, παρά την πολυσημία των αποδόσεων,

η έννοια της ενταξιακής εκπαίδευσης δεν είναι ασαφής, αλλά πολύ συγκεκριμένη: αφορά στη διαρκή πάλη για άρση των αναπηροποιητικών συνθηκών και διασφάλιση της ισότιμης πρόσβασης όλων των μαθητών στην εκπαίδευση. Αυτή η έννοια υιοθετείται σε διεθνές επίπεδο, χωρίς αποκλίσεις. Ο τρόπος που νοηματοδοτείται η ισότιμη πρόσβαση και ο τρόπος που επιχειρείται να υλοποιηθούν στην πράξη οι αρχές της ενταξιακής εκπαίδευσης προφανώς ποικίλει και όντως σε πολλές περιπτώσεις προσκρούει στον κίνδυνο στρεβλών πρακτικών.

1.3. Ισχύον νομικό πλαίσιο της Συμπεριληπτικής Εκπαίδευσης

Συγκεκριμένα το 1994, ο Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO, 1994) δήλωσε ότι η θέσπιση σχολείων χωρίς αποκλεισμούς είναι ο καλύτερος τρόπος για να σταματήσει η άδικη μεταχείριση των μαθητών λόγω των αναπηριών τους.

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, εφαρμόστηκαν οι διεθνείς νόμοι και πολιτικές για να καταπολεμηθούν οι πρακτικές που άφηναν τα άτομα με αναπηρία εκτός, και να επικεντρωθούν στη δικαιοσύνη και την ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση υψηλής ποιότητας για όλους, με σεβασμό στη διαφορετικότητα (UNESCO, 2008). Σύμφωνα με την (UNESCO, 2009), ένα σύστημα εκπαίδευσης «χωρίς αποκλεισμούς» μπορεί να εφαρμοστεί μόνο αν τα τυπικά σχολεία γίνουν πιο ενταξιακά ή αν γίνουν καλύτερα στη διδασκαλία όλων των παιδιών των κοινοτήτων τους.

Το άρθρο 24 της Σύμβασης του ΟΗΕ για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία αναφέρει ότι η εκπαίδευση πρέπει να είναι διαθέσιμη «χωρίς διακρίσεις και με βάση τις ίσες ευκαιρίες... στο πλαίσιο ενός εκπαιδευτικού συστήματος χωρίς αποκλεισμούς σε όλες τις βαθμίδες». Παρόλα αυτά, οι περισσότεροι άνθρωποι συμφωνούν ότι τα παιδιά με αναπηρία εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν διαφορετικά είδη αποκλεισμού που εξαρτώνται όχι μόνο από την αναπηρία τους, αλλά και τον τόπο διαμονής τους, την κουλτούρα ή την τάξη στην οποία ανήκουν (UNICEF, 2013).

Παράλληλα, σύμφωνα με τον Ευρωπαϊκό Φορέα Ειδικής Αγωγής και Ενταξιακής Εκπαίδευσης, το όραμα μίας ενταξιακής εκπαίδευσης είναι η εξασφάλιση του γεγονότος ότι σε όλους τους μαθητές, κάθε ηλικίας, παρέχονται εκπαιδευτικές ευκαιρίες υψηλού επιπέδου, στις οποίες δύνανται να αποδώσουν προσωπικό νόημα. Οι εκπαιδευτικές αυτές ευκαιρίες παρέχονται στο πλαίσιο της τοπικής τους κοινότητας, μαζί με τους

συνομηλίκους και τους φίλους τους (Ευρωπαϊκός Φορέας Ειδικής Αγωγής και Ενταξιακής Εκπαίδευσης., 2013).

Τα άτομα με αναπηρία έχουν κάποιες νομικές εγγυήσεις στην Ελλάδα. Τα άτομα με αναπηρία κατοχυρώνουν το δικαίωμα στην εκπαίδευση, την απασχόληση και την ίση μεταχείριση από το νόμο, δυνάμει της συνταγματικής προστασίας που τους παρέχεται. Επιπλέον, η Ελλάδα είναι μία από τις χώρες που έχουν υπογράψει και επικυρώσει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με (UN General Assembly, 2007). Η σύμβαση αυτή περιγράφει τα δικαιώματα που δικαιούνται τα άτομα με αναπηρία, καθώς και τις ευθύνες που έχουν οι χώρες για την προστασία και την προώθηση αυτών των δικαιωμάτων. Η Ελλάδα έχει εκπληρώσει και τις δύο αυτές υποχρεώσεις.

Επιπλέον, η Ελλάδα διαθέτει νόμους που διασφαλίζουν ειδικά τα δικαιώματα όσων δεν μπορούν να εργαστούν λόγω σωματικής ή πνευματικής αναπηρίας. Για παράδειγμα, ο νόμος για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία (Ν. 3304/2005) επιτρέπει την ένταξη των ατόμων με αναπηρία σε όλα τα μέρη της κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης, της εργασίας και της πρόσβασης σε δημόσιες υπηρεσίες. Ο νόμος αυτός τέθηκε σε ισχύ το 2005. Ο νόμος που θεσπίζει τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία για πρόσβαση σε υποστήριξη και βοήθεια, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών υπηρεσιών και των υπηρεσιών υγείας, ονομάζεται Νόμος για την παροχή υπηρεσιών στα άτομα με αναπηρία (Ν. 4378/2016).

Σε γενικές γραμμές, το νομικό σύστημα στην Ελλάδα προσφέρει ισχυρή προστασία για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και ενθαρρύνει τη συμμετοχή τους στην κοινωνία σε ισότιμη και πλήρη βάση.

Η ερμηνεία της ενταξιακής/συμπεριληπτικής εκπαίδευσης είναι, ωστόσο, ένας ολόενα και πιο αμφιλεγόμενος όρος που προκαλεί τους εκπαιδευτικούς και τα εκπαιδευτικά συστήματα να σκεφτούν το έργο της διδασκαλίας και της μάθησης με διαφορετικούς τρόπους και από ποικίλες οπτικές γωνίες, από τις αλλαγές στην εκπαιδευτική πρακτική, το πλαίσιο, την κουλτούρα και τις περιστάσεις που μπορούν γρήγορα να καταστήσουν αυτά τα χαρακτηριστικά μη συναφή και ξεπερασμένα.

Η ένταξη δεν θα πρέπει να θεωρείται ζήτημα που αφορά αποκλειστικά τους μαθητές με αναπηρία, όπως εύκολα μπορεί να νομίζει κανείς, αλλά πρέπει να προσεγγίζεται ολιστικά, είτε προκύπτει από αναπηρία, φύλο, συμπεριφορά, κοινωνική τάξη, γεωγραφική περιοχή, κουλτούρα, καθεστώς πρόσφυγα, μετανάστες, ή οποιονδήποτε άλλο λόγο.

Κεφάλαιο 2: Από τον αποκλεισμό στη συμπεριληπτική εκπαίδευση των Ατόμων με Αναπηρία

Η εκπαίδευση είναι μια διαδικασία απόκτησης γνώσεων, δεξιοτήτων, αξιών, πεποιθήσεων και συνηθειών με διάφορα μέσα. Αποτελεί κρίσιμη πτυχή της προσωπικής και επαγγελματικής ανάπτυξης, καθώς βοηθά τα άτομα να ενισχύσουν τις ικανότητές τους και να προετοιμαστούν για τις μελλοντικές τους προσπάθειες για την ένταξη τους στην κοινωνία. Η εκπαίδευση μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε τέσσερις κύριους τύπους, δηλαδή την τυπική, την άτυπη, τη μη τυπική εκπαίδευση, και πλέον και τη διαδικτυακή εκπαίδευση.

2.1. Τυπική εκπαίδευση

Η τυπική εκπαίδευση αναφέρεται στη δομημένη και συστηματική εκπαίδευση που λαμβάνει χώρα σε ένα καθορισμένο εκπαιδευτικό ίδρυμα, όπως τα σχολεία, τα κολέγια, τα πανεπιστήμια και τις τεχνικές σχολές (Coombs, P. H., 1968). Η τυπική εκπαίδευση στην Ελλάδα χωρίζεται σε τρία επίπεδα: πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια. Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση είναι υποχρεωτική για όλα τα παιδιά ηλικίας 6 έως 12 ετών και είναι. Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι επίσης δωρεάν και υποχρεωτική για τα παιδιά ηλικίας μεταξύ 12 και 18 ετών. Η τυπική εκπαίδευση οδηγεί συνήθως στην απόκτηση πιστοποιητικού, διπλώματος ή πτυχίου και θεωρείται ως ένας δρόμος προς την τριτοβάθμια εκπαίδευση και τις καλύτερες ευκαιρίες απασχόλησης. Η τριτοβάθμια εκπαίδευση περιλαμβάνει τη μεταδευτεροβάθμια και την τριτοβάθμια εκπαίδευση, η οποία παρέχεται από πανεπιστήμια, τεχνικές σχολές και άλλα ιδρύματα.

Είναι γεγονός πως η τυπική εκπαίδευση είναι μια κρίσιμη πτυχή της ανθρώπινης ανάπτυξης που παρέχει στα άτομα τις απαραίτητες γνώσεις, δεξιότητες και αξίες για να συμμετέχουν αποτελεσματικά στην κοινωνία από πολύ μικρή ηλικία. Ωστόσο, τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν σημαντικά εμπόδια στην πρόσβαση και τη συμμετοχή στη τυπική εκπαίδευση.

Μία από τις κύριες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία στην απόκτηση τυπικής εκπαίδευσης είναι η έλλειψη φυσικής προσβασιμότητας. Πολλά σχολεία, κολέγια και πανεπιστήμια δεν είναι εξοπλισμένα με τις απαραίτητες εγκαταστάσεις, όπως ράμπες, ανελκυστήρες και προσβάσιμες τουαλέτες, ώστε να μπορούν να φιλοξενήσουν άτομα με κινητικές αναπηρίες. Αυτή η έλλειψη φυσικής προσβασιμότητας

δυσκολεύει τα άτομα με αναπηρία να παρακολουθήσουν μαθήματα, να συμμετάσχουν σε εργαστήρια και εργασίες πεδίου και να συμμετάσχουν σε άλλες δραστηριότητες που είναι απαραίτητες για την εκπαίδευσή τους.

Μια άλλη σημαντική πρόκληση είναι η έλλειψη εξειδικευμένων εκπαιδευτικών, ειδικών παιδαγωγών, αλλά και υποστηρικτικών υπηρεσιών, όπως η υποστηρικτική τεχνολογία, η μεταφορά και οι εξειδικευμένες υπηρεσίες διδασκαλίας. Τα άτομα με αναπηρία μπορεί να χρειάζονται πρόσθετη βοήθεια για να συμμετάσχουν στη τυπική εκπαίδευση, όπως οπτικά βοηθήματα για άτομα με προβλήματα όρασης ή ειδικές διευκολύνσεις για άτομα με προβλήματα ακοής. Χωρίς αυτές τις υποστηρικτικές υπηρεσίες, τα άτομα με αναπηρία μπορεί να δυσκολεύονται να ακολουθήσουν το ρυθμό των σπουδών τους και κινδυνεύουν να μείνουν πίσω συγκριτικά με τους συνομηλίκους τους.

Εκτός από αυτές τις φυσικές προκλήσεις και τις προκλήσεις που σχετίζονται με την υποστήριξη, τα άτομα με αναπηρία μπορεί επίσης να αντιμετωπίσουν διακρίσεις. Ορισμένοι καθηγητές, συμμαθητές και συμφοιτητές μπορεί να μην κατανοούν τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία και να τους συμπεριφέρονται άδιστα, με αποτέλεσμα να έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση και αίσθημα απομόνωσης. Αυτό μπορεί να δημιουργήσει ένα αρνητικό μαθησιακό περιβάλλον που μπορεί να καταστήσει ακόμη πιο δύσκολο για τα άτομα με αναπηρία να έχουν πρόσβαση και να συμμετέχουν στην τυπική εκπαίδευση.

Ο αντίκτυπος αυτών των προκλήσεων μπορεί να είναι εκτεταμένος και μακροχρόνιος. Χωρίς πρόσβαση στην τυπική εκπαίδευση, τα άτομα με αναπηρία μπορεί να δυσκολευτούν να βρουν ουσιαστική απασχόληση, να κερδίσουν μια αξιοπρεπή διαβίωση και να συμμετέχουν πλήρως στις κοινότητές τους. Μπορεί επίσης να χάσουν τα κοινωνικά και συναισθηματικά οφέλη της εκπαίδευσης, όπως η δημιουργία σχέσεων με συνομηλίκους και η ανάπτυξη αυτοπεποίθησης.

Για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων και τη βελτίωση της επίσημης εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία, μπορούν να ληφθούν διάφορα μέτρα. Πρώτον, τα σχολεία, τα κολέγια και τα πανεπιστήμια πρέπει να γίνουν φυσικά προσβάσιμα για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την εγκατάσταση ραμπών, ανελκυστήρων και προσβάσιμων τουαλετών, καθώς και με το να γίνουν προσβάσιμες οι αίθουσες διδασκαλίας, τα εργαστήρια και άλλοι χώροι μάθησης. Δεύτερον, οι υπηρεσίες υποστήριξης αλλά και το διδακτικό προσωπικό, όπως η υποστηρικτική τεχνολογία, η μεταφορά και οι εξειδικευμένες υπηρεσίες διδασκαλίας, πρέπει να

είναι διαθέσιμες στα άτομα με αναπηρία. Οι υπηρεσίες αυτές μπορούν να βοηθήσουν τα άτομα με αναπηρία να συμμετέχουν αποτελεσματικά στην εκπαίδευσή τους και να ξεπεράσουν τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν.

Τέλος, θα πρέπει να δημιουργηθούν καμπάνιες, δράσεις και ενέργειες ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης για την ευαισθητοποίηση σχετικά με τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία και την προώθηση της συμμετοχικότητας στην εκπαίδευση. Αυτό μπορεί να συμβάλει στη μείωση του στίγματος και των διακρίσεων κατά των ατόμων με αναπηρία και στη δημιουργία ενός πιο θετικού και υποστηρικτικού μαθησιακού περιβάλλοντος.

2.2. Άτυπη εκπαίδευση

Η άτυπη εκπαίδευση χαρακτηρίζεται ως ο τύπος εκπαίδευσης ο οποίος δεν είναι δομημένος ή προγραμματισμένος και συνήθως συμβαίνει μέσα από καθημερινές εμπειρίες και αλληλεπιδράσεις με άλλους (Smith M. K., 1999, 2008).

Η άτυπη εκπαίδευση αναφέρεται στη μάθηση που λαμβάνει χώρα εκτός δομημένων και οργανωμένων εκπαιδευτικών πλαισίων. Περιλαμβάνει τη μάθηση μέσω καθημερινών εμπειριών, όπως η εκμάθηση μιας νέας δεξιότητας στην εργασία ή η μάθηση μέσω χόμπι και ενδιαφερόντων. Η άτυπη εκπαίδευση μπορεί να είναι πολύτιμη για τα άτομα που θέλουν να μάθουν έξω από το παραδοσιακό περιβάλλον της τάξης ή που θέλουν να εξερευνήσουν σε μεγαλύτερο βάθος συγκεκριμένα ενδιαφέροντα ή χόμπι. Μπορεί να περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων, όπως η ανάγνωση βιβλίων, η συμμετοχή σε κοινοτικές εκδηλώσεις ή η συμμετοχή σε δραστηριότητες αναψυχής. Η άτυπη εκπαίδευση είναι συχνά αυτοκατευθυνόμενη και τα άτομα είναι ελεύθερα να ασχοληθούν με τα θέματα που τους ενδιαφέρουν. Είναι ένας ευέλικτος και βολικός τρόπος απόκτησης γνώσεων και δεξιοτήτων και μπορεί να αποτελέσει αποτελεσματικό συμπλήρωμα της τυπικής εκπαίδευσης, με αποτέλεσμα να καταλήγουμε στο γεγονός ότι τόσο η τυπική όσο και η άτυπη μάθηση πάνε παράλληλα για να δημιουργήσουν ένα μορφωμένο άτομο που μαθαίνει τόσο μέσα στην τάξη όσο και σε οποιοδήποτε πλαίσιο βρίσκεται.

Στη περίπτωση των ατόμων με αναπηρία, είναι γεγονός ότι αντιμετωπίζουν πολυάριθμα εμπόδια στην πρόσβαση στην επίσημη εκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένων φυσικών, κοινωνικών και συμπεριφορικών εμποδίων. Ωστόσο, η άτυπη εκπαίδευση μπορεί να αποτελέσει μια πιο περιεκτική και προσβάσιμη επιλογή για τα άτομα με αναπηρία να αποκτήσουν νέες γνώσεις, δεξιότητες και εμπειρίες.

Η άτυπη εκπαίδευση μπορεί να λάβει πολλές μορφές, συμπεριλαμβανομένων των εκπαιδευτικών δράσεων, εκδηλώσεων, προγραμμάτων, της καθοδήγησης και των καθημερινών εμπειριών που προσφέρει η κοινωνία. Για τα άτομα με αναπηρία, τα προγράμματα που βασίζονται στην κοινότητα μπορούν να παρέχουν ευκαιρίες για κοινωνικοποίηση και υποστήριξη, καθώς και πρόσβαση σε εκπαιδευτικούς πόρους.

Η άτυπη εκπαίδευση αναφέρεται στη μάθηση που λαμβάνει χώρα εκτός ενός παραδοσιακού εκπαιδευτικού πλαισίου, όπως τα σχολεία, τα κολέγια ή τα πανεπιστήμια. Τα άτομα με αναπηρία συχνά αποκλείονται από την επίσημη εκπαίδευση λόγω διαφόρων εμποδίων, όπως δυσπρόσιτα φυσικά περιβάλλοντα, έλλειψη διευκολύνσεων ή κοινωνικές συμπεριφορές. Αυτός ο αποκλεισμός μπορεί να έχει σημαντικό αντίκτυπο στη ζωή τους, εμποδίζοντας την ικανότητά τους να συμμετέχουν πλήρως στην κοινωνία και να αποκτήσουν ουσιαστική απασχόληση και ανεξάρτητη διαβίωση. Η άτυπη εκπαίδευση παρέχει μια εναλλακτική λύση για τα άτομα με αναπηρία να αποκτήσουν γνώσεις και δεξιότητες, αυξάνοντας έτσι την ανεξαρτησία τους και βελτιώνοντας την ποιότητα ζωής τους.

Η άτυπη εκπαίδευση για τα άτομα με αναπηρία μπορεί να λάβει πολλές μορφές, όπως προγράμματα στην κοινότητα, εργαστήρια και αυτοκατευθυνόμενη μάθηση. Τα προγράμματα αυτά είναι σχεδιασμένα για να ανταποκρίνονται στις ατομικές ανάγκες των ατόμων με αναπηρία και να τους παρέχουν ευκαιρίες να συμμετάσχουν σε ουσιαστικές μαθησιακές εμπειρίες. Για παράδειγμα, τα προγράμματα που βασίζονται στην κοινότητα μπορούν να παρέχουν ευκαιρίες στα άτομα με αναπηρία να μάθουν νέες δεξιότητες, όπως η μαγειρική ή η κηπουρική, σε ένα υποστηρικτικό και χωρίς αποκλεισμούς περιβάλλον. Συνήθως, τα προγράμματα αυτά παρέχονται από την Κοινωνία των Πολιτών, Μη Κερδοσκοπικούς οργανισμούς αλλά και προγράμματα των Δήμων. Τα εργαστήρια μπορούν να παρέχουν πρακτική εκπαίδευση σε συγκεκριμένους τομείς, όπως οι δεξιότητες χρήσης ηλεκτρονικών υπολογιστών, η οποία μπορεί να είναι ιδιαίτερα επωφελής για τα άτομα με αναπηρία που μπορεί να μην είχαν πρόσβαση σε αυτές τις τεχνολογίες κατά την επίσημη εκπαίδευσή τους. Η αυτοκατευθυνόμενη μάθηση, όπως τα διαδικτυακά μαθήματα, παρέχει στα άτομα με αναπηρία την ευελιξία να μαθαίνουν με το δικό τους ρυθμό και με τους δικούς τους όρους.

Η άτυπη εκπαίδευση μπορεί επίσης να διαδραματίσει κρίσιμο ρόλο στην άρση των εμποδίων στην απασχόληση για τα άτομα με αναπηρία. Αποκτώντας νέες δεξιότητες και γνώσεις, τα άτομα με αναπηρία μπορούν να αυξήσουν τις πιθανότητές τους να

εξασφαλίσουν ουσιαστική απασχόληση, βελτιώνοντας έτσι την οικονομική τους ανεξαρτησία. Επιπλέον, τα υποστηρικτικά και χωρίς αποκλεισμούς περιβάλλοντα που παρέχει η άτυπη εκπαίδευση μπορούν να συμβάλουν στην αμφισβήτηση των κοινωνικών στάσεων απέναντι στα άτομα με αναπηρία και στην προώθηση μιας κοινωνίας χωρίς αποκλεισμούς.

2.3. Μη τυπική εκπαίδευση

Μη τυπική εκπαίδευση: αυτός ο τύπος εκπαίδευσης δεν παρέχεται σε παραδοσιακά σχολεία και πανεπιστήμια και τυπικά περιλαμβάνει την εκπαίδευση ενηλίκων, την επαγγελματική εκπαίδευση και τη δια βίου εκπαίδευση.

Η μη τυπική εκπαίδευση αναφέρεται σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα εκτός του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος, αλλά εξακολουθούν να είναι οργανωμένες και δομημένες (Parliamentary Assembly, 2000). Παραδείγματα μη τυπικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα είναι τα εκπαιδευτικά προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης, η επαγγελματική κατάρτιση και τα μαθήματα ξένων γλωσσών. Η μη τυπική εκπαίδευση παρέχεται συχνά από ιδιωτικούς οργανισμούς και την Κοινωνία των Πολιτών, αλλά μπορεί επίσης να προσφέρεται από την κυβέρνηση ή άλλους δημόσιους φορείς. Η μη τυπική εκπαίδευση αναφέρεται σε οργανωμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες που δεν εμπίπτουν στο τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα. Αυτός ο τύπος εκπαίδευσης συνήθως σχεδιάζεται για άτομα που δεν έχουν πρόσβαση στην επίσημη εκπαίδευση, όπως είναι οι εργαζόμενοι, τα άτομα με αναπηρία ή οι κάτοικοι αγροτικών περιοχών. Η μη τυπική εκπαίδευση μπορεί να λάβει πολλές μορφές, όπως η μαθητεία, η κατάρτιση στην εργασία και τα κοινοτικά εκπαιδευτικά προγράμματα. Στόχος της είναι να παρέχει στα άτομα πρακτικές δεξιότητες και γνώσεις που σχετίζονται με τις συγκεκριμένες ανάγκες και περιστάσεις τους. Κάνοντας έτσι την εκπαίδευση, συμπεριληπτική, προσβάσιμη και προσωποκεντρική.

Η μη τυπική εκπαίδευση είναι μια εναλλακτική μορφή εκπαίδευσης που λαμβάνει χώρα εκτός της παραδοσιακής σχολικής τάξης. Αποτελεί ζωτικό εργαλείο για την παροχή ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών σε άτομα με αναπηρία. Αυτός ο τύπος εκπαίδευσης παρέχει στα άτομα με αναπηρία την ευκαιρία να αναπτύξουν δεξιότητες και γνώσεις που θα τα βοηθήσουν να ζήσουν μια πιο λειτουργική ζωή.

Τα προγράμματα μη τυπικής εκπαίδευσης για άτομα με αναπηρία μπορεί να περιλαμβάνουν δραστηριότητες όπως επαγγελματική κατάρτιση, ανάπτυξη δεξιοτήτων ζωής και μαθήματα αλφαριθμητισμού. Τα προγράμματα αυτά αποσκοπούν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των ατόμων με αναπηρία βοηθώντας τα να αναπτύξουν δεξιότητες που θα τους επιτρέψουν να συμμετέχουν πληρέστερα στην κοινωνία. Βοηθούν επίσης στην άρση των φραγμών που υπάρχουν μεταξύ των ατόμων με αναπηρία και της ευρύτερης κοινότητας.

Επιπλέον, τα προγράμματα μη τυπικής εκπαίδευσης για τα άτομα με αναπηρία συχνά παρέχουν ένα υποστηρικτικό και χωρίς αποκλεισμούς περιβάλλον, όπου τα άτομα μπορούν να αισθάνονται ότι εκτιμώνται και γίνονται σεβαστά. Αυτό συμβάλλει στην οικοδόμηση της αυτοεκτίμησης και της αυτοπεποίθησής τους, κάτι που μπορεί να είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τα άτομα που μπορεί να έχουν βιώσει διακρίσεις ή στιγματισμό.

Επιπλέον, τα προγράμματα μη τυπικής εκπαίδευσης συχνά σχεδιάζονται έτσι ώστε να είναι ευέλικτα και προσαρμόσιμα, πράγμα σημαντικό για τα άτομα με αναπηρία που μπορεί να έχουν διαφορετικές ανάγκες και στυλ μάθησης. Μπορούν να παρέχονται σε διάφορες μορφές, όπως διαδικτυακά μαθήματα, εργαστήρια και μαθήματα στην κοινότητα. Αυτό επιτρέπει στα άτομα να έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση με τον τρόπο που τους ταιριάζει καλύτερα και τους επιτρέπει να μαθαίνουν με τον δικό τους ρυθμό.

Εν κατακλείδι, η μη τυπική εκπαίδευση είναι ένα κρίσιμο εργαλείο για την παροχή ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών στα άτομα με αναπηρία. Προσφέρει ένα ευέλικτο και χωρίς αποκλεισμούς περιβάλλον όπου τα άτομα μπορούν να αναπτύξουν δεξιότητες και γνώσεις που θα τα βοηθήσουν να ζήσουν μια πιο ολοκληρωμένη ζωή. Αυτός ο τύπος εκπαίδευσης έχει τη δυνατότητα να σπάσει τα στερεότυπα, τα εμπόδια, να ενισχύσει την αυτοεκτίμηση και την αυτοπεποίθηση και να βελτιώσει την ποιότητα ζωής των ατόμων με αναπηρία. Ως κοινωνία, είναι σημαντικό να συνεχίσουμε να υποστηρίζουμε και να επενδύουμε σε προγράμματα μη τυπικής εκπαίδευσης για άτομα με αναπηρία.

2.4. Διαδικτυακή εκπαίδευση

Η διαδικτυακή εκπαίδευση μπήκε πολύ έντονα στη ζωή μας το 2020 μετά την Πανδημία COVID-19, ωστόσο πάντα ήταν σύμμαχος της συμπερίληψης και προσβασιμότητας των παραπάνω τύπων μάθησης. Αυτός ο τύπος εκπαίδευσης παρέχεται μέσω ψηφιακών

πλατφορμών και μπορεί να περιλαμβάνει τόσο την τυπική, την άτυπη αλλά και τη μη τυπική εκπαίδευση (Goggin, Gerard & Newell, C, 2003).

Η διαδικτυακή μάθηση έχει γίνει όλο και πιο δημοφιλής τα τελευταία χρόνια και έχει προσφέρει νέες ευκαιρίες πρόσβασης στην εκπαίδευση για τα άτομα με αναπηρία. Η διαδικτυακή εκπαίδευση έχει τη δυνατότητα να ξεπεράσει πολλά από τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία στα παραδοσιακά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα και μπορεί να προσφέρει ένα πιο προσβάσιμο και χωρίς αποκλεισμούς μαθησιακό περιβάλλον.

Ένα από τα βασικά πλεονεκτήματα της εικονικής εκπαίδευσης είναι ότι προσφέρει μεγαλύτερη ευελιξία όσον αφορά τον χρόνο και τον τόπο. Τα άτομα με αναπηρία μπορούν να έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση από την άνεση του σπιτιού τους και σε ώρες που ταιριάζουν στο πρόγραμμά τους. Αυτό μπορεί να είναι ιδιαίτερα σημαντικό για όσους μπορεί να έχουν κινητικές ή μεταφορικές δυσκολίες, καθώς μπορούν να συμμετέχουν σε διαδικτυακά μαθήματα χωρίς να χρειάζεται να βγουν από το σπίτι τους.

Η διαδικτυακή εκπαίδευση παρέχει επίσης ένα πιο προσβάσιμο μαθησιακό περιβάλλον για τα άτομα με αναπηρία. Για παράδειγμα, οι εικονικές αίθουσες διδασκαλίας μπορούν να σχεδιαστούν έτσι ώστε να είναι εύκολα πλοηγήσιμες και χρήσιμες για τα άτομα με διάφορες αναπηρίες, συμπεριλαμβανομένων εκείνων με προβλήματα όρασης ή ακοής. Αυτό μπορεί να συμβάλει στην εξάλειψη πολλών από τα φυσικά εμπόδια που μπορεί να αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρίες στα παραδοσιακά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα.

Επιπλέον, η διαδικτυακή εκπαίδευση μπορεί να προσφέρει μια πιο εξατομικευμένη μαθησιακή εμπειρία για τα άτομα με αναπηρία. Τα διαδικτυακά μαθήματα και οι εικονικές αίθουσες διδασκαλίας συχνά περιλαμβάνουν διαδραστικό υλικό, όπως βίντεο και κουίζ, που μπορεί να βοηθήσει στην εμπλοκή των εκπαιδευομένων και να προσφέρει μια πιο εξατομικευμένη μαθησιακή εμπειρία. Αυτό μπορεί να είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τα άτομα με αναπηρίες που μπορεί να έχουν μοναδικές μαθησιακές ανάγκες και στυλ.

Η διαδικτυακή εκπαίδευση μπορεί επίσης να παρέχει ένα πιο περιεκτικό και υποστηρικτικό μαθησιακό περιβάλλον για τα άτομα με αναπηρίες. Οι διαδικτυακές τάξεις μπορούν να φέρουν σε επαφή μαθητές με διαφορετικό υπόβαθρο και εμπειρίες, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρία, γεγονός που μπορεί να συμβάλει στην ενίσχυση της αίσθησης της κοινότητας και της συμμετοχικότητας. Επιπλέον, η εικονική

εκπαίδευση μπορεί να παρέχει στους μαθητές πρόσβαση σε ένα ευρύτερο φάσμα εκπαιδευτικών πόρων, όπως διαδικτυακά φόρουμ και ομάδες υποστήριξης, που μπορούν να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση των προκλήσεων που μπορεί να αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρίες στα παραδοσιακά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα.

Συμπερασματικά, η διαδικτυακή εκπαίδευση έχει τη δυνατότητα να αποτελέσει ένα πολύτιμο εργαλείο για την παροχή ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών στα άτομα με αναπηρίες. Προσφέρει μεγαλύτερη ευελιξία, προσβασιμότητα και συμμετοχικότητα και μπορεί να συμβάλει στην αντιμετώπιση πολλών από τα εμπόδια που μπορεί να αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία στα παραδοσιακά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα. Καθώς η τεχνολογία συνεχίζει να εξελίσσεται, είναι σημαντικό να συνεχίσουμε να διερευνούμε και να υποστηρίζουμε τη χρήση της διαδικτυακής εκπαίδευσης για τα άτομα με αναπηρία.

2.5. Εμπόδια και λύσεις στην ισότιμη εκπαίδευση των Ατόμων με Αναπηρία

Σύμφωνα με τα παραπάνω, μπορούμε να αναγνωρίσουμε ότι υπάρχουν πολλά εμπόδια στην ισότιμη εκπαίδευση των Ατόμων με Αναπηρία. Συγκεκριμένα, αναφέρονται μερικά παρακάτω:

1.Έλλειψη προσβάσιμων κτιρίων και εγκαταστάσεων: Αυτό καθιστά δύσκολη την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στις αίθουσες διδασκαλίας και σε άλλους σημαντικούς χώρους του σχολείου. Πολλοί μαθητές με αναπηρία αντιμετωπίζουν προκλήσεις ακόμα και στη μετάβαση από και προς το σχολείο λόγω της έλλειψης προσβάσιμων επιλογών μεταφοράς.

2.Περιορισμένη χρηματοδότηση: Πολλά σχολεία και εκπαιδευτικά ιδρύματα δεν διαθέτουν την απαραίτητη χρηματοδότηση για να παρέχουν τις απαραίτητες διευκολύνσεις και υποστήριξη στους μαθητές με αναπηρία. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει τον εξειδικευμένο εξοπλισμό, εκπαιδευμένο προσωπικό, την υποστηρικτική τεχνολογία και τροποποιήσεις στο πρόγραμμα σπουδών. Οι πόροι μπορεί να είναι περιορισμένοι και να υπάρχει έλλειψη τεχνολογικής υποδομής και τεχνογνωσίας για να λειτουργήσει.

3.Στερεότυπα και διακρίσεις: Πολλοί μαθητές με αναπηρία δεν ενσωματώνονται πλήρως στην κανονική τάξη, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε απομόνωση και έλλειψη ευκαιριών κοινωνικοποίησης. Επιπλέον, πολλοί μαθητές με αναπηρία αντιμετωπίζουν διακρίσεις και χαμηλές προσδοκίες τόσο από τους εκπαιδευτικούς όσο και από τους συμμαθητές τους, γεγονός που μπορεί να τους δυσχεράνει την επιτυχία τους στην τάξη.

4.Έλλειψη προσαρμογών και υποστήριξης: Πολλοί μαθητές με αναπηρία δεν λαμβάνουν τις απαραίτητες προσαρμογές και την υποστήριξη που χρειάζονται προκειμένου να επιτύχουν στο σχολείο. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει τον επιπλέον χρόνο στα διαγωνίσματα, εξειδικευμένο εξοπλισμό και ατομική διδασκαλία. Πολλά σχολεία και πανεπιστήμια δεν παρέχουν τις απαραίτητες διευκολύνσεις, όπως διερμηνείς νοηματικής γλώσσας, υλικό σε γραφή Braille και υποστηρικτική τεχνολογία για τα άτομα με αναπηρία.

5.Ανεπαρκείς πολιτικές ένταξης: Τα σχολεία και τα πανεπιστήμια μπορεί να μην διαθέτουν πολιτικές που να διασφαλίζουν ότι τα άτομα με αναπηρία συμπεριλαμβάνονται πλήρως στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες και τα προγράμματα.

Οι βασικές αρχές για ένα συμπεριληπτικό σχολείο είναι πως κάθε μαθητής θα πρέπει να έχει το θεμελιώδες δικαίωμα στην εκπαίδευση, έχοντας την ευκαιρία να κατακτήσει και να διατηρεί ένα αποδεκτό επίπεδο μάθησης. Επιπλέον, θα πρέπει να επιτυγχάνεται η ισότιμη ευκαιρία στην εκπαίδευση, όπου ο κάθε μαθητής έχει μοναδικά χαρακτηριστικά, ενδιαφέροντα, ικανότητες και μαθησιακές ανάγκες και ο σχεδιασμός εκπαιδευτικών συστημάτων και η εφαρμογή εκπαιδευτικών προγραμμάτων να λαμβάνουν υπόψη το ευρύ φάσμα των διαφορετικών αυτών χαρακτηριστικών και αναγκών.

Οι μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες πρέπει να έχουν πρόσβαση σε γενικά και τυπικά σχολεία που να μπορούν να ικανοποιούν τις ανάγκες τους στα πλαίσια μιας παιδοκεντρικής παιδαγωγικής. Τα γενικά σχολεία με αυτόν τον ενταξιακό προσανατολισμό είναι τα πιο αποτελεσματικά μέσα για την αντιμετώπιση προκαταλήψεων, για τη δημιουργία 'φιλόξενων' κοινοτήτων, την εδραίωση μιας ενταξιακής κοινωνίας και την επιτυχή 'εκπαίδευση για όλους'. Επιπλέον, προωθούν μια αποτελεσματική εκπαίδευση για την πλειοψηφία των παιδιών, βελτιώνουν την αποτελεσματικότητα και, τελικά, το ανταποδοτικό κόστος του συνόλου του εκπαιδευτικού συστήματος (UNESCO, 1994).

Μελετητές, επαγγελματίες, κυβερνήσεις και οργανισμοί όπως η UNESCO και η UNICEF έχουν παράσχει έννοιες και ορισμούς της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης. Οι Ainscow, Booth και Dyson (2006), για παράδειγμα, προτείνουν μια τυπολογία έξι τρόπων σκέψης για την ένταξη, η οποία θεωρεί την ένταξη ως ανησυχία για τους μαθητές με αναπηρία που έχουν ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, ως απάντηση στον πειθαρχικό αποκλεισμό σε σχέση με όλες τις ομάδες που είναι ευάλωτες στον αποκλεισμό, ως ανάπτυξη του

σχολείου για όλους, ως εκπαίδευση για όλους, και ως προσέγγιση αρχών για την εκπαίδευση και την κοινωνία.

Οι διεθνείς συμφωνίες, τα σύμφωνα και η νομοθεσία για τα ανθρώπινα δικαιώματα παρέχουν ορισμούς που είναι κρίσιμοι για την κατανόηση και την εφαρμογή της ένταξης, καθώς συχνά δεσμεύουν όλους τους υπογράφοντες και επηρεάζουν την εθνική νομοθεσία.

Σύμφωνα με την Βλάχου Α.(2017), έρευνες που έγιναν σε σχολεία με υψηλά επίπεδα σχολικής επιτυχίας για όλους τους μαθητές έδειξαν ότι είχαν τα ακόλουθα κοινά και κυρίαρχα χαρακτηριστικά γνωρίσματα:

1. διαμόρφωση συνεργατικής κουλτούρας,
2. αίσθηση της κοινής ευθύνης,
3. υψηλές προσδοκίες για όλους τους μαθητές,
4. ανταλλαγή και σύνθεση γνώσεων & δεξιοτήτων,
5. υποστήριξη του κοινού στόχου βελτίωσης της διδασκαλίας αλλά και των επιδόσεων όλων των μαθητών, και
6. αίσθηση της επαγγελματικής κοινότητας στο πλαίσιο του σχολείου.

Για την πλήρη ευόδωση του συμπεριληπτικού εγχειρήματος ωστόσο χρειάζεται να εξεταστεί ολιστικά η κοινωνία. Συγκεκριμένα, από το μακρο-επίπεδο στο μικρο- τα οποία περιλαμβάνουν τα παρακάτω επίπεδα (Χριστοπούλου Α., 2022):

Μάκρο επίπεδο: Περιλαμβάνει την πολιτική δέσμευση, την υιοθέτηση και θέσπιση δημοκρατικών προσανατολισμών αλλά και την ευαισθητοποίηση και την προτεραιοποίηση της κοινής γλώσσας και επικοινωνίας επί των πολιτικών ερωτημάτων.

Μέσο επίπεδο: Περιλαμβάνει τις ενταξιακές εκπαιδευτικές πολιτικές απαλλαγμένες από συγκεντρωτισμό, τη νομοθεσία, την ορολογία και τη στοχοθεσία

Μίκρο επίπεδο: Περιλαμβάνει τη νέα σχολική κουλτούρα και ηγεσία, ευαισθητοποιημένη σχολική κοινότητα, αναδιατύπωση του ρόλου του εκπαιδευτικού, απεμπόληση αντιλήψεων περί μαθητών, συνεργατικές πρακτικές, αναδιάρθρωση παιδαγωγικού λόγου, παιδαγωγική της ένταξης, διαφοροποιημένη και ισότιμη διδασκαλία με τους μαθητές στο επίκεντρο. Σε επίπεδο ολόκληρου του σχολείου οι κουλτούρες, οι πολιτικές, οι πρακτικές και το ήθος ενός σχολείου πρέπει να αντικατοπτρίζουν μια φιλοσοφία χωρίς αποκλεισμούς που επιδιώκει να εντοπίσει και να εξαλείψει τα εμπόδια που μάθησης και να παρέχει πρόσβαση σε όλους τους μαθητές.

Κεφάλαιο 3: Συμπεριληπτική Εκπαίδευση Ατόμων με Αναπηρία και Τέχνες

3.1. Εισαγωγή στις Τέχνες

Για πολλούς ανθρώπους η τέχνη είναι κάτι συγκεκριμένο: ένας πίνακας ζωγραφικής, ένα γλυπτό ή μια φωτογραφία, ένας χορός, ένα ποίημα ή ένα θεατρικό έργο. Είναι όλα αυτά τα πράγματα και πολλά άλλα. Είναι μέσα καλλιτεχνικής έκφρασης. Το λεξικό Webster's New Collegiate (Merriam-Webster Dictionary, 2023) ορίζει την τέχνη ως «τη συνειδητή χρήση της δεξιότητας, της δημιουργικότητας, και της φαντασίας, ιδίως στην παραγωγή αισθητικών αντικειμένων». Ωστόσο, η τέχνη είναι κάτι πολύ περισσότερο από ένα μέσο ή από λέξεις σε μια σελίδα. Είναι η έκφραση της εμπειρίας μας και σύμμαχος της επίτευξης της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία με έναν δημιουργικό, ευχάριστο αλλά και ισότιμο τρόπο.

Ο Joseph Brodsky (Joseph Brodsky, n.d.) έγραψε υπαινίσσεται έναν ορισμό της τέχνης στο ποίημά του *New Life* (New Life, 1988) ότι τελικά, «η απελευθερωμένη περιέργεια για αυτές τις κενές ζώνες, γι' αυτές τις άχρηστες προοπτικές, είναι αυτό που φαίνεται να είναι η τέχνη».

Η τέχνη είναι μοναδικά ανθρώπινη και συνδέεται άμεσα με τον πολιτισμό. Παίρνει το συνηθισμένο και το κάνει εξαιρετικό. Θέτει ερωτήματα σχετικά με το ποιο είμαστε, τι εκτιμούμε, το νόημα της ομορφιάς και της ανθρώπινης κατάστασης. Ως εκφραστικό μέσο μας επιτρέπει να βιώσουμε μεγαλειώδη χαρά, βαθιά θλίψη, σύγχυση και διαύγεια. Δοκιμάζει τις δυνάμεις, τα τρωτά σημεία και την αποφασιστικότητά μας. Δίνει φωνή σε ιδέες και συναισθήματα, μας συνδέει με το παρελθόν, αντικατοπτρίζει το παρόν και προσδοκά το μέλλον.

Σε αυτή την κατεύθυνση, η ιστορία της τέχνης, σε συνδυασμό με την ανθρωπολογία και τη λογοτεχνία, αποτελούν τρεις βασικές πηγές για την παρατήρηση, την καταγραφή και την ερμηνεία του ανθρώπινου παρελθόντος μας. Η εικαστική τέχνη είναι ένα πλούσιο και πολύπλοκο αντικείμενο, ο ορισμός του οποίου μεταβάλλεται καθώς αλλάζει ο πολιτισμός γύρω της. Εξαιτίας αυτού, το πώς ορίζουμε την τέχνη είναι στην ουσία ένα ζήτημα συμφωνίας.

Οι τέχνες αναφέρονται στις διάφορες δημιουργικές και εκφραστικές δραστηριότητες στις οποίες επιδίδονται οι άνθρωποι. Αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν τις εικαστικές

τέχνες, όπως η ζωγραφική, η γλυπτική και το σχέδιο, καθώς και τις παραστατικές τέχνες, όπως η μουσική, ο χορός και το θέατρο. Οι τέχνες περιλαμβάνουν επίσης τις λογοτεχνικές τέχνες, όπως η ποίηση, η μυθοπλασία και η μη μυθοπλαστική γραφή.

Οι τέχνες έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ανθρώπινη ιστορία και συνεχίζουν να διαμορφώνουν τον πολιτισμό και την κοινωνία μας. Μας επιτρέπουν να εκφραζόμαστε δημιουργικά, να συνδεόμαστε με τους άλλους και να μαθαίνουμε για διαφορετικές προοπτικές και πολιτισμούς.

Υπάρχουν πολλά διαφορετικά στυλ και μορφές τέχνης και κάθε άτομο μπορεί να έχει τη δική του μοναδική προσέγγιση στη δημιουργία και την εκτίμηση της τέχνης, ανεξάρτητα από τις ικανότητες, δεξιότητες και υπόβαθρα.

3.2. Αξιοποίηση των Τεχνών στην εκπαίδευση Ατόμων με Αναπηρία

Η χρήση των τεχνών ως μορφή εκπαίδευσης για τα άτομα με αναπηρία μπορεί να είναι εξαιρετικά αποτελεσματική και ευεργετική. Υπάρχουν διάφοροι τρόποι με τους οποίους οι τέχνες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την εκπαίδευση και την εμπλοκή των ατόμων με αναπηρία, όπως:

1. Εικαστικές τέχνες: Οι εικαστικές τέχνες, όπως η ζωγραφική, το σχέδιο και η γλυπτική, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διδασκαλία βασικών δεξιοτήτων, όπως η αναγνώριση χρωμάτων, οι λεπτές κινητικές δεξιότητες και η αντίληψη του χώρου.
2. Παραστατικές τέχνες: Οι παραστατικές τέχνες, όπως το θέατρο, η μουσική και ο χορός, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διδασκαλία κοινωνικών δεξιοτήτων, αυτοέκφρασης και ομαδικής εργασίας.
3. Δημιουργική γραφή: Η δημιουργική γραφή μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη διδασκαλία δεξιοτήτων γραμματισμού, αυτοέκφρασης και επικοινωνίας.
4. Πολυμέσα: Τα πολυμέσα, όπως το βίντεο, ο ήχος και οι ψηφιακές τέχνες, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διδασκαλία βασικών δεξιοτήτων πληροφορικής, ψηφιακού γραμματισμού και δημιουργικότητας.
5. Πρακτικά έργα τέχνης: Τα έργα τέχνης με τα χέρια, όπως η κεραμική, η υφαντουργία και η ξυλουργική, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διδασκαλία λεπτών κινητικών δεξιοτήτων, την επίλυση προβλημάτων και την κριτική σκέψη.

Υπάρχουν διάφορες μορφές τέχνης που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία, όπως η ζωγραφική, το σχέδιο, η γλυπτική, η μουσική, ο χορός

και το θέατρο. Αυτές οι μορφές τέχνης μπορούν να τροποποιηθούν ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των ατόμων με διαφορετικούς τύπους αναπηρίας. Για παράδειγμα, οι εικαστικές τέχνες μπορούν να προσαρμοστούν για άτομα με προβλήματα όρασης με τη χρήση υπερυψωμένων γραμμών ή με τη χρήση διαφορετικών υφών για να δημιουργηθεί η αίσθηση του βάθους. Η μουσική εκπαίδευση μπορεί να τροποποιηθεί για άτομα με προβλήματα ακοής με τη χρήση οργάνων με απτικό στοιχείο, όπως ένα τύμπανο ή ένα ξυλόφωνο.

Είναι σημαντικό για τους εκπαιδευτικούς να θυμούνται ότι τα άτομα με αναπηρία είναι εξίσου ικανά να συμμετέχουν και να απολαμβάνουν την καλλιτεχνική εκπαίδευση με τα άτομα χωρίς αναπηρία. Παρέχοντας τις απαραίτητες προσαρμογές και υποστήριξη, τα άτομα με αναπηρίες μπορούν να συμμετέχουν πλήρως στην καλλιτεχνική εκπαίδευση και να επωφελούνται από αυτήν.

Η χρήση των τεχνών στην εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία μπορεί να είναι απίστευτα ωφέλιμη με διάφορους τρόπους. Μερικά από τα οφέλη περιλαμβάνουν:

1. Βελτιωμένες δεξιότητες επικοινωνίας: Πολλά άτομα με αναπηρία μπορεί να δυσκολεύονται να επικοινωνήσουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους μέσω των παραδοσιακών μεθόδων. Η χρήση μορφών τέχνης, όπως οι εικαστικές τέχνες, η μουσική ή το δράμα, μπορεί να τους προσφέρει έναν εναλλακτικό τρόπο έκφρασης και επικοινωνίας με τους άλλους.
2. Ενισχυμένες κοινωνικές δεξιότητες: Η συμμετοχή σε καλλιτεχνικές δραστηριότητες μπορεί να βοηθήσει τα άτομα με αναπηρία να βελτιώσουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες παρέχοντας μια αίσθηση του ανήκειν και του σκοπού. Τους επιτρέπει επίσης να αλληλεπιδρούν με άλλους και να δημιουργούν δεσμούς με τους συνομηλίκους τους.
3. Αυξημένη αυτοεκτίμηση: Η δημιουργία τέχνης μπορεί να αποτελέσει μια πολύ δυναμική εμπειρία για τα άτομα με αναπηρία. Τους επιτρέπει να αναδείξουν τις δεξιότητες και τα ταλέντα τους, γεγονός που μπορεί να ενισχύσει την αυτοεκτίμηση και την αυτοπεποίθησή τους.
4. Βελτίωση των γνωστικών δεξιοτήτων: Η ενασχόληση με καλλιτεχνικές δραστηριότητες μπορεί να βοηθήσει στη βελτίωση των γνωστικών δεξιοτήτων, όπως η επίλυση προβλημάτων, η δημιουργικότητα και η κριτική σκέψη.

5. Ανακούφιση από το άγχος: Η τέχνη μπορεί να αποτελέσει θεραπευτική διέξοδο για τα άτομα με αναπηρία, βοηθώντας τα να αντιμετωπίσουν το στρες και τα συναισθήματα με υγιή τρόπο.

Συνολικά, η χρήση των τεχνών στην εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία μπορεί να βελτιώσει σημαντικά τη μαθησιακή τους εμπειρία και τη συνολική τους ευημερία. Στη συνέχεια, αναλύεται η δραματοθεραπεία, η μουσικοκινητική αγωγή, η χοροθεραπεία και το θέατρο του καταπιεσμένου. Μορφές τεχνών που έχουν μεγάλη σπουδαιότητα στη συμπερίληψη των ατόμων με αναπηρία.

3.2.1. Δραματοθεραπεία

Η δραματοθεραπεία είναι μια μορφή ψυχοθεραπείας που χρησιμοποιεί το μέσο του δράματος και του θεάτρου για να βοηθήσει τα άτομα να εξερευνήσουν και να εκφράσουν τα συναισθήματα, τις σκέψεις και τις συμπεριφορές τους. Βασίζεται στην πεποίθηση ότι η δημιουργική διαδικασία του παιχνιδιού ρόλων, της αφήγησης ιστοριών και της παράστασης μπορεί να διευκολύνει την προσωπική ανάπτυξη, τη θεραπεία και την κατανόηση.

Η δραματοθεραπεία μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την αντιμετώπιση ενός ευρέος φάσματος θεμάτων, όπως το άγχος, η αποσυμπίεση, το τραύμα, οι δυσκολίες στις σχέσεις και η αυτοεκτίμηση. Μπορεί να είναι χρήσιμη για άτομα όλων των ηλικιών και ικανοτήτων και μπορεί να διεξαχθεί σε ατομικό ή ομαδικό πλαίσιο. Επιπλέον, αυτή η μορφή θεραπείας μπορεί να είναι χρήσιμη για άτομα όλων των ηλικιών, συμπεριλαμβανομένων παιδιών, εφήβων και ενηλίκων ανεξαρτήτου ικανοτήτων. Αν και δεν υπάρχουν μελέτες μεγάλης κλίμακας για την τεχνική, η δραματοθεραπεία φαίνεται να είναι χρήσιμη για ορισμένα θέματα, όπως η διαχείριση τραυμάτων, κακοποίησης, διαταραχές ψυχικής υγείας, εθισμό, οικογενειακές συγκρούσεις και κοινωνικά προβλήματα.

Η δραματοθεραπεία χρησιμοποιεί τη δύναμη του θεάτρου και της αφήγησης για να διευκολύνει την προσωπική ανάπτυξη και θεραπεία. Σύμφωνα με την Οργανισμό Ψυχικής Υγείας Παιδιών και Εφήβων (The Association for Child and Adolescent Mental Health, 2018), η δραματοθεραπεία χρονολογείται από τον 18ο αιώνα στην Ευρώπη. Παρόλο που οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν χορό και αφήγηση ιστοριών πριν από αυτό, μόλις τότε οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας χρησιμοποίησαν αυτή την προσέγγιση.

Το δράμα έγινε μια μορφή ψυχαγωγίας, με τους ανθρώπους να δημιουργούν θεατρικά έργα και να εξερευνούν τα θέματά τους. Τους επέτρεπε να εξερευνήσουν τα

συναισθήματά τους σε ένα ασφαλές και ελεγχόμενο περιβάλλον. Εξελίχθηκε μέχρι να γίνει πιο εστιασμένη, με τους επαγγελματίες να βοηθούν στον επαναπροσδιορισμό της ως θεραπεία τον 20ό αιώνα.

Πρόκειται για μια ενεργητική και βιωματική προσέγγιση που μπορεί να βοηθήσει τους ανθρώπους να αντιμετωπίσουν διάφορα ζητήματα, όπως τραύματα, ψυχικές ασθένειες, προβλήματα σχέσεων και προσωπική στοχοθεσία. Οι δραματοθεραπευτές βοηθούν τους ανθρώπους να εξερευνήσουν δύσκολα συναισθήματα, να επεξεργαστούν εμπειρίες του παρελθόντος και να επεξεργαστούν δύσκολες καταστάσεις της ζωής (Langley, D. , 2006).

Ο δραματοθεραπευτής ενεργεί ως διευκολυντής και οδηγός, δημιουργώντας έναν ασφαλή και υποστηρικτικό χώρο για τους ωφελούμενους να εξερευνήσουν και να εκφραστούν μέσω της χρήσης φανταστικών και δημιουργικών τεχνικών. Οι τεχνικές αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν παιχνίδι ρόλων, αυτοσχεδιασμό, κίνηση και φωνητική εργασία, καθώς και τη χρήση σκηνικών και κοστούμιών (Jones, P. , 2005).

Ο στόχος της δραματοθεραπείας δεν είναι να δημιουργήσει επαγγελματίες ηθοποιούς ή ερμηνευτές, αλλά να βοηθήσει τα άτομα να κατανοήσουν και να επιλύσουν τα προσωπικά τους ζητήματα μέσω της χρήσης της δημιουργικής αυτοέκφρασης.

Είναι ένας ισχυρός και αποτελεσματικός τρόπος για την προώθηση της αυτογνωσίας και της προσωπικής ανάπτυξης και μπορεί να οδηγήσει σε μεγαλύτερη διορατικότητα και κατανόηση του εαυτού και του κόσμου γύρω του (Rogers, N., 1993). Ορισμένα οφέλη από τη χρήση της δραματοθεραπείας για την εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρίες περιλαμβάνουν:

1. Αυξημένη αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση: Μπορεί να ενισχύσει την αυτοεκτίμηση και την αυτοπεποίθησή τους.
2. Βελτίωση των δεξιοτήτων επικοινωνίας: Οι δραστηριότητες δραματοθεραπείας μπορούν να βοηθήσουν τα άτομα με αναπηρίες να αναπτύξουν τις επικοινωνιακές τους δεξιότητες, όπως η ομιλία, η ακρόαση και η μη λεκτική επικοινωνία.
3. Βελτιωμένες κοινωνικές δεξιότητες: Η δραματοθεραπεία μπορεί επίσης να βοηθήσει τα άτομα με αναπηρίες να μάθουν πώς να αλληλεπιδρούν με τους άλλους με θετικό και σεβασμό, βελτιώνοντας τις κοινωνικές τους δεξιότητες.
4. Αυξημένη συναισθηματική ευαισθητοποίηση: Η δραματοθεραπεία ενθαρρύνει τα άτομα να εξερευνήσουν τα συναισθήματά τους και πώς αυτά επηρεάζουν τις σκέψεις

και τις συμπεριφορές τους. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε αυξημένη συναισθηματική επίγνωση και καλύτερη συναισθηματική ρύθμιση.

5. Μεγαλύτερη αυτογνωσία: Η δραματοθεραπεία βοηθά τα άτομα με αναπηρία να κατανοήσουν καλύτερα τον εαυτό τους και τις ανάγκες τους, οδηγώντας σε μεγαλύτερη αυτογνωσία και αυτοαποδοχή.

Συνολικά, η χρήση της δραματοθεραπείας για την εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία μπορεί να αποτελέσει ένα ισχυρό εργαλείο για την προσωπική και ψυχολογική ανάπτυξη, βοηθώντας τα άτομα να βελτιώσουν τις επικοινωνιακές, κοινωνικές και συναισθηματικές τους δεξιότητες (Haythorne et al, 2012).

3.2.2. Μουσικοκινητική αγωγή

Η μουσικοκινητική είναι η μελέτη των κινήσεων και των ενεργειών που σχετίζονται με τη μουσική και το χορό. Περιλαμβάνει την ανάλυση του τρόπου με τον οποίο το σώμα κινείται και ανταποκρίνεται στους μουσικούς ρυθμούς και τα συνθήματα και πώς αυτή η κίνηση μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να εκφράσει συναισθήματα και να μεταφέρει νόημα. Πρόκειται για ένα διεπιστημονικό πεδίο που αντλεί στοιχεία από τομείς όπως η ψυχολογία, η νευροεπιστήμη και η κινησιολογία και χρησιμοποιείται συχνά στους τομείς του χορού και της μουσικοθεραπείας.

Η παιδαγωγική βάση του μουσικοκινητικού συστήματος είναι επηρεασμένη από την παιδαγωγική θεωρία του Johann Heinrich Pestalozzi (1764- 1827), η οποία απορρίπτει τις πρακτικές απομνημόνευσης-αποστήθισης και τις αντικαθιστά με την παρατήρηση, τον πειραματισμό και τον συλλογισμό (Αντωνακάκης, Δ. , 1996).

Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, είναι πολύ σημαντικό για ένα παιδί να είναι πρόθυμο να δράσει μόνο του και να ενταχθεί σε ομάδες. Είναι επίσης σημαντικό για το παιδί να είναι δημιουργικό, να έχει κίνητρα για τον εαυτό του και να έχει φαντασία, να γίνεται καλύτερο στην τέχνη. Ως παιδοκεντρική μέθοδος, το σύστημα αυτό δίνει έμφαση τόσο στη γνωστική όσο και στη φυσική μάθηση.

Η μουσικοκινητική είναι η μελέτη του τρόπου με τον οποίο η μουσική και η κίνηση συνδέονται. Είναι μια μορφή θεραπείας που χρησιμοποιεί τη μουσική και την κίνηση για να βελτιώσει τις σωματικές και γνωστικές ικανότητες σε άτομα με αναπηρίες.

Τα άτομα με αναπηρίες μπορούν να επωφεληθούν από τη μουσικοκινητική με διάφορους τρόπους. Για παράδειγμα, μπορεί να βοηθήσει στη βελτίωση της ισορροπίας,

του συντονισμού και της κινητικότητας. Μπορεί επίσης να βοηθήσει στην αισθητηριακή ολοκλήρωση, η οποία είναι η ικανότητα επεξεργασίας και ερμηνείας των αισθητηριακών πληροφοριών από το περιβάλλον. Η μουσικοκινητική μπορεί επίσης να βελτιώσει τις γνωστικές δεξιότητες, όπως η μνήμη και η προσοχή, καθώς και τις κοινωνικές δεξιότητες και την επικοινωνία.

Υπάρχουν πολλές διαφορετικές προσεγγίσεις στη μουσικοκινητική, όπως η χοροθεραπεία/κινητική θεραπεία, η θεραπεία ρυθμού και τυμπανισμού και η θεραπεία με βάση τη μουσική. Αυτές οι προσεγγίσεις μπορούν να προσαρμοστούν ώστε να ανταποκρίνονται στις συγκεκριμένες ανάγκες και τους στόχους του κάθε ατόμου.

Συνολικά, η μουσικοκινητική έχει τη δυνατότητα να βελτιώσει σημαντικά τη ζωή των ατόμων με αναπηρία στην Ελλάδα, βοηθώντας τους να αναπτύξουν νέες δεξιότητες, να βελτιώσουν τις σωματικές και γνωστικές τους ικανότητες και να ενισχύσουν τη συναισθηματική τους ευημερία.

3.2.3. Χοροθεραπεία

Η χοροθεραπεία/κινησιοθεραπεία ορίζεται από την Αμερικανική Ένωση Χοροθεραπείας (ADTA, 2023) ως η ψυχοθεραπευτική χρήση της κίνησης για την προώθηση της συναισθηματικής, κοινωνικής, γνωστικής και σωματικής ολοκλήρωσης του ατόμου, με σκοπό τη βελτίωση της υγείας και της ευημερίας.

Αναδύθηκε ως τομέας τη δεκαετία του 1940, καθώς οι πρώτοι καινοτόμοι, πολλοί από τους οποίους ήταν καταξιωμένοι χορευτές, άρχισαν να συνειδητοποιούν τα οφέλη της χρήσης του χορού και της κίνησης ως μορφή ψυχοθεραπείας. Πρόκειται για μια ολιστική προσέγγιση της θεραπείας, η οποία βασίζεται στον εμπειρικά υποστηριζόμενο ισχυρισμό ότι ο νους, το σώμα και το πνεύμα είναι αδιαχώριστα και αλληλένδετα- οι αλλαγές στο σώμα αντανakλούν τις αλλαγές στο νου και το αντίστροφο. Η χοροθεραπεία ως μια ενσώματη, βασισμένη στην κίνηση προσέγγιση είναι συχνά δύσκολο να περιγραφεί, καθώς είναι απαραίτητο να συμμετέχει κανείς ενεργά στη διαδικασία για να αποκτήσει μια πραγματική αίσθηση του τι είναι.

Η κίνηση είναι μια γλώσσα, η πρώτη μας γλώσσα. Η μη λεκτική και κινητική επικοινωνία αρχίζει από τη μήτρα και συνεχίζεται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής. Οι θεραπευτές χορού/κίνησης πιστεύουν ότι η μη λεκτική γλώσσα είναι εξίσου σημαντική με τη λεκτική και χρησιμοποιούν και τις δύο μορφές επικοινωνίας στη θεραπευτική διαδικασία.

Ο νους, το σώμα και το πνεύμα είναι αλληλένδετα. Η κίνηση μπορεί να είναι λειτουργική, επικοινωνιακή, αναπτυξιακή και εκφραστική. Οι θεραπευτές χορού/κίνησης παρατηρούν, αξιολογούν και παρεμβαίνουν εξετάζοντας την κίνηση, μέσα από αυτούς τους φακούς, όπως αυτή αναδύεται στη θεραπευτική σχέση κατά τη θεραπευτική συνεδρία.

Η κίνηση είναι τόσο ένα εργαλείο αξιολόγησης όσο και ένας πρωταρχικός τρόπος παρέμβασης. Χρησιμοποιώντας αυτές τις προϋποθέσεις για να καθοδηγήσουν το έργο τους, οι θεραπευτές χορού/κίνησης χρησιμοποιούν την κίνηση του σώματος, το βασικό συστατικό του χορού, ως την κύρια διέξοδο στο ψυχοθεραπευτικό τους έργο (ADTA, 2023).

Οι θεραπευτές χορού/κίνησης προσεγγίζουν τις ατομικές, ζευγαρωτές, οικογενειακές και ομαδικές συνεδρίες παρατηρώντας και αξιολογώντας τόσο τους πελάτες τους όσο και τις δικές τους κινήσεις, χρησιμοποιώντας λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία για να δημιουργήσουν και να εφαρμόσουν παρεμβάσεις που θα αντιμετωπίσουν τη συναισθηματική, κοινωνική, σωματική και γνωστική ολοκλήρωση ενός ατόμου.

Ο χορός και τα άτομα με αναπηρία μπορούν να αποτελέσουν μια ισχυρή και μεταμορφωτική εμπειρία τόσο για τον χορευτή όσο και για το κοινό. Μπορεί να αμφισβητήσει τις κοινωνικές προσδοκίες και προκαταλήψεις και να αναδείξει το ταλέντο και την ανθεκτικότητα των ατόμων με αναπηρία.

Ο χορός μπορεί επίσης να είναι θεραπευτικός για τα άτομα με αναπηρία, καθώς επιτρέπει τη σωματική έκφραση και μπορεί να βελτιώσει τη σωματική και ψυχική ευεξία. Μπορεί επίσης να αποτελέσει μια μορφή αυτοέκφρασης και ενδυνάμωσης, επιτρέποντας στα άτομα να μοιραστούν τις ιστορίες και τις εμπειρίες τους μέσω της κίνησης.

Συνολικά, ο χορός και τα άτομα με αναπηρία μπορούν να καταρρίψουν τα εμπόδια και να δημιουργήσουν μια κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς και αποδοχή, καθώς γιορτάζει τη διαφορετικότητα και προάγει την κατανόηση και την εκτίμηση για τα άτομα με αναπηρία.

Συνολικά, ο χορός μιας που είναι μια δημοφιλής δραστηριότητα στην Ελλάδα και τα άτομα με αναπηρία συχνά συμπεριλαμβάνονται σε ομάδες και εκδηλώσεις χορού, μπορεί να αποτελέσει μια πολύτιμη μορφή θεραπείας και αυτοέκφρασης για τα άτομα με αναπηρία στην Ελλάδα, και υπάρχουν πολλοί οργανισμοί που είναι αφιερωμένοι στην παροχή προσβάσιμων ευκαιριών χορού για όλους.

3.2.4. Θέατρο του Καταπιεσμένου

Το θέατρο του καταπιεσμένου είναι μια μορφή θεάτρου που αναπτύχθηκε από τον Βραζιλιάνο σκηνοθέτη, ηθοποιό και θεατρικό συγγραφέα Augusto Boal (Augusto Boal, 2004). Βασίζεται στην πεποίθηση ότι το θέατρο μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο κοινωνικής αλλαγής και ενδυνάμωσης περιθωριοποιημένων κοινοτήτων.

Το θέατρο του καταπιεσμένου περιλαμβάνει διάφορες τεχνικές και πρακτικές που έχουν ως στόχο να εμπλέξουν το κοινό στη δημιουργική διαδικασία και να του επιτρέψουν να εξερευνήσει και να εκφράσει τις δικές του σκέψεις και συναισθήματα σχετικά με κοινωνικά ζητήματα. Οι τεχνικές αυτές περιλαμβάνουν το θέατρο φόρουμ, όπου το κοινό καλείται να παρέμβει και να αλλάξει την έκβαση μιας σκηνής, το ουράνιο τόξο της επιθυμίας, όπου το κοινό μοιράζεται τις επιθυμίες και τις ανάγκες του με τους ηθοποιούς, και το θέατρο εικόνας, όπου το κοινό δημιουργεί οπτικές αναπαραστάσεις κοινωνικών ζητημάτων.

Το θέατρο του καταπιεσμένου έχει χρησιμοποιηθεί σε διάφορα περιβάλλοντα, όπως σχολεία, κοινοτικά κέντρα και φυλακές, για να αντιμετωπίσει θέματα όπως η ανισότητα, η φτώχεια και οι διακρίσεις. Έχει επίσης χρησιμοποιηθεί ως ένας τρόπος για περιθωριοποιημένες κοινότητες να διεκδικήσουν τη φωνή τους και να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους. Το θέατρο του καταπιεσμένου αμφισβητεί άμεσα τα κοινωνικά προβλήματα της καταπίεσης. Εδώ οι εμπλεκόμενοι μαθαίνουν πολλά από την ενσάρκωση-συγκεκριμένες πιθανές λύσεις και πιθανές πρακτικές αντίστασης. Αυτό μπορεί να ενδυναμώσει τους συμμετέχοντες ώστε να βρουν δράσεις που μπορούν να αναλάβουν σε πραγματικές καταπιεστικές καταστάσεις. Επιπλέον, το κοινό που αναζητά τη λύση βιώνει άμεσα τη θέση του καταπιεσμένου ατόμου, η οποία μπορεί να είναι πραγματικά κατατοπιστική ως βιωμένη εμπειρία.

Αυτή η εμπειρία μπορεί να προωθήσει την ενσυναίσθηση, την αλληλεγγύη, τον διάλογο ή την ευρύτερη κοινωνική αναγνώριση ενός συγκεκριμένου προβλήματος. Με τη χρήση αυτής της μεθόδου, οι συμμετέχοντες αποκτούν κυριολεκτικά πόρους που μπορούν να χρησιμοποιήσουν όταν έρχονται αντιμέτωποι με μια καταπιεστική κατάσταση. Αυτή η μέθοδος μπορεί να αυξήσει σημαντικά την ικανότητα κάποιου να αντιμετωπίσει ένα καταπιεστικό σύστημα. Η κατάρριψη των καταστάσεων σε αντιμετωπίσιμα προβλήματα που

επιλύονται από κοινού μπορεί επίσης να βοηθήσει στην ανακούφιση του αισθήματος αδυναμίας.

Το θέατρο του καταπιεσμένου είναι ένα είδος εκπαιδευτικού εργαλείου που χρησιμοποιεί θεατρικές τεχνικές και ασκήσεις για να ενδυναμώσει τα άτομα με αναπηρία και να δημιουργήσει ένα χώρο για να εκφράσουν τους αγώνες και τις εμπειρίες τους. Η προσέγγιση αυτή βασίζεται στην πεποίθηση ότι κάθε άτομο έχει το δικαίωμα να εκφράζεται και να ακούγεται, ανεξάρτητα από την ικανότητα ή την αναπηρία του.

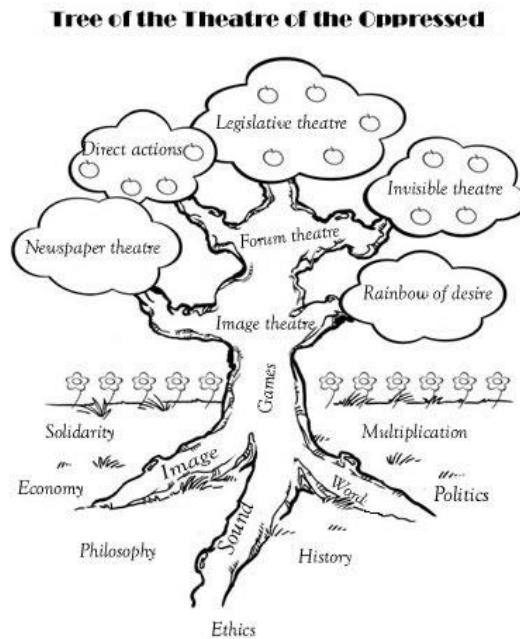
Στην εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία, το θέατρο του καταπιεσμένου μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη διευκόλυνση του διαλόγου και την ενθάρρυνση της κριτικής σκέψης σχετικά με τα εμπόδια και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία στην κοινωνία. Μέσω του παιχνιδιού ρόλων και του αυτοσχεδιασμού, οι συμμετέχοντες μπορούν να εξερευνήσουν διαφορετικά σενάρια και προοπτικές και να συνεργαστούν για να βρουν λύσεις και να δημιουργήσουν θετικές αλλαγές.

Το θέατρο του καταπιεσμένου μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί για την ευαισθητοποίηση σχετικά με τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και την προώθηση της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς. Μοιράζοντας ιστορίες και εμπειρίες μέσω του θεάτρου, τα άτομα με αναπηρία μπορούν να καταρρίψουν τα στερεότυπα και να δημιουργήσουν μια κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς και κατανόηση.

Στην Ελλάδα, το Θέατρο του Καταπιεσμένου μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία ως μέσο προώθησης των δικαιωμάτων τους και υπεράσπισης της ένταξής τους στην κοινωνία. Μέσω της χρήσης τεχνικών του θεάτρου, όπως το παιχνίδι ρόλων και ο αυτοσχεδιασμός, τα άτομα με αναπηρία είναι σε θέση να διερευνήσουν και να αμφισβητήσουν τα εμπόδια και τα στερεότυπα που συναντούν στην καθημερινή τους ζωή. Το Θέατρο του Καταπιεσμένου παρέχει επίσης την ευκαιρία στα άτομα με αναπηρία να αναπτύξουν ηγετικές δεξιότητες, καθώς είναι σε θέση να αναλάβουν διαφορετικούς ρόλους και να μιλήσουν για τον εαυτό τους και τους άλλους. Αυτό μπορεί να είναι ιδιαίτερα σημαντικό για εκείνους που μπορεί να μην έχουν τις ίδιες ευκαιρίες για ηγεσία και υπεράσπιση με εκείνους που δεν έχουν αναπηρία.

Συνολικά, το Θέατρο του Καταπιεσμένου είναι ένα ισχυρό εργαλείο για την εκπαίδευση και την ενδυνάμωση των ατόμων με αναπηρία στην Ελλάδα, προωθώντας την κοινωνική δικαιοσύνη και την ισότητα μέσω της χρήσης τεχνικών θεάτρου και της δημιουργίας χώρων χωρίς αποκλεισμούς. Είναι αναμφίβολα ένας αποτελεσματικός και

ισχυρός τρόπος για την εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία και τη δημιουργία θετικών αλλαγών σε όλη την κοινωνία. Προωθεί την αυτοέκφραση, την ενδυνάμωση και την κοινωνική δικαιοσύνη και συμβάλλει στη δημιουργία ενός κόσμου χωρίς αποκλεισμούς και κατανόησης για όλους τους ανθρώπους.

Εικόνα 1: Το δέντρο του Θεάτρου του Καταπιεσμένου. Πηγή: imaginaction.org

3.3. Καλές πρακτικές στην συμπεριληπτική εκπαίδευση για τη βιωματική και προσωποποιημένη μάθηση των Ατόμων με Αναπηρία μέσω των τεχνών.

Οι καλές πρακτικές στην εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς για τη βιωματική μάθηση μέσω των τεχνών των ατόμων με αναπηρία είναι απαραίτητες για να εξασφαλιστεί ότι τα άτομα με αναπηρία έχουν ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση και την ευκαιρία να συμμετέχουν στις τέχνες. Συμπεριληπτική εκπαίδευση σημαίνει ότι όλοι οι μαθητές, ανεξάρτητα από τις ικανότητές τους, έχουν όχι μόνο τις ίδιες ευκαιρίες να μάθουν και να αναπτυχθούν, αλλά και ισότιμες ευκαιρίες, σε ένα υποστηρικτικό και χωρίς αποκλεισμούς περιβάλλον. Η βιωματική μάθηση μέσω των τεχνών είναι ένα ισχυρό εργαλείο για την προώθηση της αυτοέκφρασης, της δημιουργικότητας και της προσωπικής ανάπτυξης και είναι σημαντικό τα άτομα με αναπηρία να μπορούν να συμμετέχουν πλήρως σε αυτές τις εμπειρίες.

Μια από τις βασικές πρακτικές της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς για τη βιωματική μάθηση μέσω των τεχνών είναι η παροχή προσβάσιμου υλικού και διευκολύνσεων

για το κάθε άτομο ξεχωριστά. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει ηχητικές περιγραφές, κλειστές λεζάντες και προσαρμοσμένα όργανα που έχουν σχεδιαστεί για να χρησιμοποιούνται από άτομα με αναπηρία. Η παροχή προσβάσιμου υλικού βοηθά να διασφαλιστεί ότι όλοι οι μαθητές είναι σε θέση να εμπλακούν πλήρως στη μαθησιακή εμπειρία και να συμμετάσχουν στις τέχνες με ουσιαστικό τρόπο.

Μια άλλη σημαντική πρακτική στην εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς είναι η ενθάρρυνση των επιλογών των μαθητών και η προώθηση της αυτοέκφρασης. Όλοι οι μαθητές, συμπεριλαμβανομένων των μαθητών με αναπηρία, θα πρέπει να έχουν την ευκαιρία να επιλέγουν τις δραστηριότητες και τα έργα που τους ενδιαφέρουν και να εκφράζονται δημιουργικά. Αυτό όχι μόνο συμβάλλει στην καλλιέργεια της αίσθησης της ιδιοκτησίας και της υπερηφάνειας για το έργο τους, αλλά και στην ανάπτυξη της αυτοπεποίθησης και της ανεξαρτησίας.

Εκτός από την παροχή προσβάσιμου υλικού και την προώθηση της επιλογής των μαθητών, η δημιουργία ενός υποστηρικτικού και χωρίς αποκλεισμούς μαθησιακού περιβάλλοντος είναι απαραίτητη για την εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς. Αυτό σημαίνει ότι οι εκπαιδευτικοί και οι συμμαθητές πρέπει να προσπαθούν να δημιουργήσουν μια ατμόσφαιρα όπου όλοι οι μαθητές αισθάνονται ότι εκτιμώνται και γίνονται αποδεκτοί και όπου όλοι ενθαρρύνονται να συμμετέχουν και να συνεισφέρουν. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει επίσης να εκπαιδεύονται σε πρακτικές συμπεριληπτικής εκπαίδευσης και θα πρέπει να εργάζονται για να καταρρίψουν τα στερεότυπα και τις χαμηλές προσδοκίες που μπορεί να υπάρχουν.

Η ενσωμάτωση της υποστηρικτικής τεχνολογίας και των πολυαισθητηριακών προσεγγίσεων είναι μια άλλη σημαντική πρακτική στην εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς για τη βιωματική μάθηση μέσω των τεχνών. Η υποστηρικτική τεχνολογία μπορεί να συμβάλει στην εξίσωση των όρων ανταγωνισμού για τους μαθητές με αναπηρίες και οι πολυαισθητηριακές προσεγγίσεις μπορούν να παρέχουν εναλλακτικούς τρόπους εμπλοκής με τη μαθησιακή εμπειρία. Για παράδειγμα, στους μαθητές με προβλήματα όρασης μπορούν να παρέχονται ηχητικές περιγραφές, ενώ στους μαθητές με προβλήματα ακοής μπορεί να παρέχεται διερμηνεία στη νοηματική γλώσσα.

Η ενθάρρυνση της συνεργασίας και της ομαδικής εργασίας είναι μια άλλη σημαντική πτυχή της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς. Όλοι οι μαθητές, συμπεριλαμβανομένων των μαθητών με αναπηρία, θα πρέπει να έχουν την ευκαιρία να συνεργάζονται και

να μαθαίνουν ο ένας από τον άλλον. Αυτό συμβάλλει στην ενίσχυση της αίσθησης της κοινότητας και στην άρση τυχόν εμποδίων που μπορεί να υπάρχουν.

Εκτός από αυτές τις πρακτικές, είναι επίσης σημαντικό να παρέχονται ευκαιρίες στους μαθητές με αναπηρίες να συμμετέχουν σε προγράμματα και δραστηριότητες όλων των τεχνών. Αυτό βοηθά στην άρση των εμποδίων και στην προώθηση της ένταξης και της κατανόησης. Επαγγελματίες καλλιτέχνες με αναπηρία μπορούν επίσης να προσκληθούν να μοιραστούν τις εμπειρίες τους και το έργο τους με τους μαθητές, γεγονός που μπορεί να αποτελέσει πολύτιμο πρότυπο και να βοηθήσει στην οικοδόμηση της αίσθησης της κοινότητας.

Επιπλέον, κρίνεται απαραίτητη η συνεργασία με τους γονείς, τους φροντιστές αλλά και τη σχολική κοινότητα για τη διασφάλιση της βιωσιμότητας των παραπάνω καλών πρακτικών. Οι γονείς και οι φροντιστές των ατόμων με αναπηρίες έχουν συχνά πολύτιμες γνώσεις και εμπειρογνωμοσύνη που μπορούν να βοηθήσουν στην ενημέρωση για την ανάπτυξη πρακτικών εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς και στη σχολική κοινότητα. Είναι σημαντικό να τους εμπλέκουμε στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και να επιδιώκουμε τη συμβολή και την ανατροφοδότησή τους.

Τέλος, η αξιολόγηση της προόδου μέσω εναλλακτικών και ευέλικτων μεθόδων αξιολόγησης αποτελεί σημαντικό μέρος της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς. Αυτό σημαίνει ότι οι παραδοσιακές μέθοδοι αξιολόγησης, όπως οι γραπτές εξετάσεις, μπορεί να μην είναι κατάλληλες για όλους τους μαθητές. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να είναι ανοιχτοί σε εναλλακτικές και ευέλικτες μεθόδους αξιολόγησης που περιλαμβάνουν τις ικανότητες όλων των μαθητών και που παρέχουν μια πραγματική αντανάκλαση των όσων έχουν μάθει.

Συμπερασματικά, οι καλές πρακτικές στην εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς για τη βιωματική μάθηση μέσω των τεχνών είναι απαραίτητες για να εξασφαλιστεί ότι τα άτομα με αναπηρία έχουν ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση και την ευκαιρία να συμμετέχουν στις τέχνες. Η παροχή προσβάσιμου υλικού, η προώθηση των επιλογών και της αυτοέκφρασης των μαθητών, η δημιουργία ενός υποστηρικτικού και χωρίς αποκλεισμούς μαθησιακού περιβάλλοντος, η ενσωμάτωση υποστηρικτικής τεχνολογίας και πολυαισθητηριακών προσεγγίσεων, η ενθάρρυνση της συνεργασίας και της ομαδικής εργασίας, η παροχή ευκαιριών για συμμετοχή στα κύρια καλλιτεχνικά προγράμματα, η υποστήριξη των γονέων, φροντιστών και της σχολικής κοινότητας και η αξιολόγηση της προόδου μέσω

εναλλακτικών και ευέλικτων μεθόδων αξιολόγησης είναι όλες βασικές πρακτικές που μπορούν να συμβάλουν στην προώθηση της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς.

Κεφάλαιο 4: Μελέτη περίπτωσης «EnvironMental Adaptation»

4.1. Εισαγωγή στο ερευνητικό πρόγραμμα «EnvironMental Adaptation»

Το ερευνητικό πρόγραμμα “EnvironMental Adaptation” δημιουργήθηκε στα πλαίσια της πρόσκλησης του Πράσινου Ταμείου «Προτάσεις - Καινοτόμες δράσεις με τους πολίτες 2021» (Πράσινο Ταμείο, 2020), σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας (Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, 2023) , την ΑμΚΕ ΙΑΣΙΣ (ΑμΚΕ ΙΑΣΙΣ, 2023) και την ΑμΚΕ ΚΙΝΙΤΡΟ (ΑμΚΕ ΚΙΝΙΤΡΟ, 2023).

Στόχος της πρόσκλησης του Πράσινου Ταμείου ήταν η ενίσχυση έργων και δράσεων σε θέματα περιβάλλοντος και ειδικότερα σε αντικείμενα που αφορούσαν: α) στην κλιματική αλλαγή, β) στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, γ) στην αναβάθμιση του οικιστικού περιβάλλοντος και δ) στην προστασία και διατήρηση της βιοποικιλότητας, με στόχο τη συμβολή στην ανάπτυξη και εφαρμογή της εθνικής και ευρωπαϊκής περιβαλλοντικής πολιτικής και την προώθηση των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης. Σκοπός επίσης ήταν η αξιοποίηση της αναγνωρισμένης εμπειρίας και τεχνογνωσίας των ΜΚΟ σε έργα, την πρωτοβουλία και την ευθύνη υλοποίησης των οποίων έχουν οργανωμένοι φορείς πολιτών. Επιμέρους στόχους αποτελούσαν, η επίτευξη συμπληρωματικότητας και συνέργειας μεταξύ των δράσεων του παρόντος προγράμματος, καθώς επίσης και μεταξύ του προγράμματος άλλων υφιστάμενων χρηματοδοτικών εργαλείων, και η πολλαπλασιαστικότητα των αποτελεσμάτων που προκύπτουν από τις χρηματοδοτούμενες δράσεις (για παράδειγμα χρηματοδότηση μιας δράσης που μπορεί με τη σειρά της να ενεργοποιήσει άλλες δράσεις με συναφείς στόχους) (Πράσινο Ταμείο, 2020).

Δεδομένου ότι η Κλιματική Αλλαγή έχει σημαντικές επιπτώσεις στην ψυχική υγεία και στην ποιότητα ζωής των ανθρώπων, το ερευνητικό πρόγραμμα «EnvironMental Adaptation» που υλοποιήθηκε στα πλαίσια αυτής της πρόσκλησης, είχε στόχο να υποστηρίξει τους φορείς ψυχικής υγείας, καθώς και τα ίδια τα άτομα με ψυχικές δυσκολίες, ώστε να ανταπεξέλθουν σε ενδεχόμενες συνθήκες έκτακτης ανάγκης, προερχόμενες από την Κλιματική Αλλαγή (Ακραία Καιρικά Φαινόμενα, Ατμοσφαιρική Ρύπανση κ.λπ.).

Συγκεκριμένα, στόχος της πρώτης φάσης του έργου ήταν η διεξοδική έρευνα πεδίου στην υπάρχουσα βιβλιογραφία, προκειμένου να τεθούν σταθερές βάσεις για το θεωρητικό υπόβαθρο του έργου «Environmental Adaptation». Μια ανασκόπηση της βιβλιογραφίας αποτελώντας μια προσπάθεια να δοθεί μια εξήγηση της τρέχουσας κατάστασης γνώσεων σχετικά με τα θέματα των ενδιαφερόντων μας, αποτελεί ένα σημαντικό μέρος της ερευνητικής διαδικασίας, καθώς επισημαίνει τυχόν ασυνέπειες και κενά στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία σχετικά με την επίδραση της Κλιματικής Αλλαγής στην ψυχική υγεία και στα άτομα με ήδη υπάρχουσες ψυχικές δυσκολίες.

Οι ερευνητικές ερωτήσεις που προέκυψαν από την μελέτη της υπάρχουσας βιβλιογραφίας ήταν οι παρακάτω:

4.1.1. Αντίκτυπος της κλιματικής αλλαγής στην υγεία

Οι συνολικές επιπτώσεις στην υγεία ενός μεταβαλλόμενου κλίματος είναι συντριπτικά αρνητικές (WHO, 2022). Η κλιματική αλλαγή δεν είναι πλέον αλλαγή αλλά κρίση. Επομένως η κλιματική κρίση, επηρεάζει πολλούς από τους κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς καθοριστικούς παράγοντες της υγείας όπως είναι ο καθαρός αέρας, το ασφαλές πόσιμο νερό, το επαρκές φαγητό και το ασφαλές καταφύγιο.

4.1.2. Οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής σε συγκεκριμένες ομάδες στόχου

Όλοι οι πληθυσμοί θα επηρεαστούν από την κλιματική αλλαγή, αλλά μερικοί είναι πιο ευάλωτοι από άλλους. Η κλιματική αλλαγή επηρεάζει διαφορετικές πληθυσμιακές ομάδες που είναι άμεσα εκτεθειμένες και πιο ευάλωτες στις γεωγραφικές τους συνθήκες, καθώς και την έλλειψη πρόσβασης σε πόρους, πληροφορίες και προστασία (Cianconi, P., Betrò, S., & Janiri, L., 2020). Οι άνθρωποι που ζουν σε μικρά νησιωτικά αναπτυσσόμενα κράτη και άλλες παράκτιες περιοχές, μεγαπόλεις και ορεινές και πολικές περιοχές είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι (EC Eurora, 2022). Τα παιδιά - ιδίως, τα παιδιά που ζουν σε φτωχές χώρες - είναι από τα πιο ευάλωτα στους κινδύνους που θα προκύψουν για την υγεία και θα εκτεθούν περισσότερο στις συνέπειες για την υγεία. Οι επιπτώσεις στην υγεία αναμένεται επίσης να είναι πιο σοβαρές για ηλικιωμένους και άτομα με αναπηρίες ή προϋπάρχουσες ιατρικές παθήσεις. Οι περιοχές με αδύναμη υγειονομική υποδομή - κυρίως στις αναπτυσσόμενες χώρες - θα είναι οι λιγότερο ικανές να ανταπεξέλθουν χωρίς βοήθεια για να προετοιμαστούν και να ανταποκριθούν.

Οι ειδήσεις σχετικά με την κλιματική αλλαγή κάνουν τους ανθρώπους αβέβαιους και αγχωμένους, ακόμη και καταθλιπτικούς και με μια αίσθηση αδυναμίας. Αυτό οδηγεί και σε ορισμένες ανησυχίες που συνδέονται με την κλιματική αλλαγή και έχουν μελετηθεί σε πλήθος ερευνών με διάφορες ονομασίες όπως: οικο-άγχος, οικο-ενοχές, οικο-ψυχολογία, οικολογική θλίψη, σολασταλγία, ανησυχία για τη βιοσφαιρία κ.λπ (Cianconi, P., Betrò, S., & Janiri, L., 2020). Οι συνέπειες της έκθεσης σε ακραία ή παρατεταμένα γεγονότα που σχετίζονται με τις καιρικές συνθήκες μπορεί να έχουν τόσο άμεσα όσο και έμμεσα αποτελέσματα (Palinkas, L. A., & Wong, M. , 2020); τα άμεσα αφορούν για παράδειγμα άγχος από την υπερβολική ζέση ενώ τα έμμεσα μετατραυματικό στρες (Gruebner O, Lowe SR, Sykora M, Shankardass K, Subramanian SV, Galea S, 2017) ή μπορούν ακόμη και να αφορούν επιπτώσεις σε μεταγενέστερες γενιές.

Συγκεκριμένα, τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα μπορεί να έχουν και τη μορφή κοινωνικών και κοινοτικών επιπτώσεων μεγάλης κλίμακας που ξεσπούν σε μορφές βίας, αγώνα για περιορισμένους πόρους, εκτοπισμό και αναγκαστική μετανάστευση, προσαρμογή μετά την καταστροφή και χρόνια περιβαλλοντικό στρες (Acharibasam JW, Anuga SW, 2018).

Μια από τις ομάδες που βιώνει σε ιδιαίτερα έντονο βαθμό τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής είναι οι ευπαθείς ομάδες. Οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στην ψυχική υγεία κυμαίνονται από ελάχιστα συμπτώματα άγχους και αγωνίας έως κλινικές διαταραχές, που κυμαίνονται από άγχος και διαταραχές ύπνου (Blanc J, Spruill T, Butler M, Casimir G, Girardin, 2019) μέχρι και κατάθλιψη (Marshall et al. 2007), μετατραυματικό στρες (Gruebner O, Lowe SR, Sykora M, Shankardass K, Subramanian SV, Galea S, 2017), σωματόμορφη διαταραχή (van den Berg et al. 2005) και αυτοκτονικές σκέψεις (Ursano RJ, Morganstein JC, Cooper R., 2017).

Συγκεκριμένα, έχει βρεθεί ότι τα μετεωροπαθητικά υποκείμενα είναι εκείνα τα άτομα που αναπτύσσουν μια συγκεκριμένη ασθένεια ή βιώνουν την επιδείνωση μιας υπάρχουσας ασθένειας ως συνέπεια των κλιματικών αλλαγών. Τα ψυχοσωματικά συμπτώματα περιλαμβάνουν διαταραχές της διάθεσης, ευερεθιστότητα, άγχος, ψυχική και σωματική αδυναμία, υπέρταση, πονοκέφαλο, υπεραλγησία και πόνους έως και αυτόνομα συμπτώματα (Mazza M, Di Nicola M, Catalano V, Callea A, Martinotti G, Harnic D, et al. , 2012).

4.1.3. Οι αντιλήψεις των ανθρώπων για την κλιματική αλλαγή

Πολλές μελέτες έχουν εξετάσει τις αντιλήψεις των ανθρώπων για την κλιματική αλλαγή (Clayton, S., Devine-Wright, P., Stern, P. C., Whitmarsh, L., Carrico, A., Steg, L., ... & Bonnes, M., 2015) και (Hornsey, M. J., Harris, E. A., Bain, P. G., & Fielding, K. S., 2016). Ενώ οι περισσότεροι άνθρωποι συμφωνούν ότι η κλιματική αλλαγή είναι πραγματική (Whitmarsh, L., & Capstick, S., 2018), οι άνθρωποι μπορεί να έχουν διαφορετικές πεποιθήσεις σχετικά με το βαθμό στον οποίο η κλιματική αλλαγή προκαλείται από τους ανθρώπους και ποιες συνέπειες θα έχει, πού και πότε (Clayton, S., & Karazsia, B. T., 2020).

Τέτοιες αντιλήψεις για την κλιματική αλλαγή παίζουν ρόλο στο αν οι άνθρωποι υποστηρίζουν τις κλιματικές πολιτικές και αναλαμβάνουν δράση για τον μετριασμό ή/και την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή (Brügger, A., Dessai, S., Devine-Wright, P., Morton, T. A., & Pidgeon, N. F., 2015) και (Lorenzoni, I., Nicholson-Cole, S., & Whitmarsh, L., 2007). Επομένως, η κατανόηση των αντιλήψεων του κοινού για την κλιματική αλλαγή είναι ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη αποτελεσματικών στρατηγικών επικοινωνίας, δημοκρατικών πολιτικών και κοινωνικά ισχυρών τεχνολογιών (Whitmarsh, L., & Capstick, S., 2018).

4.1.4. Ευαισθητοποίηση ανθρώπων για τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής

Είναι σημαντικό να συνδέσουμε τα τρέχοντα πιθανά γεγονότα που παρατηρήθηκαν και προκαλούνται από την κλιματική αλλαγή με την ανθρώπινη συμπεριφορά (Hoogendoorn, G., Sütterlin, B., & Siegrist, M., 2020). Διότι αυτό μπορεί να αυξήσει την ευαισθητοποίηση των ανθρώπων για τη σοβαρότητα των συνεπειών της ανθρωπογενούς κλιματικής αλλαγής και, κατά συνέπεια, ενδεχομένως και την προθυμία τους να συμμετάσχουν στη συμπεριφορά μετριασμού και στα μέτρα πρόληψης.

Η δράση που απορρέει από τις αντιλήψεις για την κλιματική αλλαγή μπορεί να ενημερωθεί με διαφορετικές διαδικασίες (Weber, E. U., 2010). Σύμφωνα με την έρευνα του Weber (2010), οι αποφάσεις που βασίζονται σε επιπτώσεις σχετικά με την κλιματική αλλαγή είναι δύσκολο να κινητοποιήσουν σημαντική δράση, καθώς οι προσπάθειες να τρομάξουν τους ανθρώπους σε μεγαλύτερη δράση μπορεί να έχουν ακούσιες αρνητικές συνέπειες. Οι αποφάσεις που βασίζονται στην ανάλυση είναι επίσης δύσκολο να οδηγήσουν σε σημαντική δράση, λόγω της μεγάλης διαφοράς του αβέβαιου μελλοντικού κόστους των κλιματικών κινδύνων σε σύγκριση με το συγκεκριμένο και άμεσο κόστος

μετριασμού της κλιματικής αλλαγής. Οι αποφάσεις βάσει κανόνων που καθορίζουν τη συμπεριφορά που βασίζεται στην ηθική ή κοινωνική ευθύνη ενδέχεται να έχουν τις καλύτερες προοπτικές για βιώσιμη δράση.

Τα υψηλότερα επίπεδα γνώσεων σχετικά με τις αιτίες της κλιματικής αλλαγής σχετίζονται με μια αυξημένη ανησυχία (Shi, J., Visschers, V. H., Siegrist, M., & Arvai, J. , 2016). Ωστόσο, υψηλότερα επίπεδα γνώσης σχετικά με τα φυσικά χαρακτηριστικά της κλιματικής αλλαγής έχουν είτε αρνητική είτε καθόλου σημαντική επίδραση στην ανησυχία. Οι προσπάθειες που αποσκοπούν στη βελτίωση της γνώσης του κοινού σχετικά με την κλιματική αλλαγή δεν είναι επομένως η χαμένη αιτία που ορισμένοι ερευνητές ισχυρίζονται ότι μπορεί να είναι. Επομένως είναι ιδιαίτερα σημαντικό να δομηθούν οι κανόνες και οι δομές που προαναφέρθηκαν που θα μπορέσουν να επηρεάσουν τις συμπεριφορές των ανθρώπων σε τέτοια περιβαλλοντολογικά ζητήματα.

Μέσω, λοιπόν, της έρευνας που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του έργου και των ερωτημάτων που προέκυψαν από την έρευνα, η συγγραφέας της διπλωματικής, όντας Ιδρύτρια της ΑμΚΕ KINITRO, προχώρησε στη δημιουργία ενός εκπαιδευτικού επιτραπέζιου παιχνιδιού, που θα έδινε την απάντηση στους τρόπους που μπορεί κανείς να ενημερώσει τη συγκεκριμένη ομάδα στόχου αλλά και γενικότερα όλους τους ανθρώπους, και να τους ευαισθητοποιήσει πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα, τη κλιματική κρίση, μέσω καινοτόμων τρόπων αξιοποίησης των τεχνών.

4.2. Δημιουργική παραγωγή εκπαιδευτικού επιτραπέζιου παιχνιδιού

Ο στόχος της δημιουργίας του εκπαιδευτικού επιτραπέζιου παιχνιδιού ήταν να κατανοηθεί σε βάθος ο τρόπος με τον οποίο δύνανται να επηρεάσουν οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής την ψυχική υγεία των ανθρώπων εν γένει, αλλά και πιο συγκεκριμένα των ατόμων με ήδη υπάρχουσες ψυχικές παθήσεις, καθώς και ατόμων που βρίσκονται σε ρίσκο εμφάνισης ψυχικής νόσου.

Ακόμη, μέσω της συνεισφοράς της Ομοσπονδίας Φορέων Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης & Ψυχικής Υγείας «ΑΡΓΩ» (Ομοσπονδία Φορέων Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης & Ψυχικής Υγείας «ΑΡΓΩ», 2023), στόχος ήταν η έναρξη μιας συνεργασίας φορέων ψυχικής υγείας από όλη την Ελλάδα, που θα ενημερωθεί και θα ευαισθητοποιηθεί σχετικά με την Κλιματική Αλλαγή και τις επιπτώσεις που αντικατοπτρίζονται στην ψυχική υγεία.

Το όραμα της δημιουργού ήταν οι φροντιστές ψυχικής υγείας, να εκπαιδευτούν καταλλήλως και μετά τη λήξη του προγράμματος, εξασφαλίζοντας τη βιωσιμότητα του προγράμματος, να είναι προετοιμασμένοι να προβλέψουν ή/και να ανταπεξέλθουν σε περίπτωση ανάγκης. Παράλληλα, για τα άτομα με ψυχικές παθήσεις, στόχος ήταν η εκπαίδευσή τους ώστε να γνωρίσουν το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής, να συνεισφέρουν με τον δικό τους τρόπο στον μετριασμό του φαινομένου, καθώς και να λαμβάνουν ορισμένα μέτρα αυτοπροστασίας.

Επιπλέον, αξίζει να αναφερθεί ότι το συγκεκριμένο πρόγραμμα εναρμονίζεται με την Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΕΣΠΚΑ) (Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, 2016). Η Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στη Κλιματική Αλλαγή, θέτει τους γενικούς στόχους, τις κατευθυντήριες αρχές και τα μέσα υλοποίησης μιας σύγχρονης αποτελεσματικής και αναπτυξιακής στρατηγικής προσαρμογής στο πλαίσιο που ορίζεται από την σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή και τις Ευρωπαϊκές Οδηγίες και τη διεθνή εμπειρία. Μέσω της ΕΣΠΚΑ μπορεί να τεθούν διαδικασίες σχεδιασμού και υλοποίησης των απαραίτητων προτεραιοτήτων και στόχων για την προστασία του περιβάλλοντος σε τοπικό, περιφερειακό, και εθνικό επίπεδο. Η ΕΣΠΚΑ μπορεί να αποτελέσει το μοχλό ενεργοποίησης και ενδυνάμωσης της ελληνικής πολιτείας για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής κρίσης.

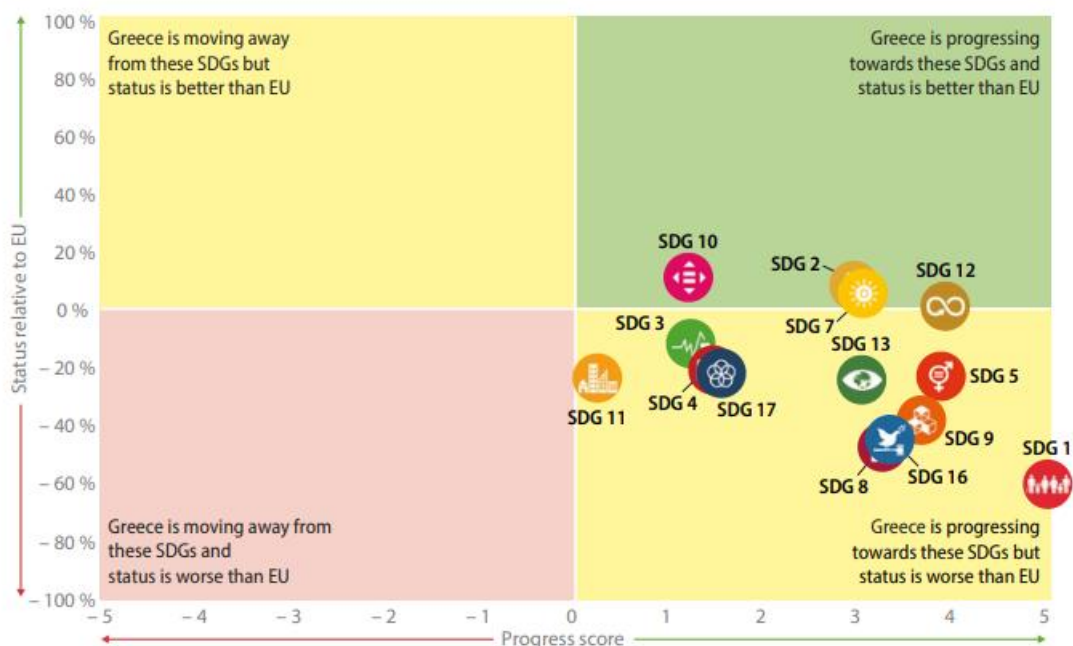
Επιπλέον, το πρόγραμμα είναι πλήρως εναρμονισμένο με τους 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ηνωμένα Έθνη, 2016). Οι 17 ΣΒΑ και οι 169 επιδιώξεις τους (Ηνωμένα Έθνη, 2016) υιοθετήθηκαν στις 25 Σεπτεμβρίου 2015. Για πρώτη φορά τα κράτη μέλη του ΟΗΕ, αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες, υιοθέτησαν 17 στόχους για να δώσουν τέλος στη φτώχεια, στην πείνα, στις οικονομικές ανισότητες και να προστατέψουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και τον πλανήτη, την ελευθερία έκφρασης, αλλά και να διασφαλίσουν την ευημερία όλων των ανθρώπων σε παγκόσμιο επίπεδο. Ο κάθε στόχος έχει συγκεκριμένες επιδιώξεις οι οποίες αναμένονται να υλοποιηθούν μέχρι το 2030 και μπορούμε να τους δούμε και στην παρακάτω εικόνα.

Εικόνα 2. Παρουσίαση των 17 Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Πηγή: https://unric.org/SDG_POSTER_Greek

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποτελεί η έρευνα του 2022 «Sustainable development in the European Union, Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context» της Eurostat (Eurostat, 2022). Η έρευνα μεταξύ άλλων, απεικονίζει τη θέση της Ελλάδας στη συγκεκριμένη ατζέντα, λαμβάνοντας υπόψιν την πρόοδο που έχει γίνει σχετικά με την επίτευξη των 17 Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης. Δυστυχώς, όπως βλέπουμε και από την παρακάτω εικόνα, η θέση της Ελλάδας είναι δυσμενής, σε σχέση με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες.

Εικόνα 3. Παρουσίαση της προόδου της Ελλάδας στην επίτευξη των 17 Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Πηγή: https://www.statistics.gr/SDG_monitoring_report_2022

Η παραπάνω έρευνα, αποτέλεσε έμπνευση για το πρόγραμμα και τη δημιουργία του επιτραπέζιου παιχνιδιού «EnvironMental Adaptation» το οποίο στοχεύει να εκπαιδεύσει, να ενεργοποιήσει και να ενδυναμώσει τις γνώσεις των ατόμων σχετικά με τους παρακάτω στόχους:

1. Στόχος 4: Διασφάλιση της ελεύθερης, ισότιμης και ποιοτικής εκπαίδευσης, παράγοντας τις δια βίου μάθησης ευκαιρίες για όλα τα άτομα.
2. Στόχος 13: Άμεση δράση για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και των επιπτώσεών της και πιο συγκεκριμένα στους υποστόχους:
  - 13.1. Ενίσχυση της ανθεκτικότητας και της προσαρμοστικής ικανότητας όλων των χωρών έναντι των κινδύνων και των φυσικών καταστροφών που απορρέουν από την κλιματική αλλαγή, καθώς μέσα από το παρόν έργο θα εφοδιαστούν με γνώση οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας, καθώς και η ομάδα-στόχος, ούτως ώστε οι τελευταίοι να προσαρμοστούν δίκαια στην Κλιματική Αλλαγή και να προφυλαχθούν από τις ενδεχόμενες επιπτώσεις της
  - Βελτίωση της εκπαίδευσης, ευαισθητοποίησης, καθώς και της ανθρώπινης και θεσμικής ικανότητας σχετικά με θέματα που αφορούν στον μετριασμό

της κλιματικής αλλαγής, την προσαρμογή, τη μείωση των επιπτώσεων και την έγκαιρη προειδοποίηση μέσω της τυπικής, άτυπης και μη τυπικής εκπαίδευσης. Ανώτερος στόχος ήταν μέσα από τα εκπαιδευτικά υλικά και τις εκδηλώσεις ενημέρωσης, ο επαγγελματίας ψυχικής υγείας, το άτομο με ψυχικές δυσκολίες, καθώς και ο κάθε ενδιαφερόμενος πολίτης, να ευαισθητοποιηθεί σχετικά με την Κλιματική Αλλαγή και τις πολύπλευρες επιπτώσεις που δύναται να έχει στο περιβάλλον, αλλά και στην ψυχική και σωματική υγεία του ανθρώπου.

1. Στόχος 17: Συνεργασία για τους Στόχους και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Τονίζεται η σπουδαιότητα ενός σχήματος που έφερε απόλυτη ισορροπία, ενός Πανεπιστημίου που υλοποίησε την έρευνα (Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας), ενός Μη Κερδοσκοπικού Οργανισμού υπεύθυνο για τη δημιουργία ενός εκπαιδευτικού εργαλείου, στη συγκεκριμένη περίπτωση ενός επιτραπέζιου παιχνιδιού (ΑμΚΕ ΚΙΝΙΤΡΟ), και τη διάχυση των παραπάνω στις ομάδες στόχου με τον συντονισμό του φορέα Ψυχικής Υγείας (ΑμΚΕ ΙΑΣΙΣ) και της Ομοσπονδίας Φορέων Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης & Ψυχικής Υγείας «ΑΡΓΩ» με απώτερο σκοπό την έναρξη μιας συνεργασίας φορέων ψυχικής υγείας από όλη την Ελλάδα, που θα ενημερωθεί και θα ευαισθητοποιηθεί σχετικά με την Κλιματική Αλλαγή και τις επιπτώσεις που αντικατοπτρίζονται στην ψυχική υγεία.

4.2.1. Εκπαιδευτικό πλαίσιο επιτραπέζιου: Θεωρία πολλαπλής νοημοσύνης του

Γκάρντνερ

Το 1983, ο ψυχολόγος Howard Gardner δημοσίευσε το *Frames of Mind*, ένα βιβλίο στο οποίο παρουσίασε τη θεωρία του για τις πολλαπλές νοημοσύνες. Ο Χάουαρντ Γκάρντνερ (Gardner Howard), διάσημος ειδικός στην εκπαίδευση και ένας από τους ιδρυτές της Σχολής Ρος, παρουσιάζει τα πέντε είδη μυαλού - τρόπους σκέψης και δράσης - που είναι κρίσιμα για την επιτυχία στο ταχέως μεταβαλλόμενο περιβάλλον του 21ου αιώνα.

Ωστόσο, πριν ο καθηγητής Howard Gardner αναπτύξει τη θεωρία του το 1983 για την πολλαπλή νοημοσύνη, υπήρχε διάχυτη η αντίληψη εντός και εκτός του επιστημονικού κόσμου, ότι ένας άνθρωπος είτε είναι ευφυής είτε όχι. Ως κριτική στην άποψη αυτή εμφανίστηκε η θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης. Η θεωρία αυτή ωστόσο απέδειξε ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ευφυείς, απλά όχι στον ίδιο τομέα.

Ο Gardner παρατήρησε αρχικά ότι οι νοημοσύνες αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και καμία νοημοσύνη δε λειτουργεί ξεχωριστά από την άλλη. Επιπλέον, είπε ότι οι νοημοσύνες μπορούν να καλλιεργηθούν, καταλήγοντας στο γεγονός πως κάθε άτομο μπορεί να βελτιωθεί σε κάθε τομέα. Τέλος, ανέφερε πως κάθε άτομο έχει ένα μοναδικό συνδυασμό διαφόρων μορφών νοημοσύνης (Καρολίδου, Α., Σ., 2017).

Ο Gardner περιέγραψε τι σημαίνει για τους μαθητές και τους πολίτες του κόσμου να επιδεικνύουν αυτούς τους τύπους μυαλών και υποστηρίζει ότι χωρίς αυτά τα μυαλά κινδυνεύουμε να κατακλυζόμαστε από πληροφορίες, και να μην είμαστε ικανοί για την κρίση που απαιτείται για να ευδοκιμήσουμε τόσο σε προσωπικό όσο και σε επαγγελματικό επίπεδο (Gardner, H., and Hatch, T. , 1989).

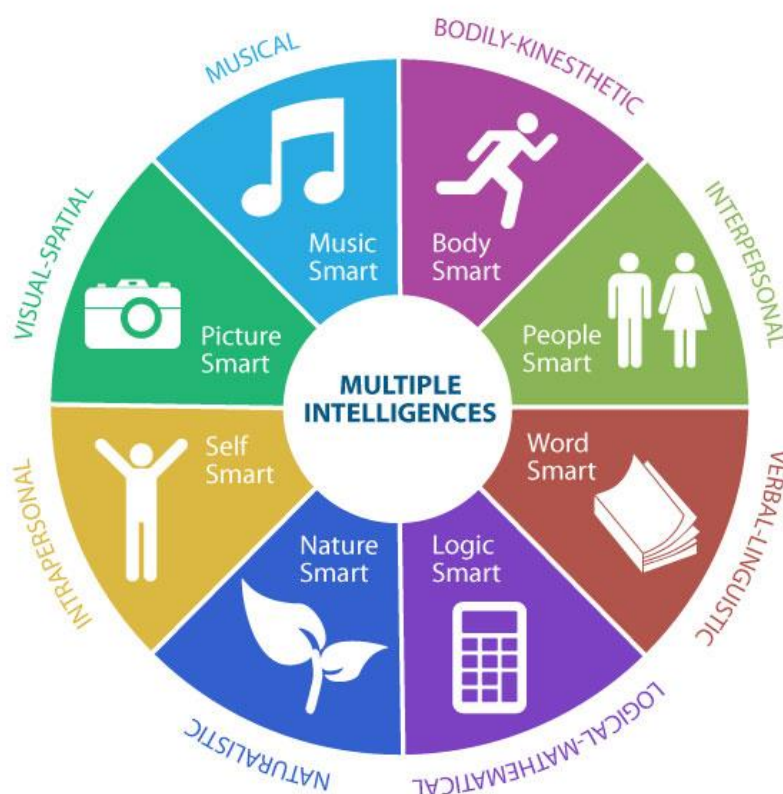
Ο Gardner είναι καθηγητής John H. και Elisabeth A. Hobbs στη Σχολή Εκπαίδευσης του Χάρβαρντ. Είναι επίσης επίκουρος καθηγητής Ψυχολογίας στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ και ανώτερος διευθυντής του Harvard Project Zero. Τις τελευταίες δύο δεκαετίες ο Gardner έχει ασχοληθεί με τον σχεδιασμό αξιολογήσεων βάσει επιδόσεων, την εκπαίδευση για την κατανόηση, τη χρήση της πολλαπλής νοημοσύνης για την επίτευξη πιο εξατομικευμένων προγραμμάτων σπουδών, διδασκαλίας και παιδαγωγικής, καθώς και με την ποιότητα των διεπιστημονικών προσπαθειών στην εκπαίδευση .

Η συγγραφέας της παρούσας διπλωματικής, αφού μελέτησε τη Δραματοθεραπεία, τη Μουσικοκινητική αγωγή, τη Χοροθεραπεία και το Θέατρο του Καταπιεσμένου, κατέληξε στη θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης του Howard Gardner για να βασιστεί για τη δημιουργία του επιτραπέζιου παιχνιδιού.

Η θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης του Howard Gardner υποδηλώνει ότι υπάρχουν τουλάχιστον οκτώ διαφορετικοί τύποι νοημοσύνης που μπορούν να διαθέτουν οι άνθρωποι και όχι μόνο μία «γενική» νοημοσύνη (Gardner, H., and Hatch, T. , 1989). Αυτές τα είδη νοημοσύνης είναι οι εξής:

- 1) **Γλωσσική νοημοσύνη:** η ικανότητα αποτελεσματικής χρήσης της γλώσσας και κατανόησης σύνθετης γραπτής και προφορικής επικοινωνίας.
- 2) **Λογική-μαθηματική νοημοσύνη:** η ικανότητα λογικής σκέψης και κατανόησης και χειρισμού μαθηματικών εννοιών.
- 3) **Χωρική νοημοσύνη:** η ικανότητα αντίληψης και δημιουργίας οπτικών αναπαραστάσεων αντικειμένων, χώρων και σχέσεων.

- 4) **Σωματική-κινητική νοημοσύνη:** η ικανότητα να χρησιμοποιεί κανείς το σώμα του για να επικοινωνεί και να εκφράζεται, καθώς και να εκτελεί σωματικές εργασίες με ακρίβεια και έλεγχο.
- 5) **Μουσική νοημοσύνη:** η ικανότητα αντίληψης, δημιουργίας και χειρισμού μουσικών μοτίβων.
- 6) **Διαπροσωπική νοημοσύνη:** η ικανότητα κατανόησης και αποτελεσματικής αλληλεπίδρασης με άλλους ανθρώπους.
- 7) **Ενδοπροσωπική νοημοσύνη:** η ικανότητα να κατανοεί και να αναστοχάζεται κανείς τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τα συναισθήματα του.
- 8) **Νατουραλιστική νοημοσύνη:** η ικανότητα κατανόησης και αλληλεπίδρασης με τον φυσικό κόσμο.

Εικόνα 4: Η Θεωρία πολλαπλής νοημοσύνης του Γκάρντνερ

Πηγή: https://en.wikipedia.org/wiki/Theory_of_multiple_intelligences

Η θεωρία του Gardner υποδηλώνει ακόμα ότι τα άτομα διαθέτουν διαφορετικούς συνδυασμούς αυτών των νοημοσυνών και ότι οι διάφοροι τύποι νοημοσύνης είναι περισσότερο ή λιγότερο σημαντικοί ανάλογα με το πλαίσιο. Σύμφωνα με τη θεωρία της πολλαπλής

νοημοσύνης του Howard Gardner, τα άτομα έχουν διαφορετικές δυνάμεις και τομείς νοημοσύνης, με αποτέλεσμα να μπορούν να διαπρέψουν σε διαφορετικούς τομείς.

Για τα άτομα με αναπηρία, η θεωρία αυτή υποδηλώνει ότι τα δυνατά σημεία και οι τομείς νοημοσύνης τους μπορεί να μην ευθυγραμμίζονται απαραίτητα με τα παραδοσιακά μέτρα νοημοσύνης, όπως τα τυποποιημένα διαγωνίσματα. Για παράδειγμα, ένα άτομο με σωματική αναπηρία μπορεί να υπερέχει στη σωματοκινητική νοημοσύνη, ενώ ένα άτομο με μαθησιακή αναπηρία μπορεί να υπερέχει στη διαπροσωπική νοημοσύνη. Αυτή η θεωρία υπογραμμίζει τη σημασία της κατανόησης και της εκτίμησης των διαφορετικών δυνατών σημείων και ικανοτήτων των ατόμων με αναπηρία, αντί να εστιάζουμε αποκλειστικά στα ελλείμματα ή τις προκλήσεις τους. Τονίζει επίσης την ανάγκη για εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς και προσαρμογές που υποστηρίζουν τις διαφορετικές μαθησιακές ανάγκες και στυλ των ατόμων με αναπηρία.

Σύμφωνα με τη θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης του Howard Gardner, τα άτομα με αναπηρία στην Ελλάδα μπορεί να έχουν διαφορετικές δυνάμεις και ικανότητες ανάλογα με τον τύπο νοημοσύνης που διαθέτουν. Για παράδειγμα, ένα άτομο με σωματική αναπηρία μπορεί να έχει υψηλό επίπεδο σωματοκινητικής νοημοσύνης, το οποίο του επιτρέπει να διαπρέπει σε σωματικές δραστηριότητες ή αθλήματα. Εναλλακτικά, ένα άτομο με μαθησιακές δυσκολίες μπορεί να έχει υψηλό επίπεδο γλωσσικής νοημοσύνης, το οποίο του επιτρέπει να διαπρέπει στη γλώσσα και την επικοινωνία.

Επιπλέον, η θεωρία του Gardner προτείνει ότι οι εκπαιδευτικοί και οι επαγγελματίες που εργάζονται με άτομα με αναπηρία θα πρέπει να υιοθετήσουν μια πιο ολιστική προσέγγιση στη μάθηση και την ανάπτυξη, λαμβάνοντας υπόψη τις διάφορες νοημοσύνες και ικανότητες του κάθε ατόμου. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει τη χρήση διαφορετικών μεθόδων και στρατηγικών διδασκαλίας για να προσαρμόζονται σε διαφορετικά στυλ μάθησης και ικανότητες, και μπορεί επίσης να περιλαμβάνει την ενσωμάτωση διαφόρων δραστηριοτήτων και εμπειριών που αξιοποιούν διαφορετικές νοημοσύνες.

Συνολικά, η θεωρία των πολλαπλών νοημοσυνών του Gardner μπορεί να αποτελέσει ένα πολύτιμο πλαίσιο για την κατανόηση και την υποστήριξη των διαφορετικών ικανοτήτων των ατόμων με αναπηρία και για να τα βοηθήσει να αξιοποιήσουν πλήρως τις δυνατότητές τους.

4.2.2. Δημιουργία επιτραπέζιου

Τα επιτραπέζια παιχνίδια μπορούν να αποτελέσουν πολύτιμο εργαλείο στην εκπαίδευση, καθώς μπορούν να βοηθήσουν με τους παρακάτω τρόπους την εκπαιδευτική διαδικασία:

1. Ανάπτυξη δεξιοτήτων κριτικής σκέψης: Τα επιτραπέζια παιχνίδια συχνά απαιτούν από τους παίκτες να λαμβάνουν αποφάσεις και να καταστρώνουν στρατηγικές προκειμένου να κερδίσουν. Αυτό βοηθά τους μαθητές να αναπτύξουν τις δεξιότητες κριτικής σκέψης και τις ικανότητες επίλυσης προβλημάτων. Δύο από τις σπουδαιότερες δεξιότητες του 21^{ου} αιώνα.
2. Ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων: Τα επιτραπέζια παιχνίδια μπορούν να αποτελέσουν έναν εξαιρετικό τρόπο για την ενθάρρυνση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και της επικοινωνίας μεταξύ των μαθητών. Παρέχουν στους μαθητές τη δυνατότητα να μάθουν πώς να συνεργάζονται με άλλους, να εναλλάσσονται και να σέβονται ο ένας τις αποφάσεις του άλλου.
3. Βελτίωση των μαθηματικών δεξιοτήτων: Πολλά επιτραπέζια παιχνίδια, όπως η Monopoly περιλαμβάνουν την καταμέτρηση και τον υπολογισμό χρημάτων ή πόντων. Αυτά τα παιχνίδια μπορούν να βοηθήσουν τους μαθητές να βελτιώσουν τις μαθηματικές τους δεξιότητες με διασκεδαστικό και ελκυστικό τρόπο.
4. Ενθάρρυνση της ομαδικής εργασίας και της συνεργασίας: Τα επιτραπέζια παιχνίδια συχνά απαιτούν από τους παίκτες να συνεργαστούν προκειμένου να επιτύχουν έναν κοινό στόχο. Αυτό μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές να μάθουν πώς να συνεργάζονται και να εργάζονται ως ομάδα.
5. Ενίσχυση των γλωσσικών δεξιοτήτων: Τα επιτραπέζια παιχνίδια μπορούν να αποτελέσουν πολύτιμο εργαλείο για την εκπαίδευση και εκμάθηση λέξεων και ορισμών.
6. Στρατηγική και κριτική σκέψη: Τα επιτραπέζια παιχνίδια συχνά απαιτούν από τους παίκτες να σκέφτονται μπροστά, να σχεδιάζουν τις κινήσεις τους και να προσαρμόζονται στις μεταβαλλόμενες συνθήκες. Αυτό μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές να αναπτύξουν στρατηγική σκέψη και δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων.
7. Πολιτισμική ευαισθητοποίηση: Ορισμένα επιτραπέζια παιχνίδια έχουν σχεδιαστεί για να διδάξουν για διαφορετικούς πολιτισμούς και ιστορικά γεγονότα. Αυτό μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές να μάθουν και να εκτιμήσουν διαφορετικούς πολιτισμούς και ιστορίες.

Για το επιτραπέζιο παιχνίδι «EnvironMental Adaptation», αξιοποιήθηκαν όλα τα παραπάνω προκειμένου να επιτευχθούν οι διδακτικοί στόχοι που είχαν τεθεί. Οι διδακτικοί στόχοι ήταν η γνωριμία των ατόμων με ψυχικές παθήσεις, ανεξαρτήτου ηλικίας και λειτουργικότητας, με το περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή μέσω των ειδών νοημοσύνης της Θεωρίας της πολλαπλής νοημοσύνης του Howard Gardner και της βιωματικής εκπαίδευσης. Με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα βιωματικό παιχνίδι που ενθαρρύνει την ομαδική εργασία, την κριτική σκέψη, την επίλυση προβλημάτων, την επικοινωνία και διεγείρει τη δημιουργικότητα και τη φαντασία των παικτών. Επιλέχθηκε το όνομα «EnvironMental Adaptation» από τις λέξεις Environment (περιβάλλον) και Mental (ψυχικό) και το Adaptation (προσαρμογή) καθώς το συγκεκριμένο εκπαιδευτικό παιχνίδι καλείται να είναι αρωγός προκειμένου να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι.

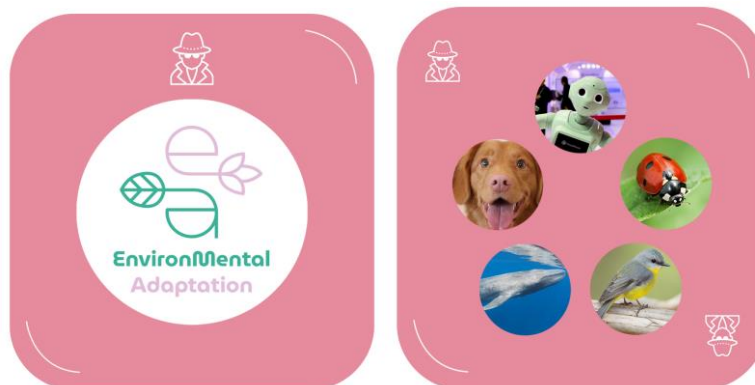
Αφού τέθηκαν οι στόχοι, δημιουργήθηκαν οι έξι παρακάτω προκλήσεις:

1. Βρες τον κατάσκοπο (Λεκτική-Γλωσσική Ενδυνάμωση)

Βοηθάει τους παίκτες να είναι σε θέση να εκφράζουν και να κατανοούν έννοιες που σχετίζονται με το περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή μέσω της γλώσσας. Οι παίκτες έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν λέξεις τόσο σε προφορική όσο και σε γραπτή μορφή, ζωγραφίζοντας τες. Επιπλέον, οι παίκτες μαθαίνουν, κατανοούν νέες έννοιες, σχετικές με το περιβάλλον.

Παράδειγμα πρόκλησης:

- Ατομική πρόκληση-Βρες τον κατάσκοπο: Κάρτες με εικόνες στις οποίες οι παίκτες πρέπει να βρουν ποια εικόνα διαφέρει από τις άλλες και να εξηγήσουν το γιατί.

Εικόνα 5: Παράδειγμα πρόκλησης «Βρες τον κατάσκοπο»

- Ομαδική πρόκληση: Λέξεις σχετικές με το περιβάλλον, τις οποίες πρέπει να περιγράψει ο ένας παίκτης σε κάποιον άλλο παίκτη της ομάδας του ή στον φροντιστή του. Πρέπει να περιγράψει τη λέξη περιφραστικά ή να τη ζωγραφίσει.

Εικόνα 6: Παράδειγμα πρόκλησης «Βρες τον κατάσκοπο»

2. Βρες την αλλαγή (Οπτική-Χωρική και Ενδοπροσωπική Ενδυνάμωση)

Βοηθάει τους παίκτες να είναι σε θέση να λύσουν χωρικά προβλήματα, να αναγνωρίσουν διαφορετικές προοπτικές της ίδιας εικόνας ή αντικειμένου που αφορά το περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή. Επιπλέον, μπορούν να κατανοήσουν σε βάθος γεωμετρικές έννοιες. Οι παίκτες αναγνωρίζοντας απτικές εικόνες με κλειστά τα μάτια, έχουν την ικανότητα να έρθουν σε επαφή με όλες τις αισθήσεις τους και να αποκτήσουν πλήρη επίγνωση του ε-αυτού τους σε ό,τι αφορά συναισθήματα, επιθυμίες και φόβους.

Παράδειγμα πρόκλησης:

- Ατομική πρόκληση- Περιφραστική περιγραφή της εικόνας από το περιβάλλον που απεικονίζει την κλιματική αλλαγή. Η περιγραφή μπορεί να γίνει είτε σε υπόλοιπα μέλη της ομάδας ή στον φροντιστή.

Εικόνα 7: Παράδειγμα πρόκλησης «Βρες την αλλαγή»

- Ομαδική πρόκληση-Αναγνώριση απτικών εικόνων με δεμένα μάτια οι οποίες σχετίζονται με το περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή.

Εικόνα 8: Παράδειγμα πρόκλησης «Βρες την αλλαγή»

3. Βρες τον ήχο (Μουσική-Ρυθμική Ενδυνάμωση)

Βοηθάει τους παίκτες να είναι σε θέση να αντιλαμβάνονται, να διακρίνουν και να εκφράζουν τον εαυτό τους μέσα από τους ήχους, τη μουσική, και το τραγούδι. Αποκτούν την ικανότητα να διακρίνουν διαφορετικούς ήχους και να εκτελούν ήχους, είτε ατομικά είτε ομαδικά.

Παράδειγμα πρόκλησης:

- Ατομική και ομαδική πρόκληση-Αναγνώριση ήχων: Αναγνώριση καθημερινών ήχων από το περιβάλλον που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή. Οι παίκτες ή οι φροντιστές τους, σκανάρουν το QR code το οποίο τους οδηγεί σε έναν ήχο που έχουμε ηχογραφήσει και καλούνται να αναγνωρίσουν. Οι ήχοι αυτοί μπορεί να είναι ο ήχος του

διακόπτη(έναν από τους πιο δύσκολους ήχους καθώς τον έχουμε συνδυάσει με μια κίνηση), της μέλισσας, της θάλασσας, του αέρα.

○

Εικόνα 9: Παράδειγμα πρόκλησης «Βρες τον ήχο» με QR κωδικούς

- Ατομική και ομαδική πρόκληση-Παραγωγή ήχων: Οι παίκτες πρέπει να παράξουν τους ήχους που κάνουν τα αντικείμενα ή τα ζώα που βρίσκονται στις κάρτες. Έχουν τρία δευτερόλεπτα από τη στιγμή που βλέπουν την κάρτα να παράξουν τον ήχο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει στη συγκεκριμένη πρόκληση η παραγωγή ήχων από άτομα πολυπολιτισμικού υπόβαθρου καθώς σε κάθε χώρα ο ήχος που παράγει ένα ζώο αποδίδεται διαφορετικά. Για παράδειγμα, στην Ελλάδα ο ήχος του σκύλου αποδίδεται ως «γαβ,γαβ», στα Ιταλικά ο ήχος είναι «bau,bau», και στα Αγγλικά «woof,woof».

○

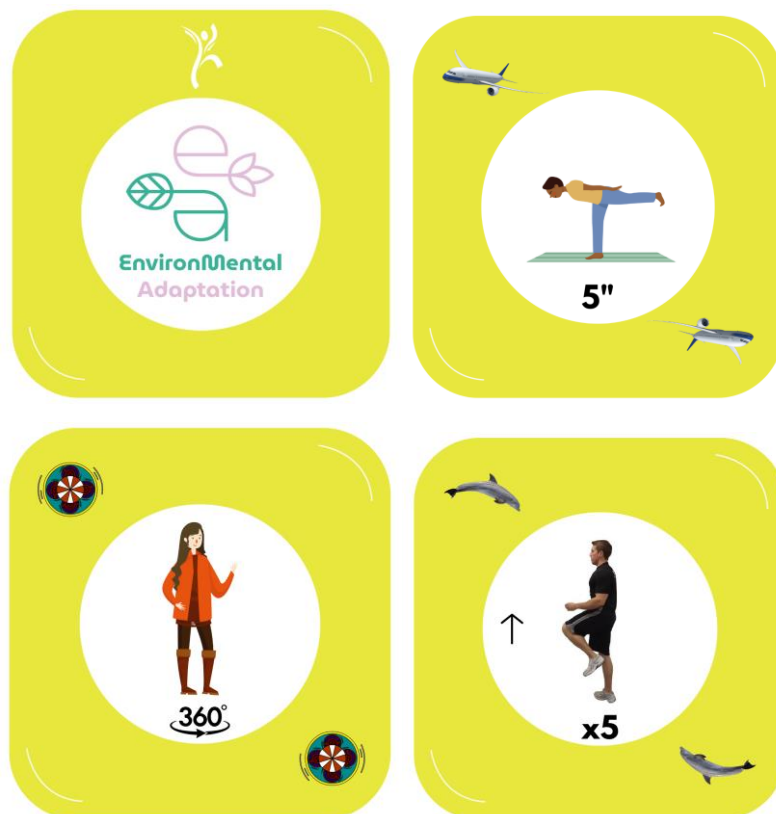
Εικόνα 10: Παράδειγμα πρόκλησης «Βρες τον ήχο» με εικόνες

4. Βρες την κίνηση (Σωματική-Κινησθητική και Λογική-Μαθηματική Ενδυνάμωση)

Βοηθάει τους παίκτες να είναι σε θέση να χρησιμοποιούν το σώμα τους για να κάνουν ακριβείς κινήσεις και δραστηριότητες για να επιτύχουν ένα στόχο. Περιλαμβάνονται σωματικές ικανότητες όπως δύναμη, ταχύτητα, ευελιξία, συντονισμός και ισορροπία. Επιπλέον, στις κάρτες αναφέρεται η διάρκεια που θα πρέπει να έχει η κίνηση ή πόσες φορές πρέπει να γίνει η κίνηση. Οι παίκτες μετράνε όλοι μαζί είτε τα δευτερόλεπτα ή τις φορές που πραγματοποιείται μια κίνηση.

Παράδειγμα πρόκλησης:

- Ατομική και ομαδική πρόκληση-Κάνε την κίνηση: Αναπαράσταση των εικόνων που φαίνονται στις κάρτες και επανάληψη τους (π.χ. κάποιος πρέπει να μείνει με το ένα πόδι όρθιο για 5'' ή πρέπει να κάνει μια στροφή 360 μοιρών ή να πηδήξει 5 φορές με το ένα πόδι όρθιο).

Εικόνα 11: Παράδειγμα πρόκλησης «Βρες την κίνηση»

5. Βρες τη συνεργασία (Διαπροσωπική Ενδυνάμωση)

Βοηθάει τους παίκτες να είναι σε θέση να αλληλοεπιδράσουν με άλλα άτομα με τον βέλτιστο τρόπο, λαμβάνοντας υπόψη το πως νιώθουν, να ηγηθούν μια ομάδα και να καλύψουν τις ανάγκες τους για να βελτιώσουν μια κατάσταση στο περιβάλλον τους.

- Ατομική και ομαδική πρόκληση-Δημιούργησε την εικόνα της κάρτας σου: Αναπαράσταση εικόνων που φαίνονται στις κάρτες (π.χ. το γράμμα Ε ή ένα μπουκάλι ή μια χελώνα, κλπ.) αξιοποιώντας το σώμα τους ή δημιουργώντας την εικόνα ομαδικά.

Εικόνα 12: Παράδειγμα πρόκλησης «Βρες τη συνεργασία»

6. Βρες το κοινό (Νατουραλιστική Ενδυνάμωση)

Βοηθάει τους παίκτες να είναι σε θέση να αντιλαμβάνονται, να διαφοροποιούν και να κατηγοριοποιούν τις σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ διαφορετικών ζωντανών όντων, φαινόμενα φύσης ή χαρακτηριστικά διαφορετικών περιβαλλόντων ή οικοτόπων με σκοπό τη γνώση του φυσικού περιβάλλοντος.

Παράδειγμα πρόκλησης:

- Ατομική και ομαδική πρόκληση-Βρες το κοινό: Οι παίκτες παίρνουν μια κάρτα, παρατηρούν τις 5 εικόνες, μελετούν και ερμηνεύουν τα φαινόμενα που δείχνουν οι εικόνες. Τα διάφορα στοιχεία της κάρτας έχουν ένα κοινό το οποίο και πρέπει να βρούν (π.χ. νυκτόβια ζώα).

Εικόνα 13: Παράδειγμα πρόκλησης «Βρες το κοινό»

Στη συνέχεια, αφού δημιουργήθηκαν οι προκλήσεις, έγινε έρευνα για το χρώμα της κάθε πρόκλησης. Σύμφωνα με έρευνες (Dzulkifli MA, Mustafar MF., 2013) τα χρώματα έχουν πολύ μεγάλη σημασία στη ψυχολογία και στην εκπαίδευση. Τα χρώματα έχουν μεγάλη σημασία στη μνήμη αλλά στην προσοχή των παιδιών, τόσο εκείνων με αναπηρία όσο και εκείνων χωρίς αναπηρία.

Για το επιτραπέζιο παιχνίδι, η επιλογή των χρωμάτων έγινε με βάση τη ψυχολογία των χρωμάτων (Kurt S, Osueke KK. , 2014) ως παρακάτω:

1. Βρες τον κατάσκοπο: Η επιλογή για αυτή την πρόκληση ήταν το ροζ. Το ροζ συμβολίζει τη θεραπεία, την αθωότητα, την ειρήνη, την παιχνιδιάρικη διάθεση, τον ρομαντισμό, τη γλυκύτητα, την ηρεμία και τη ζεστασιά.
2. Βρες την αλλαγή: Το χρώμα που επιλέχθηκε εδώ ήταν το πράσινο. Στην ψυχολογία των χρωμάτων, το πράσινο συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τη φύση. Η ανάπτυξη, η γονιμότητα, η υγεία και η γενναιοδωρία είναι μερικές από τις θετικές χρωματικές σημασίες του χρώματος. Το πράσινο συμβολίζει την αρμονία, την ηρεμία, την ειρήνη. Ως καταπραϋντικό, χαλαρωτικό χρώμα, ενισχύει τη σταθερότητα και την αντοχή. Συνδέεται συχνότερα με την ανάπτυξη και την ανανέωση και προάγει την αισιοδοξία, και την ισορροπία.
3. Βρες τον ήχο: Το κόκκινο χρώμα επιλέχθηκε για αυτή την πρόκληση. Η σημασία του κόκκινου χρώματος συνδέεται με τον ενθουσιασμό, το πάθος, τη δημιουργικότητα και τη δράση.

4. Βρες την κίνηση: Το κίτρινο επιλέχθηκε εδώ. Το κίτρινο συνδέεται με τη διάνοια, τη λογική- έχει την ικανότητα να βελτιώνει την αναλυτική σκέψη. Συνδέεται επίσης με την ευθυμία, την ευτυχία, την αισιοδοξία. Εμπνέει ελπίδα, ενθουσιασμό. Το κίτρινο προάγει τον θετικό τρόπο σκέψης, καθώς και τη δίψα για γνώση. Η δημιουργικότητά του εστιάζει στις διανοητικές πτυχές, εμπνέει νέους τρόπους σκέψης και δράσης.
5. Βρες τη συνεργασία: Το μωβ χρώμα επιλέχθηκε για αυτή την πρόκληση. Το μωβ συνδέεται με την ηγεσία, τη δημιουργικότητα, τη συναισθηματικότητα, τη διαφώτιση, τη φαντασία, την έμπνευση, το μυστήριο, τη σπανιότητα.
6. Βρες το κοινό: Τέλος, το μπλε αντιπροσωπεύει αυτή την πρόκληση. Το μπλε χρησιμοποιείται καλύτερα για καταστάσεις μάθησης που αποτελούν πρόκληση. Το μπλε χαρτί, το μπλε μελάνι ή η μπλε επισήμανση μπορούν να χρησιμοποιηθούν και για να βελτιώσουν την κατανόηση της ανάγνωσης. Το μπλε σε γενικές γραμμές φαίνεται ότι είναι ένα χαλαρωτικό και ηρεμιστικό χρώμα.

Αφού επιλέχθηκαν οι προκλήσεις και τα χρώματά τους, δημιουργήθηκαν από τη συγγραφέα της παρούσας διπλωματικής εργασίας, τα εικαστικά των καρτών μέσω του ψηφιακού εργαλείου Canva (Canva, 2023). Συνολικά δημιουργήθηκαν:

- 30 κάρτες για την πρόκληση «Βρες τον κατάσκοπο»,
- 20 κάρτες για την πρόκληση «Βρες την αλλαγή»,
- 20 κάρτες για την πρόκληση «Βρες τον ήχο»,
- 10 κάρτες για την πρόκληση «Βρες την κίνηση»,
- 10 κάρτες για την πρόκληση «Βρες τη συνεργασία»,
- 10 κάρτες για την πρόκληση «Βρες το κοινό»,
- 1 κάρτα που περιλαμβάνει τις οδηγίες.

Όλες οι παραπάνω κάρτες παρατίθενται στα παραρτήματα της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Αφού δημιουργήθηκαν ψηφιακά οι κάρτες, εκτυπώθηκαν σε διάσταση 15x15 εκατοστά και συγκεκριμένα σε υλικό PVC, το οποίο χαρακτηρίζεται για την αντοχή του.

Η μεγαλύτερη πρόκληση στη δημιουργία αυτού του επιτραπέζιου παιχνιδιού ήταν το ζάρι που ρίχνουν οι παίκτες και οι ομάδες. Η ιδέα ήταν ότι θα πρέπει να υπάρχει ένα ζάρι, το οποίο θα ρίχνουν οι παίκτες ή οι ομάδες και θα έχει έξι διαφορετικού χρώματος πλευρές. Ωστόσο, το υλικό θα έπρεπε να είναι ένα ανθεκτικό, βιώσιμο και ελαφρύ

υλικό. Ο φελλός επιλέχθηκε ως λύση για τον παραπάνω προβληματισμό και έτσι με τη βοήθεια έξι κομματιών δαπέδου εξωτερικού χώρου από φελλό 30x30 εκατοστά, δημιουργήθηκε το ζάρι.

Στη συνέχεια, η δημιουργός χρωμάτισε την κάθε πλευρά με τα χρώματα που είχαν επιλεγεί (ροζ, κόκκινο, μπλε, μωβ, κίτρινο και πράσινο). Μια ακόμη καινοτομία του επιτραπέζιου παιχνιδιού είναι ότι το ζάρι αποτελεί και το κουτί φύλαξης των καρτών-προκλήσεων του παιχνιδιού.

Εικόνα 14: Δάπεδο Φελλός το οποίο αξιοποιήθηκε ως υλικό για τη δημιουργία του ζαριού. Πηγή: www.e-jumbo.gr

Εικόνα 15: Το ζάρι ως κουτί φύλαξης του επιτραπέζιου παιχνιδιού

Επιπλέον, αξίζει να τονιστεί ότι στόχος του επιτραπέζιου παιχνιδιού είναι η εκπαίδευση και η διασκέδαση και όχι ο ανταγωνισμός, επομένως η κάθε ομάδα που επιλέγει να παίξει το παιχνίδι, μπορεί να ορίσει πιο θα είναι το κριτήριο της νίκης τους. Τις περισσότερες φορές όμως, μπορεί να κερδίζει όποιο άτομο ή ομάδα έχει μαζέψει τουλάχιστον μια κάρτα από το κάθε χρώμα. Επομένως, κερδίζει το άτομο ή η ομάδα με 6 διαφορετικού χρώματος κάρτες.

Το εκπαιδευτικό επιτραπέζιο παιχνίδι «EnvironMental Adaptation» παρέχεται από τον Οκτώβριο του 2022 δωρεάν σε φροντιστές, εκπαιδευτές και εκπαιδευτικούς στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Μέχρι στιγμής έχει διατεθεί σε εκπαιδευτικούς από την Ιρλανδία, Λετονία, Σλοβενία, Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Τυνησία, Αίγυπτο, Βουλγαρία, Ρουμανία, Ουγγαρία, Εσθονία, Λιθουανία, Γερμανία, Γαλλία και Αυστραλία.

Εικόνα 16: Το επιτραπέζιο παιχνίδι «EnvironMental Adaptation»

4.2.3. Δοκιμή και αξιολόγηση του εκπαιδευτικού επιτραπέζιου

Μετά τη δημιουργία του επιτραπέζιου παιχνιδιού και πριν διεξαχθεί στην ομάδα στόχου, ατόμων με ψυχικές παθήσεις, καθώς και ατόμων που βρίσκονται σε ρίσκο εμφάνισης ψυχικής νόσου, έγιναν διάφορες πιλοτικές εφαρμογές.

Συγκεκριμένα, τον Αύγουστο του 2022 πραγματοποιήθηκε η πρώτη πιλοτική εφαρμογή του επιτραπέζιου σε μια ομάδα νέων εθελοντών και φροντιστών ψυχικής υγείας της ΑμΚΕ ΚΙΝΙΤΡΟ. Σε αυτή την πρώτη εφαρμογή παρατηρήθηκε ότι οι κάρτες με τις

προκλήσεις ήταν πολύ μεγάλες και καθόλου λειτουργικές. Η αρχική εκτύπωση των καρτών είχε γίνει σε διαστάσεις 30x30 εκατοστά. Ως αποτέλεσμα, οι κάρτες μειώθηκαν στη μισή διάσταση και συγκεκριμένα 15x15 εκατοστά.

Εικόνα 17: Η πρώτη εφαρμογή του «EnvironMental Adaptation»

Η επόμενη πιλοτική εφαρμογή ήταν σε εκπαιδευτικούς. Συγκεκριμένα, η ΑμΚΕ ΚΙ-NITRO διοργάνωσε στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού προγράμματος «Different Flowers Make a Bouquet» με κωδικό 2021-2-TR01-KA210-SCH-000048395, στο οποίο είναι και εταίρος, μια τριήμερη εκπαίδευση καθηγητών στην Αθήνα. Συγκεκριμένα, 10-12 Οκτωβρίου του 2022, συμμετείχαν πέντε καθηγητές από το Salihli Necip Fazil Kısakürek Sosyal Bilimler Lisesi της Τουρκίας, πέντε καθηγήτριες από το Liceul Tehnologic Sebes της Ρουμανίας και 7 καθηγητές από το 2^ο ΕΠΑΛ Ιλίου και το 5^ο Εργαστηριακό Κέντρο Ιλίου.

Η ανατροφοδότηση σε αυτή την πιλοτική εφαρμογή ήταν εξαιρετική. Οι εκπαιδευτικοί ήταν τη χρησιμότητα του επιτραπέζιου παιχνιδιού και το ζήτησαν και για τους δικούς τους μαθητές. Επειδή το επιτραπέζιο παιχνίδι είχε δημιουργηθεί μόνο στην Ελληνική Γλώσσα, κρίθηκε απαραίτητη η προσαρμογή του και στην Αγγλική Γλώσσα. Το οποίο και έγινε και δόθηκε στους καθηγητές και καθηγήτριες που συμμετείχαν στην εκπαίδευση.

Εικόνα 18: Η εφαρμογή του επιτραπέζιου παιχνιδιού «EnvironMental Adaptation» στους εκπαιδευτικούς από Ρουμανία, Τουρκία και Ελλάδα.

Εικόνα 19: Η παρουσίαση του επιτραπέζιου παιχνιδιού «EnvironMental Adaptation» σε εκπαιδευτικούς από Ρουμανία, Τουρκία και Ελλάδα στο 5^ο Εργαστηριακό Κέντρο Ιλίου.

Ύστερα από τις προσαρμογές και μέσω της συνεισφοράς της Ομοσπονδίας Φορέων Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης & Ψυχικής Υγείας «ΑΡΓΩ», της ΑμΚΕ ΙΑΣΙΣ αλλά και

του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας, διοργανώθηκε με μεγάλη επιτυχία η μεγαλύτερη εκπαιδευτική εβδομάδα Φορέων Ψυχικής Υγείας από όλη την Ελλάδα, με τη συμμετοχή 8 Οργανισμών και 100+ Συμμετεχόντων, που πραγματοποιήθηκε στις 04-08 Οκτωβρίου στα Ζαγοροχώρια. Ήταν μια υπέροχη εκπαιδευτική εβδομάδα γεμάτη διάδραση, ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και συνένωση ωφελουμένων και επαγγελματιών Ψυχικής Υγείας να ενώνουν τις φωνές τους σχετικά με την Κλιματική Κρίση, και σχετικά με το πώς οι Μονάδες Ψυχικής Υγείας μπορούν να ενσωματώσουν μια πιο περιβαλλοντική συνείδηση στην καθημερινή λειτουργία τους.

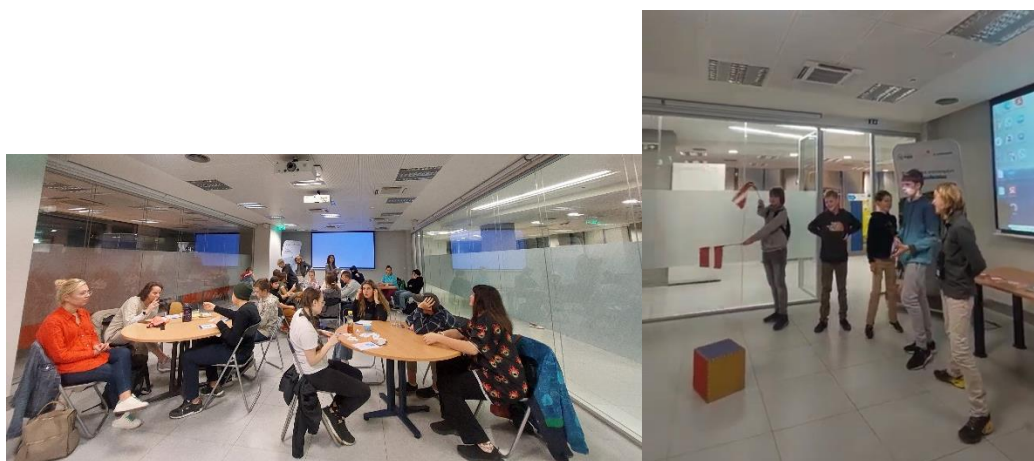
Το επιτραπέζιο παιχνίδι «EnvironMental Adaptation» το έπαιξαν οι ωφελούμενοι αλλά και οι φροντιστές από τους Οργανισμούς Ψυχικής Υγείας ΠΕΨΑΕΕ, ΕΠΑΨΥ, ΚΣΔΕΟ ΕΔΡΑ, Εταιρία Κοινωνικής Ψυχιατρικής Π.Σακελλαρόπουλος και ΑμΚΕ ΙΑΣΙΣ.

Εικόνα 20 και Εικόνα 21: Υλοποίηση του «EnvironMental Adaptation» σε φορείς Ψυχικής Υγείας

Το όραμα της δημιουργού ήταν οι φροντιστές ψυχικής υγείας, να εκπαιδευτούν καταλλήλως και μετά τη λήξη του προγράμματος, να εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητα του επιτραπέζιου παιχνιδιού. Παράλληλα, για τα άτομα με ψυχικές παθήσεις, στόχος ήταν η εκπαίδευσή τους ώστε να γνωρίσουν το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής, να συνεισφέρουν με τον δικό τους τρόπο στον μετριασμό του φαινομένου, καθώς και να λαμβάνουν ορισμένα μέτρα αυτοπροστασίας. Και οι δύο στόχοι επιτεύχθηκαν πλήρως αφού οι φορείς Ψυχικής Υγείας έφυγαν από την εκδήλωση με την ψηφιακή έκδοση του επιτραπέζιου παιχνιδιού, ενώ η ΑμΚΕ ΙΑΣΙΣ κράτησε δυο αντίγραφα του παιχνιδιού για τα δύο Οικοτροφεία που λειτουργεί (Οικοτροφείο Νέας Φιλαδέλφειας και Οικοτροφείο Ζυμπρακάκη).

Επιπλέον, αξίζει να αναφερθεί ότι η δημιουργός του επιτραπέζιου υλοποίησε επιτυχώς μια εκπαίδευση σε πάνω από είκοσι μαθητές και καθηγήτριες του Ιδιωτικού σχολείου *Torņakalna Privātā vidusskola* της Λετονίας, οι οποίοι την επισκέφτηκαν τον Νοέμβριο του 2022. Το ιδιωτικό αυτό σχολείο της Λετονίας είναι ειδικό και φοιτούν μαθητές από το Νηπιαγωγείο μέχρι και το Λύκειο. Τόσο οι μαθητές, όσο και οι καθηγήτριες, κατάφεραν να λύσουν όλες τις προκλήσεις, να σκεφτούν δημιουργικά, να επικοινωνήσουν και πάνω απ' όλα να περάσουν ευχάριστα.

Εικόνα 22 και Εικόνα 23: Υλοποίηση του επιτραπέζιου παιχνιδιού «EnvironMental Adaptation» στους μαθητές και καθηγήτριες του Ιδιωτικού Σχολείου

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι το συγκεκριμένο επιτραπέζιο παιχνίδι έχει χαρακτηριστεί από τους παίκτες και τις ομάδες, ως καινοτόμο, με αποτέλεσμα να μπορεί να εφαρμοστεί σε οποιοδήποτε πλαίσιο, για οποιαδήποτε ομάδα στόχου, φυσικά με τις αντίστοιχες παραμετροποιήσεις κάθε φορά.

4.3. Μελλοντικές προσαρμογές και αξιοποιήσεις του επιτραπέζιου

Το εκπαιδευτικό επιτραπέζιο παιχνίδι «EnvironMental Adaptation» είναι μόνο η αρχή. Η περαιτέρω εφαρμογή της θεωρίας της πολλαπλής νοημοσύνης σε εκπαιδεύσεις τυπικές, άτυπες, μη τυπικές, διαδικτυακές ή υβριδικές έχει ως κύριο στόχο την ισότιμη, συμπεριληπτική και προσωποποιημένη εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία. Στο παραπάνω παράδειγμα είχε ως ομάδα στόχου τα άτομα με ψυχικές παθήσεις, ωστόσο οι ομάδες στόχου είναι πολλές και το συγκεκριμένο επιτραπέζιο θα μπορούσε να διαμορφωθεί κατάλληλα σε όλα τα πλαίσια και λειτουργικότητες με τους παρακάτω τρόπους:

1. Παροχή υλικού σε διάφορες μορφές (ψηφιακή μορφή, κάρτες εκτυπωμένες σε braille, κάρτες σε ξένες γλώσσες, κλπ).
2. Διαμόρφωση ζαριού (μεγαλύτερο, μικρότερο ή διαφορετικό υλικό σε κάθε πλευρά).
3. Διαμόρφωση επιτραπέζιου παιχνιδιού από διαφορετικό υλικό (αντί για φελλό, το ζάρι να δημιουργηθεί από ξύλο ή άλλο υλικό, κλπ.).
4. Διαμόρφωση «προκλήσεων», είτε διαμορφώνοντας τις προκλήσεις ως έχουν είτε δημιουργώντας άλλες και προσθέτοντας καινούριες.
5. Διαμόρφωση των χρωμάτων των «προκλήσεων».

Επιπλέον, σχετικά με τη θεματική, στόχος του «Environmental Adaptation» ήταν η ευαισθητοποίηση και εκπαίδευση σε θέματα κλιματικής αλλαγής και κρίσης. Η θεματική αυτή θα μπορούσε να τροποποιηθεί ή ακόμα και να αλλάξει κρατώντας την ίδια μεθοδολογία και προκλήσεις. Μερικά παραδείγματα αναφέρονται παρακάτω:

1. Εκπαίδευση σε θέματα Κυκλικής Οικονομίας και Βιώσιμης Ανάπτυξης
2. Εκπαίδευση σε Νέες Τεχνολογίες και Ψηφιακό Μετασχηματισμό
3. Εκπαίδευση Φυλετικών Διακρίσεων
4. Εκπαίδευση της Ελληνικής γλώσσας σε κοινό προσφύγων, μεταναστών, κλπ.
5. Εκπαίδευση δεξιοτήτων 21^{ου} αιώνα (επικοινωνία, κριτική σκέψη, επίλυση προβλημάτων, κλπ.).

Επίλογος - Κριτικές τοποθετήσεις

Είναι γεγονός ότι η ένταξη στην εκπαίδευση θεωρείται βασικό ανθρώπινο δικαίωμα και το κλειδί για να γίνει η κοινωνία πιο δίκαιη και ισότιμη. Μέσω του καθολικού σχεδιασμού και της διαφοροποιημένης διδασκαλίας, η διαδρομή από την ένταξη στη συμπερίληψη είναι γεμάτη προκλήσεις.

Σύμμαχος σε αυτή τη δύσκολη αλλά και όμορφη διαδρομή είναι οι τέχνες. Η χρήση των τεχνών στην εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία μπορεί να είναι απίστευτα ωφέλιμη καθώς τα άτομα ενδυναμώνουν τις δεξιότητες και γνώσεις τους, ενισχύουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες, αυξάνεται η αυτοεκτίμησή τους. Η τέχνη μπορεί να αποτελέσει θεραπευτική διέξοδο για τα άτομα με αναπηρία, βοηθώντας τα να αντιμετωπίσουν το στρες και τα συναισθήματα με υγιή τρόπο.

Αυτό το άγχος το συναντάμε στη καθημερινότητά μας πλέον και λόγω της κλιματικής αλλαγής που πλέον αποτελεί μια κρίση.

Ωστόσο, μέσα από μια ευχάριστη, βιωματική και προσωποποιημένη, εκπαιδευτική διαδικασία βλέπουμε ότι η κοινωνία μπορεί να αντιληφθεί τη σπουδαιότητα της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης και να διαπιστωθεί ότι μόνο θετικά αποτελέσματα μπορεί να επιφέρει.

Αποτέλεσμα της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης είναι η δημιουργία μιας συμπεριληπτικής κοινωνίας, η οποία θα είναι ποικιλόμορφη και θα αποτελεί ένα ασφαλές περιβάλλον για όλα τα μέλη της. Η αποδοχή της διαφορετικότητας, η ανάδειξη των αναγκών του κάθε μέλους της ομάδας και η συμπερίληψή τους σε όλες τις δραστηριότητες της κοινωνίας, θα αποτελούν ίσως τις πιο σημαντικές ενέργειες της ισότιμης κοινωνίας μας.

Παραρτήματα

Παράρτημα Α: Επιτραπέζιο παιχνίδι «EnvironMental Adaptation»

Εικόνα 24: Το «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιο

Εικόνα 25: Το ζάρι από φελλό του «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιου

Οδηγίες

Στόχος Παιχνιδιού

- Γνωριμία των παικτών με το περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή.
- Βιωματικό παιχνίδι που ενθαρρύνει την ομαδική εργασία.
- Διεγείρει τη δημιουργικότητα και τη φαντασία.

Το επιτραπέζιο παιχνίδι, αποτελείται από τις παρακάτω 6 προκλήσεις

1.Βρες τον κατάσκοπο

Οι παίκτες είναι σε θέση να εκφράζουν και να κατανοούν έννοιες που σχετίζονται με το περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή μέσω της γλώσσας και να βρουν το διαφορετικό, εξηγώντας γιατί είναι διαφορετικό. Στην ομαδική πρόκληση έχουν τη δυνατότητα να παίξουν παντομίμα με τις λέξεις που απεικονίζονται στις κάρτες.

2.Βρες την αλλαγή

Οι παίκτες είναι σε θέση να λύσουν χωρικά προβλήματα, να αναγνωρίσουν διαφορετικές προοπτικές της ίδιας εικόνας σχετικά με το περιβάλλον. Η ατομική πρόκληση βασίζεται στην περιγραφή εικόνων που απεικονίζουν την κλιματική αλλαγή και εξήγησή τους, ενώ η ομαδική πρόκληση με την αναγνώριση απτικών εικόνων με δεμένα μάτια οι οποίες σχετίζονται με το περιβάλλον.

3.Βρες τον ήχο

Οι παίκτες αντιλαμβάνονται, διακρίνουν και εκφράζουν τον εαυτό τους μέσα από τη μουσική και έτσι αποκτούν την ικανότητα να διακρίνουν διαφορετικούς ήχους. Οι κάρτες με το QR κωδικό επιτρέπουν την αναγνώριση ήχων που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή, ενώ οι κάρτες που απεικονίζουν αντικείμενα ή ζώα, προτρέπουν τους παίκτες στην παραγωγή των αντίστοιχων ήχων.

4.Βρες την κίνηση

Οι παίκτες είναι σε θέση να χρησιμοποιούν το σώμα τους για να κάνουν ακριβείς κινήσεις και δραστηριότητες για να επιτύχουν ένα στόχο. Περιλαμβάνονται σωματικές ικανότητες όπως δύναμη, ταχύτητα, ευελιξία, συντονισμός και ισορροπία. Αναπαράσταση εικόνων που θα φαίνονται στις κάρτες και επανάληψη τους όπως δηλώνουν οι κάρτες.

Εικόνα 26: Οι οδηγίες του «Environmental Adaptation» επιτραπέζιου (μια πλευρά).

5.Βρες τη συνεργασία

Οι παίκτες είναι σε θέση να αλληλοεπιδράσουν με άλλα άτομα με τον βέλτιστο τρόπο, λαμβάνοντας υπόψη το πως νιώθουν και να ηγηθούν μια ομάδα για να καλύψουν τις ανάγκες τους και να βελτιώσουν μια κατάσταση στο περιβάλλον τους.

6.Βρες το κοινό

Οι παίκτες είναι σε θέση να αντιλαμβάνονται, να διαφοροποιούν και να κατηγοριοποιούν τις σχέσεις μεταξύ διαφορετικών ζωντανών όντων, φαινόμενα φύσης ή χαρακτηριστικά διαφορετικών περιβαλλόντων ή οικοτόπων με σκοπό τη γνώση του φυσικού περιβάλλοντος. Σκοπός της πρόκλησης είναι να βρουν το κοινό που έχουν οι εικόνες.

Κερδίζει το άτομο που μαζεύει τις περισσότερες κάρτες!

Περιεχόμενα

1 Ζάρι

10 Βρες την κίνηση

10 Βρες το κοινό

10 Βρες τη συνεργασία

30 Βρες τον κατάσκοπο

20 Βρες την αλλαγή

20 Βρες τον ήχο

Το επιτραπέζιο παιχνίδι έχει δημιουργηθεί στα πλαίσια της δράσης
«Καινοτόμες δράσεις με τους πολίτες»
«ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΚΑΙΝΟΤΟΜΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ 2020»
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ "Environmental Adaptation"

iasis

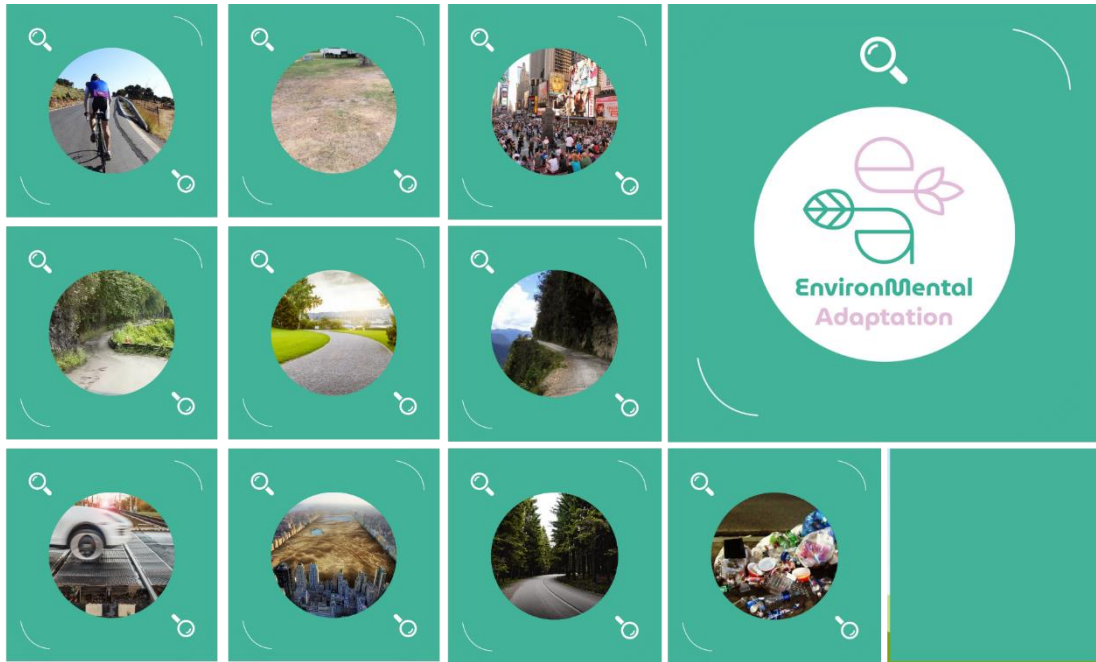
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΚΙ
ΝΙ
ΤΡΟ

ΠΡΑΣΙΝΟ ΤΑΜΕΙΟ

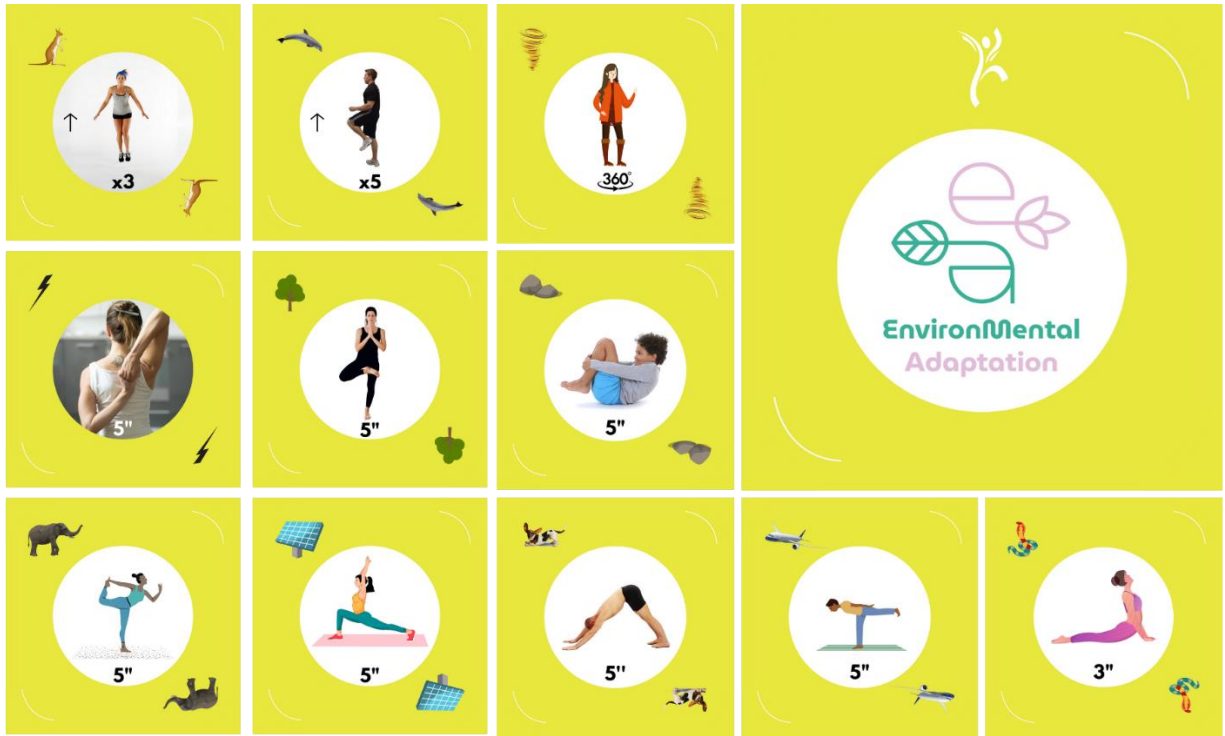
Εικόνα 27: Οι οδηγίες του «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιου (η άλλη πλευρά).

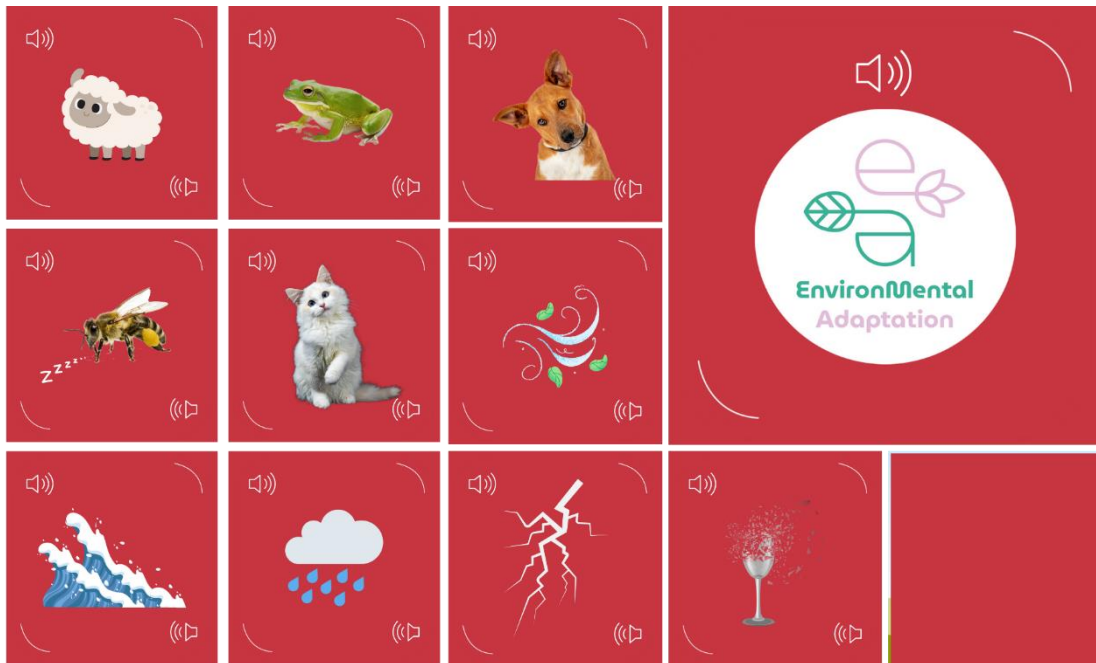
Εικόνα 28: Οι κάρτες της πράσινης πρόκλησης «Βρες την αλλαγή» του «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιου.

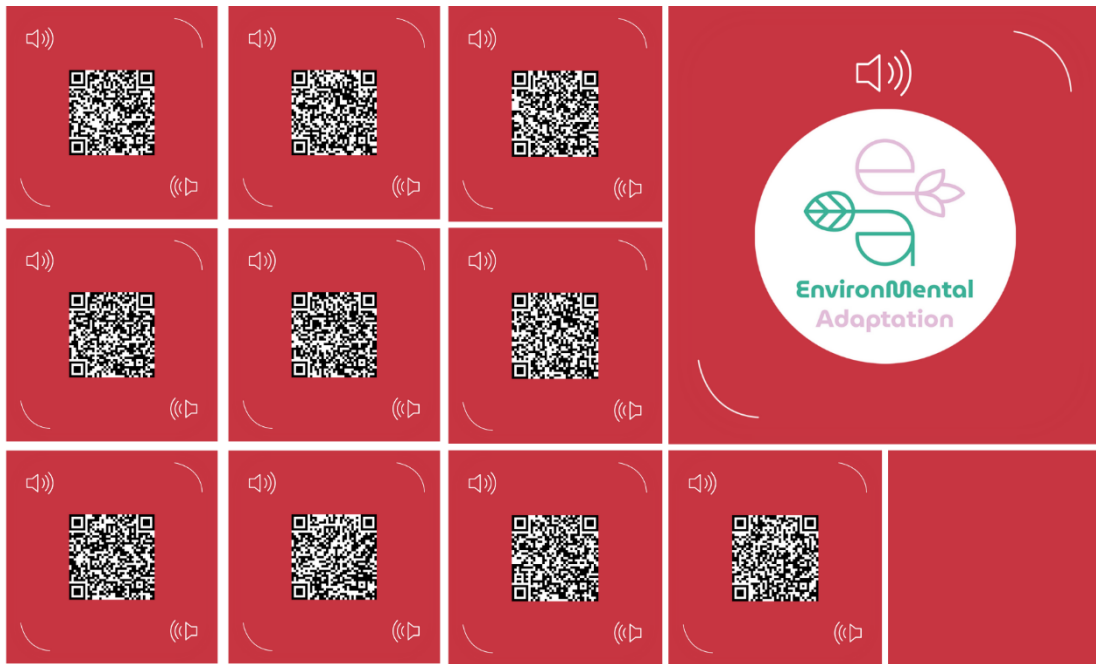
Εικόνα 29: Οι απτικές κάρτες της πράσινης πρόκλησης «Βρες την αλλαγή» του «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιου.

Εικόνα 30: Οι κάρτες της κίτρινης πρόκλησης «Βρες την κίνηση» του «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιου.

Εικόνα 31: Οι κάρτες της κόκκινης πρόκλησης «Βρες τον ήχο» του «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιου.

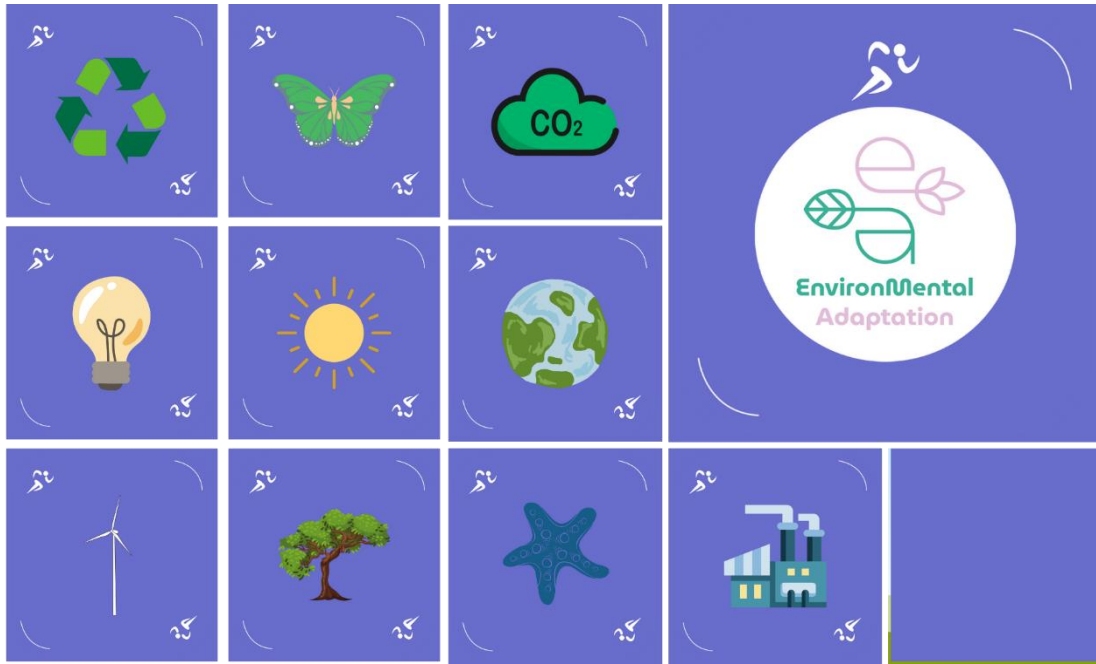

Εικόνα 32: Οι κάρτες της κόκκινης πρόκλησης με QR code «Βρες τον ήχο» του «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιου.

Εικόνα 33: Οι κάρτες της μπλε πρόκλησης «Βρες το κοινό» του «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιου.

Εικόνα 34: Οι κάρτες της μωβ πρόκλησης «Βρες τη συνεργασία» του «Environmental Adaptation» επιτραπέζιου.

Εικόνα 35: Οι κάρτες της ροζ πρόκλησης «Βρες τον κατάσκοπο» του «Environmental Adaptation» επιτραπέζιου.

Εικόνα 36: Οι κάρτες της ροζ πρόκλησης «Βρες τον κατάσκοπο» του «EnvironMental Adaptation» επιτραπέ-
ζιου.

Αναφορές

- Acharibasam JW, Anuga SW. (2018). Psychological distance of climate change and mental health risks assessment of smallholder farmers in Northern Ghana: Is habituation a threat to climate change? . σσ. 21:16–25. doi:10.1016/j.crm.2018.04.002
- ADTA. (2023, 1 23). Ανάκτηση από <https://adta.memberclicks.net/what-is-dancemovement-therapy>
- ADTA. (2023, 1 23). Ανάκτηση από <https://adta.org/>
- Armstrong D., Armstrong AC., Spandagou I. . (2011). Inclusion: By choice or by chance? . *International journal of inclusive education* , 15 (1), σσ. 29-39. Ανάκτηση από https://www.researchgate.net/publication/265051354_Inclusion_By_choice_or_by_chance
- Augusto Boal. (2004). Rio de Janeiro 2004: International Theatre of the Oppressed Organisation.
- Barton L. (2000). *Η πολιτική της inclusion, στο: Α.Ζώνιου-Σιδέρη Ένταξη: Ουτοπία ή Πραγματικότητα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Blanc J, Spruill T, Butler M, Casimir G, Girardin. (2019). JL. 0885 Is Resilience A Protective Factor For Sleep Disturbances Among Earthquake Survivors? . *Sleep* , σ. 42(Supplement_1):A356. doi:10.1093/sleep/zsz067.883
- Brügger, A., Dessai, S., Devine-Wright, P., Morton, T. A., & Pidgeon, N. F. . (2015). Psychological responses to the proximity of climate change. . *Nature climate change*, σσ. 1031-1037.
- Canva. (2023). Ανάκτηση 1 14, 2023, από <https://www.canva.com/>
- Cathy, O. (2017). *Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy*. Chicago: Crown Random House.
- Cianconi, P., Betrò, S., & Janiri, L. (2020). The impact of climate change on mental health: a systematic descriptive review. Στο P. B. Cianconi, *The impact of climate change on mental health: a systematic descriptive review*. (σσ. 11, 74). *Frontiers in psychiatry*,.
- Clayton, S., & Karazsia, B. T. (2020). Development and validation of a measure of climate change anxiety. (69).
- Clayton, S., Devine-Wright, P., Stern, P. C., Whitmarsh, L., Carrico, A., Steg, L., ... & Bonnes, M. . (2015). *Psychological research and global climate change*. *Nature climate change*.
- Coombs, P. H. (1968). *The World Educational Crisis: A Systems Analysis*. . *New York: Oxford*, σ. 6.

- Dzulkifli MA, Mustafar MF. (2013). *The influence of colour on memory performance: a review*. Malays J Med Sci.
- EC Europa. (2022). Ανάκτηση 12 4, 2022, από https://ec.europa.eu/clima/climate-change/climate-change-consequences_en
- Eurostat. (2022). *Sustainable development in the European Union*. Eurostat. Ανάκτηση από https://www.statistics.gr/documents/20181/13491320/SDG_monitoring_report_2022.pdf/169ebdc8-892f-898b-0773-74246031d16c
- Florian, L. (2014). *The SAGE Handbook of Special Education* (2nd εκδ.). London: SAGE Publications Ltd.
- Gardner, H. (2007). Five Minds for the Future. (R. I. Academy, Δημοσιογράφος) Ανάκτηση από https://www.youtube.com/watch?v=ZRUN1F4rWAE&ab_channel=RossSchool
- Gardner, H., and Hatch, T. . (1989). *Multiple Intelligences Go to School: Educational Implications of the Theory of Multiple Intelligences* (Τόμ. 18(8)). Educational Researcher.
- Goggin, Gerard & Newell, C. (2003). *Digital Disability: The Social Construction of Disability in New Media*. . Ανάκτηση από https://www.researchgate.net/publication/37621635_Digital_Disability_The_Social_Construction_of_Disability_in_New_Media/references
- Gruebner O, Lowe SR, Sykora M, Shankardass K, Subramanian SV, Galea S. (2017). A novel surveillance approach for disaster mental health. *σσ. 12:1–15*. doi:10.1371/journal.pone.0181233
- Guanglun, M. M., Yang, H., & Yan, W. (2017, October). Building resilience of students with disabilities in China: The role of inclusive education teachers. *Teacher and Teaching Education*, *σσ. 125-134*.
- Haythorne et al. (2012). Roundabout and the development of PSYCHLOPS Kids Evaluation in Dramatherapy with Children, Young People and Schools, Enabling Creativity, Sociability, Communication and Learning.
- Hoogendoorn, G., Sütterlin, B., & Siegrist, M. . (2020). The climate change beliefs fallacy: The influence of climate change beliefs on the perceived consequences of climate change. . *Journal of Risk Research*, *23(12)*, *σσ. 1577-1589*.
- Hornsey, M. J., Harris, E. A., Bain, P. G., & Fielding, K. S. (2016). *Meta-analyses of the determinants and outcomes of belief in climate change*. Nature climate change.
- Hunt, P. F. (2020). *Inclusive education: Children with disabilities*. Global Education Monitoring Report.
- Jennifer Sullivan Sulewski, H. B. (2012). Art and Disability: Intersecting Identities among Young Artists with Disabilities. *Disability Studies Quarterly(32)*.

- Jones, P. . (2005). *The Arts Therapies: A Revolution in Healthcare*, Hove and New York: Brunner-Routledge.
- Joseph Brodsky. (χ.χ.). Ανάκτηση 1 11, 2023, από <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1987/brodsky/biographical/>
- Kurt S, Osueke KK. . (2014). *The effects of color on the moods of college students*. . SAGE Open. doi:10.1177/2158244014525423
- Langley, D. . (2006). *An introduction to Dramatherapy*. London: SAGE Publications.
- Lauffer, S. (2018). *The art of education*. Ανάκτηση 4 10, 2022, από <https://theartofeducation.edu>: <https://theartofeducation.edu/2018/08/01/what-you-need-to-know-about-inclusive-education-in-the-art-room/>
- Lorenzoni, I., Nicholson-Cole, S., & Whitmarsh, L. . (2007). Barriers perceived to engaging with climate change among the UK public and their policy implications. . *Global environmental change*, 17(3-4), σσ. 445-459.
- Mazza M, Di Nicola M, Catalano V, Callea A, Martinotti G, Harnic D, et al. . (2012). Description and validation of a questionnaire for the detection of meteoropathy and meteorosensitivity: the METEO-Q. *Compr Psychiatry*, σσ. 53:103–6. doi:10.1016/j.comppsy.2011
- Morrissey, J. (2018, August 2). *The New York Times*. Ανάκτηση 12 23, 2022, από How to Write a Good College Application Essay: <https://www.nytimes.com/2018/08/02/education/learning/writing-college-application-essay.html?rref=collection%2Fsectioncollection%2Feducation&action=click&contentCollection=education&region=rank&module=package&version=highlights&contentPlacement=2&pgtype=s>
- New Life. (1988). *brodskiy.su*. Ανάκτηση 12 23, 2022, από https://brodskiy.su/novaya-zhizn/?lang=en&utm_referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F
- Palinkas, L. A., & Wong, M. . (2020). Global climate change and mental health. Στο L. A. Palinkas, *Global climate change and mental health*. (σσ. 32, 12-16.). Current opinion in psychology.
- Parliamentary Assembly. (2000). *Assembly debate (report of the Committee on Culture and Education, rapporteur: Mr Dumitrescu)*. Ανάκτηση από <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=16762>
- Rogers, N. (1993). *Facilitating Creativity in The Creative Connection: Expressive Arts and Healing*.
- Shi, J., Visschers, V. H., Siegrist, M., & Arvai, J. . (2016). Knowledge as a driver of public perceptions about climate change reassessed. . *Nature Climate Change*, 6(8), σσ. 759-762.

- Slee R. (2004). *Ενταξιακή εκπαίδευση και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στη νέα εποχή*. Στο Ζώνιου-Σιδέρη, Α., Σπανδάγου, Η. (επιμ.), *Εκπαίδευση και τύφλωση. Σύγχρονες τάσεις και προοπτικές*, σ. 32-42. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Smith M. K. (1999, 2008). *Informal learning, the encyclopaedia of informal education*. Ανάκτηση 12 11, 2022, από <http://infed.org/mobi/informal-learning-theory-practice-and-experience/>
- The Association for Child and Adolescent Mental Health. (2018). <https://www.acamh.org/>. Ανάκτηση 12 21, 2022, από <https://www.acamh.org/:https://www.acamh.org/blog/dramatherapy-history-applications-outcome-measures/#:~:text=The%20first%20use%20of%20Dramatherapy,to%20the%20British%20Medical%20Association.>
- UN General Assembly. (2007). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities: resolution / adopted by the General Assembly, 24*.
- UNESCO. (1994). *The world conference on special needs education: Access and quality*. Salamanca, Spain: Ministry of Education and Science.
- UNESCO. (2005). *Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All*. Ανάκτηση από <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000140224>
- UNESCO. (2008). *Inclusive education: the way of the future. Conclusions and recommendations of the 48 session of the international conference on education (ICE)*. Geneva, 25-28 November. Ανάκτηση από http://www.ibe.unesco.org/National_Reports/ICE_2008/brazil
- UNESCO. (2009). *Policy guidelines on inclusion in education*. Ανάκτηση από http://www.inclusive-education-in-action.org/iea/dokumente/upload/72074_177849e.pdf
- UNESCO. (2012). *Education: Addressing exclusion*. Ανάκτηση από <https://staffmail.ied.edu.hk/OWA/redir.aspx?C=5bdbdf0a81af4358bf0ac799987c6aa1&URL=http%3a%2f%2fwww.unesco.org%2fnew%2fen%2feducation%2fthemes%2fstrengthening-education-systems%2finclusive-education%2f>
- UNICEF. (2013). *The state of the world's children: Children with disability*. . Ανάκτηση από http://www.unicef.org/publications/files/SWCR2013_ENG_Lo_res_24_Apr_2013.pdf
- United Nations. (χ.χ.). Ανάκτηση 1 9, 2022, από www.un.org: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/optional-protocol-to-the-convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>
- United Nations. (2006). *Convention on the rights of persons with disability*. Ανάκτηση από <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/convtexte.htm#convtext>

- Ursano RJ, Morganstein JC, Cooper R. (2017). Resource Document on Mental Health and Climate Change.
- Valentino, D. (2016). Using Fine Arts to Implement Inclusive Education. Missoula, USA: University of Montana. Ανάκτηση 12 2, 2022, από <https://scholarworks.umt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=11776&context=etd>
- Vlachou A. (2014). *Education and inclusive policy making: implications for research and practice. International Journal of Inclusive Education, 8:1, 3-21.* Ανάκτηση από https://www.academia.edu/35659393/Education_and_inclusive_policy_making_implications_for_research_and_practice
- Weber, E. U. . (2010). What shapes perceptions of climate change? *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change, 1(3)*, σσ. 332-342.
- Whitmarsh, L., & Capstick, S. . (2018). Perceptions of climate change. *In Psychology and climate change*, σσ. 13-33.
- WHO. (2022). *www.who.int*. Ανάκτηση 12 22, 2022, από www.who.int: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-and-health>
- Αλεβίζος Γ., Βλάχου Α., Γενά Α. (2016). *Εξειδικευμένη εκπαιδευτική υποστήριξη για ένταξη μαθητών με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*. ΙΕΠ. Ανάκτηση από http://www.iep.edu.gr/docs/pdf/%CE%95%CE%9E%CE%95%CE%99%CE%94%CE%99%CE%9A%CE%95%CE%A5%CE%9C%CE%95%CE%9D%CE%97_%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%97_%CE%A5%CE%A0%CE%9F%CE%A3%CE%A4%CE%97%CE%A1%CE%99%CE%9E%CE%97.pdf
- ΑμΚΕ ΚΙΝΙΤΡΟ. (2023). *www.kinitro.org*. Ανάκτηση 1 2, 2023, από www.kinitro.org: <https://kinitro.org/>
- ΑμΚΕ ΙΑΣΙΣ. (2023). *www.iasismed.eu*. Ανάκτηση 12 1, 2022, από www.iasismed.eu: <https://www.iasismed.eu/>
- Αντωνακάκης, Δ. . (1996). Carl Orff. Ηράκλειο: Orfefs.
- Βλάχου Α. (2018). Επιμορφωτικό /υποστηρικτικό υλικό της Θεματικής Ενότητας «Ζητήματα Ενταξιακής Εκπαίδευσης» Παραδοτέρο Π3.1, «Επιμόρφωση Συντονιστών Εκπαιδευτικού Έργου των ΠΕΚΕΣ». *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση 2014-2020, ΙΕΠ*. Ανάκτηση από <https://blogs.sch.gr/pekesipeir/files/2019/02/%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%B4%CE%BF%CF%84%CE%B5%CC%81%CE%BF-%CE%A03.1-%CE%91.%CE%92%CE%9B%CE%91%CE%A7%CE%9F%CE%A5.pdf>
- Διαναπηρικός Οδηγός Εξειδίκευσης*. (2007). Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

- Ευρωπαϊκός Φορέας Ειδικής Αγωγής και Ενταξιακής Εκπαίδευσης. (2013). *Βασικές αρχές για την προώθηση ποιοτικής ενταξιακής εκπαίδευσης: Προτάσεις για πρακτική*. Ανάκτηση από <https://docplayer.gr/3111139-Vasikes-arhes-gia-tin-proothisi-roiotikis-entaxiakis-ek>
- Ηνωμένα Έθνη. (2016). *Φυλλάδιο με τους Στόχους*. Ανάκτηση από <https://unric.org/el/%ce%b5%ce%ba%cf%80%ce%b1%ce%b9%ce%b4%ce%b5%cf%85%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%bf-%cf%85%ce%bb%ce%b9%ce%ba%ce%bf-2/>
- ΙΕΠ. (2022, 4 10). Ανάκτηση από <http://prosvasimo.iep.edu.gr>: <http://prosvasimo.iep.edu.gr/el/polimesiko-uliko/kales-praktikes>
- Καραγιάννη Π. (2004). *Εκπαιδευτικές Πρακτικές για την Ένταξη Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες το Γενικό Σχολείο. Στο Α. Ζώνιου-Σιδέρη (Επιμ.), Σύγχρονες Ενταξιακές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 233-251.
- Καρολίδου, Α., Σ. (2017). Πολλαπλή και Συναισθηματική Νοημοσύνη. Ανάκτηση 12 2, 2022, από <https://sotiriakarolidou.wordpress.com/>
- Merriam-Webster Dictionary. (2023). Ανάκτηση 1 11, 2023, από Merriam-Webster Dictionary: <https://www.merriam-webster.com/>
- Ομοσπονδία Φορέων Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης & Ψυχικής Υγείας «ΑΡΓΩ». (2023). Ανάκτηση 12 22, 2022, από <http://argo.org.gr/>.
- Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. (2023). *www.uowm.gr*. Ανάκτηση 12 30, 2022, από www.uowm.gr: <https://www.uowm.gr/>
- Πράσινο Ταμείο. (2020, 12 28). (Π. -Κ. 2021, Παραγωγός) Ανάκτηση 12 3, 2022, από <https://prasinotameio.gr/2020/12/28/%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%84%CF%8C%CE%BC%CE%B5%CF%83-%CE%B4%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%83-%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%83-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%AF%CF%84%CE%B5%CF%83/>
- Σούλης, Σ. Γ. (2013). *Εκπαίδευση και Αναπηρία*. Αθήνα: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία.
- Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας. (2016). *Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή*. Αθήνα: Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας. Ανάκτηση από https://www.depa.gr/wp-content/uploads/2020/02/06.04.2016-espka-teliko_.pdf
- Χριστοπούλου Α. (2022). *Παρουσιάσεις-Σημειώσεις Μαθήματος Εκπαιδευτική και Κοινωνική Ένταξη Μαθητών με Αναπηρία ή/και Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες, Ενότητα 1*. Αθήνα.

Πηγές Εικόνων

Εικόνα 1: Το δέντρο του Θεάτρου του Καταπιεσμένου. Πηγή: imaginaction.org

Εικόνα 2. Παρουσίαση των 17 Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης. Πηγή:

https://unric.org/SDG_POSTER_Greek

Εικόνα 3. Παρουσίαση της προόδου της Ελλάδας στην επίτευξη των 17 Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης. Πηγή: https://www.statistics.gr/SDG_monitoring_report_2022

Εικόνα 4: Η Θεωρία πολλαπλής νοημοσύνης του Γκάρντνερ. Πηγή:

https://en.wikipedia.org/wiki/Theory_of_multiple_intelligences

Εικόνα 5: Παράδειγμα πρόκλησης «Βρες τον κατάσκοπο» από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 6: Παράδειγμα πρόκλησης «Βρες τον κατάσκοπο» από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 7: Παράδειγμα πρόκλησης «Βρες την αλλαγή» από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 8: Παράδειγμα πρόκλησης «Βρες την αλλαγή» από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 9: Παράδειγμα πρόκλησης «Βρες τον ήχο» με QR κωδικούς από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 10: Παράδειγμα πρόκλησης «Βρες τον ήχο» με εικόνες από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 11: Παράδειγμα πρόκλησης «Βρες την κίνηση» από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 12: Παράδειγμα πρόκλησης «Βρες τη συνεργασία» από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 13: Παράδειγμα πρόκλησης «Βρες το κοινό» από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 14: Δάπεδο Φελλός το οποίο αξιοποιήθηκε ως υλικό για τη δημιουργία του ζαριού. Πηγή: www.e-jumbo.gr

Εικόνα 15: Το ζάρι ως κουτί φύλαξης του επιτραπέζιου παιχνιδιού από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 16: Το επιτραπέζιο παιχνίδι «EnvironMental Adaptation» από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 17: Η πρώτη εφαρμογή του «EnvironMental Adaptation» από προσωπικό αρχείο

Εικόνα 18: Η εφαρμογή του επιτραπέζιου παιχνιδιού «EnvironMental Adaptation» στους εκπαιδευτικούς από Ρουμανία, Τουρκία και Ελλάδα από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 19: Η παρουσίαση του επιτραπέζιου παιχνιδιού «EnvironMental Adaptation» σε εκπαιδευτικούς από Ρουμανία, Τουρκία και Ελλάδα στο 5^ο Εργαστηριακό Κέντρο Ιλίου από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 20 και Εικόνα 21: Υλοποίηση του «EnvironMental Adaptation» σε φορείς Ψυχικής Υγείας από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 22 και Εικόνα 23: Υλοποίηση του επιτραπέζιου παιχνιδιού «EnvironMental Adaptation» στους μαθητές και καθηγήτριες του Ιδιωτικού Σχολείου από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 24: Το «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιο από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 25: Το ζάρι από φελλό του «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιου από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 26: Οι οδηγίες του «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιου (μια πλευρά) από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 27: Οι οδηγίες του «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιου (η άλλη πλευρά) από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 28: Οι κάρτες της πράσινης πρόκλησης «Βρες την αλλαγή» του «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιου από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 29: Οι απτικές κάρτες της πράσινης πρόκλησης «Βρες την αλλαγή» του «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιου από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 30: Οι κάρτες της κίτρινης πρόκλησης «Βρες την κίνηση» του «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιου από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 31: Οι κάρτες της κόκκινης πρόκλησης «Βρες τον ήχο» του «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιου από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 32: Οι κάρτες της κόκκινης πρόκλησης με QR code «Βρες τον ήχο» του «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιου από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 33: Οι κάρτες της μπλε πρόκλησης «Βρες το κοινό» του «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιου από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 34: Οι κάρτες της μωβ πρόκλησης «Βρες τη συνεργασία» του «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιου από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 35: Οι κάρτες της ροζ πρόκλησης «Βρες τον κατάσκοπο» του «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιου από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 36: Οι κάρτες της ροζ πρόκλησης «Βρες τον κατάσκοπο» του «EnvironMental Adaptation» επιτραπέζιου από προσωπικό αρχείο.